

İktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Şubat 1989 • Sayı 291 • 2000 TL.

Türkiye'de Solun Tarihinden Avusturya İktisadı ve Keynes Sonrası

Toktamış Ateş
İsmet Sabit Barutçugil
Ercan Eren
Mete Tunçay
Turan Yay

İÜ İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

Ağaç ambalaj üretiminde Türkiye'nin en gelişmiş entegre kuruluşu: **Demantaş**

Tel dikişli açılır-kapanır ağaç ambalaj sandığı

Kavak
sandık papeli

Ahşap
yükleme paleti

Demantaş, ağaç ambalaj türevleri (her türde palet, tel dikişli açılır-katlanır tipte tarımsal ve endüstriyel sandık papeli ve kontrplak) üretiminde ülkemizin uzman kuruluşudur.

SMC - Rockaway/U.S.A. Grubu'nun "leasing" ve "know-how" işbirliğiyle **Demantaş'ın** modern entegre tesislerinde, her ihtiyaca uygun, kaliteli, kullanışlı, dayanıklı ambalaj malzemesi üretilir: Büyük bir titizlikle, üstün teknolojiyle, dünya standartlarında...

Sanayiciler, İhracatçılar!
Ürününüzü yakışır bir ambalaj istiyorsanız **Demantaş'ı** arayın. Size sunacağı özel imkanlar hakkında ayrıntılı bilgi isteyin.

DEMANTAŞ

demircioğlu entegre ambalaj sanayi ve ticaret a.ş.

Yoğurtçu Şükrü Sokak 49/1 Kadıköy, İstanbul
Tel: (1) 338 94 91 - 345 40 51 - 345 40 52
Teleks: 29177 hıdt tr

iktisat

dergisi

AYLIK DERGİ

Sahibi:

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
AHMET C. ÖZKAN

Sorumlu Yayın Yönetmeni:

NAİL SATLIGAN

Danışma Kurulu:

ASAF S. AKAT, ERDOĞAN ALKİN, TOKTAMIŞ ATEŞ,
NİHAT BATUR, AYHAN BERMEK, NATİK BUDA,
KEMAL CİVELEK, NUSRET EKİN, MEHMET EMANET,
SEYFETTİN GÜRSEL, AKİN İLKİN, GÜLTEN KAZGAN,
SAİM KURUL, ESİN KUYLULU, EROL OKUYAN,
ALP ORÇUN, TALAT ORHON, İZZETTİN ÖNDER,
ŞEREF ÖZGENCİL, SELÇUK SANCAR,
ORHAN SOFUOĞLU, RAMAZAN SÖNMEZ, ZAFER
TUNCA, OSMAN ULAGAY, REŞAD UMUR,
YÜKSEL ÜLKEN

Kapak:

ÖMER ÜLKENCİLER

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. No: 27/6 Taksim - İSTANBUL
Tel: 150 50 34 - 150 16 42

Abone Koşulları:

Yıllık 20.000 — TL. (Öğrenci 12.000 — TL.)
6 Aylık 10.000. — TL. (Öğrenci 6.000 — TL.)
Yurt Dışı: Yıllık 26.000 TL. — 6 Aylık 13.000 TL.

Banka Hesap No.:

AKBANK Taksim Şb. (4700)
T.İ.Ş. BANKASI Beyoğlu Şb. (4678)

Basıldığı Yer: ŞEFİK MATBAASI

Tel: 522 07 16

Ofset Hazırlık: PERKA A.Ş. 516 22 07 - 516 22 08

Dağıtım: GAMEDA

Dergideki yazılar Cemiyet'i bağlamaz;
görüşler yazarlarına aittir.

İ.Ü. İKTİSAT FAKÜLTESİ
MEZUNLARI CEMİYETİ
YAYIN ORGANIDIR.

İçindekiler

ENDÜSTRİ ÖTESİ TOPLUM ve TÜRKİYE (İsmet Sabit Barutçugil)	2
PİYASAYA MÜDAHALENİN GEREKLİLİĞİ ÜZERİNE POST-KEYNESÇİ BİR YAKLAŞIM (Ercan Eren)	7
İKTİSAT METODOLOJİSİNDEKİ GELİŞMELER IŞIĞINDA AVUSTURYA İKTİSAT OKULU: ESKİMiŞ BİR METOT MU? (Turan Yay)	17
DR. TUNÇAY: "TKP 1936'DA KENDİNİ AŞAĞI YUKARI TASFİYE ETTİ..." (Dr. Toktamış Ateş, Mete Tunçay)	34

İnceleme

Endüstri Ötesi Toplum ve Türkiye

İsmet Sabit BARUTÇUGİL

Dr. Barutçugil Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari
Bilimler Fakültesi'nde ders veriyor.

Başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere gelişmiş ülkeler 1980'li yıllardan başlayarak bazı çevrelerde endüstriden uzaklaşma ya da endüstrisizleşme (deindustrialization) olarak isimlendirilen dinamik bir süreç içine girmişlerdir. Bu ülkelerde, bir taraftan endüstriyel üretimin pahalılığı, çevre korumaya ve toplum sağlığına ilişkin yasaların ağır baskısı ve çeşitli uzakdoğu ve üçüncü dünya ülkelerinin bazı endüstri ürünlerindeki yoğun rekabeti, diğer taraftan da bilim ve teknolojiye sağlanan büyük ilerlemeler, endüstriden uzaklaşma ya da diğer bir ifadeyle endüstri ötesi topluma geçiş sürecinin ana gerekçelerini oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletlerinde ağır endüstrinin simgesi olan demir çelik fabrikalarının yüksek fiyatları yıkılmakta, fabrikalar birbiri peşisıra kapanmakta ve birçok tesis hurda demir fiyatına satılığa çıkarılmaktadır. Uzun yıllar boyunca birçok şehir ya da kasabanın ana gelir kaynağını oluşturan maden ocakları, fabrikalar ve endüstri tesisleri üretimlerini durdurmaktadırlar. Ayakta kalmaya çaba gösterenler ise işçi ücretlerinde önemli indirimler yapmanın pazarlığına girmekte ya da çevre yasaları ve çevre korumacı kamuoyunun baskısı karşısında zor günler yaşamaktadırlar. Bu işletmelerin birçoğu da emeğin çok daha ucuz ve yasaların esnek olduğu Meksika, Taiwan ve benzeri ülkelere gitmektedirler.

ABD, ekonomik büyüme için bütün güç ve kaynaklarıyla ileri teknoloji (high-tech.) üretimine ve ileri teknolojiye dayalı endüstrilere sarılmaktadır. İşletmeler, ileri teknoloji alanlarında yüksek kârlar ve hızlı büyüme olanakları bulmaktadırlar. Bu amaçla, teknolojik araştırma ve geliştirme için giderek daha fazla kaynak ayırmakta ve çok daha fazla araştırmacı ve bilim adamı çalıştırmaktadırlar. Giderek daha yoğun bir biçimde büyük üniversitelerin çevrelerinde toplanan ileri teknolojiye dayalı işletmeler, üniversite binalarından hemen hiçbir farkı olmayan tesisler içinde yeni teknolojileri diğer bir ifadeyle yeni üretim bilgi ve becerilerini geliştirmekte ve pazarlamaktadırlar.

SORUNLAR

Endüstri ötesi toplum yapısına geçiş, şüphesiz bazı sorunları da beraberinde getirmektedir. Bunlardan en önemli olanları, endüstriyel işsizliğin yoğunlaşması ve eğitimin değişime ayak uyduramamasıdır.

ABD'de endüstride çalışan işçilerin sayısı hızla düşmekte, kitle halinde işe son verme olayları oldukça sık görülmekte ve birçok şehir ve bölge ekonomisi olumsuz yönde etkilenmektedir. İleri teknoloji, insansız çalışan fabrikalar geliştirmektedir. Amerikan otomotiv endüstrisinde bugün yaklaşık 2500 olan robot sayısının 1990'lı yılların başlarında 20-25.000'e ulaşacağı hesaplanmaktadır. Bu robotların yapımı, 3000 ile 5000 arasında yeni iş olanağı yaratırken otomotiv endüstrisinde en az 50.000 işçinin işini kaybetmesine yol açacaktır. Bu işsizliğin teknolojik değişimden kaynaklanması sorunun önemini arttırmaktadır. Zira, bu işçiler sahip oldukları bilgi ve becerilere artık gereksinim duyulmaması nedeniyle işlerini kaybetmektedirler ve bunların çoğunun yeni bilgi ve becerileri kazanacak zamanları ve eğitim olanakları bulunmamaktadır. Eğitim düzeninin teknolojik değişime zamanında yeterince ayak uyduramaması ve gelişen bilim ve teknolojiye ve ortaya çıkan yeni mesleklerle uygun eğitim vermekte gecikmesi bu sosyal sorunun temel nedeni olarak görülmektedir.

ABD, eğitimin düzeyi ve üniversitelerin olanakları bakımından şüphesiz büyük üstünlüklere sahiptir. Ancak, özellikle son yıllarda ABD ile Japonya arasında yapılan bazı karşılaştırmalar yaygın bir karamsarlığa yol açmaktadır. Örneğin, bugün ABD'de üniversiteye giren gençlerin % 6'sı mühendislik ve benzeri teknik dalları seçerken Japonya'da bu oran % 21'in üzerine çıkmaktadır. 1985 yılında Japon üniversitelerinin mühendislik dallarından mezun olan gençlerin sayısı ABD'den 55.000 daha fazladır. ABD'de ortaöğretimdeki bir öğrencinin okulda geçirdiği her bir saat karşılık bir Japon öğrenci iki saat geçirmekte ve oransal olarak daha fazla matematik ve fen

dersleri görmektedir.

ABD'deki liselerin yalnızca % 30'u öğrencilerine mühendislik fakültelerine girebilecekleri düzeyde matematik ve fen dersleri vermektedir. Üçretlerin ve toplumsal saygınlığın düşüklüğü, güç çalışma koşulları ve işletmelerin çekici teklifleri nedeniyle son on yıl içinde konularında eğitim görmüş matematik ve fen öğretmenlerinin sayısı % 70 oranında azalmıştır. Üniversite giriş sınavlarındaki matematik ve fen puanlarının son yıllarda sürekli düşüş gösterdiği ve eğer önlem alınmazsa ABD'nin gelecekte belirli dallarda önemli insangücü yetersizliği ile karşılaşabileceği öne sürülmektedir. Sonuç olarak, bazı çevrelerde ABD'nin endüstri ötesi bir toplum yapısına geçiş sürecine eğitim teknolojisinin yeterince ayak uyduramadığı; bilgi üretiminin ve hizmetler kesiminin ağırlık kazandığı bir ekonominin gerektirdiği yeni mesleklerle ve teknoloji alanlarına gençleri yeterince hazırlayamadığı kabul edilmekte ve önemli bir sorun olarak görülmektedir.

... VE TÜRKİYE

Türkiye, endüstri ötesi toplum yapısına geçiş sürecine hiçbir şekilde yabancı ve seyirci kalmamalıdır. Bir ülke ekonomik ve sosyal kalkınma sürecinde her zaman kendinden öncekilerin geçtiği yollardan aynı şekilde geçmek zorunda değildir. Bu nedenle, bilgi ve teknoloji toplumuna geçebilmek için endüstriyel yapının ileri toplumların bugünkü düzeyine gelmesine kadar bekleme zorunluluğu yoktur. Bazı durumlarda "geç geleceğin üstünlüğü", daha öncekilerin deneme-yanılma yoluyla yitirdikleri zamanı kazanma ve daha önce yapılan hataları yinelememe biçiminde kendini gösterir. Endüstrileşme sürecinde İngiltere'nin 18. ve 19. yüzyıllarda geçtiği uzun ve zor yolu, çok daha sonra endüstrileşmeye başlayan birçok ülke geçmek zorunda kalmamıştır.

Tüm bunların ötesinde, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşma amacı temel alındığından ve gelişmiş ülkelerin durup da Türkiye'nin kendi düzeylerine ulaşmasını beklemeyecekleri bilindiğinden

endüstrileşme ve kalkınma kavramlarında sıçramalı bir büyüme modelinin benimsenmesi ve uygulaması gerekli olmaktadır.

Gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerden birkaç katı daha yüksek kalkınma hızı elde edebilseler dahi gerçek büyüme önceki birikime dayalı olduğundan aralarındaki açıklık azalmamakta, dahası artmaktadır. Aradaki açığın kapatılabilmesinin tek yolu, belirli sıçramalarla ekonomiyi daha ileri bir teknolojiyi ifade eden daha üstteki bir gelişme trendine yükseltebilmektir.

Bu nedenle, Türkiye zaman yitirmeden bilgi ve teknoloji üretimine önem vermeli ve ileri teknolojiye dayalı işletmelerin kurulması ve gelişmesi için gereken tüm önlemleri almalıdır. Bilim ve teknoloji parklarının oluşturulması, üniversitelerdeki ve işletmelerdeki temel ve uygulamalı araştırmaların desteklenmesi, ileri teknolojiye yapılacak yatırımların özendirilmesi ve yetenekli gençlerin bilim ve araştırma ortamlarına çekilmesi Türkiye'nin geleceği açısından büyük önem taşıyan konulardır. Türkiye'nin bugünkü sayının çok üstünde bilim adamı ve araştırmacıya gereksinimi vardır. Eğer gerekiyorsa, bir dönemin eğitim seferberliği gibi bir bilim adamı yetiştirme seferberliği ilan edilmelidir. Böylelikle Türkiye, Dünya'da bilimsel katkı sıralamasında 46.ıktan layık olduğu çok daha üst sıralara yükselecek, Avrupa'da Arnavutluk'tan sonra en az bilimsel dış temas yapan ülke olmaktan çıkacak ve uluslararası ileri teknoloji projelerine adeta istenmeyerek kabul edilen bir ülke olmaktan kurtulacaktır.

Öte taraftan, yapılacak bilimsel ve teknolojik çalışmalar Türkiye'nin ileri ülkelere olan bağımlı-

lılığını azaltacak, dünya ticaretinde hemen tüm tarım ve endüstri ürünlerinden daha değerli olan bilgiyi ve ileri teknoloji ürünlerini ortaya çıkaracaktır.

İleri teknolojiye dayalı endüstrilerin geliştirilmesinin yoğun bir işsizliğe yol açabileceği endişesi ise eğitimin çağın gereklerine uygun olarak yeniden düzenlenmesi ve gençlerin gelecek yüzyılın mesleklerine göre yetiştirilmesi ile ortadan kaldırılabilir. Günümüzde ilkokula başlayan çocukların yaklaşık yarısının gelecekte bugün ismini dahi bilmediğimiz mesleklerde çalışacakları gerçeğinden yola çıkarak eğitim ve öğretimde bilim, teknoloji, yaratıcılık ve sanat yeteneklerini geliştirmeye büyük önem verilmesi zorunludur. Eğitim kurumları, teknolojik gelişmelerin sonucu olarak yakın bir gelecekte geçerliliğini yitirecek bilgi ve becerileri vermekten ve ortadan kalkacak meslekleri gençlere kazandırmaktan özenle kaçınmalıdırlar.

Sonuç olarak, gelişmiş ülkeler ekonomik büyümelerini daha da hızlandırmak için tüm güçleriyle ileri teknolojiye sarılırken, Türkiye'de geleneksel endüstrilere bel bağlamak, varolan geri ya da ara teknolojileri yeterli kabul etmek, bilim adamı, araştırmacı ve teknik eleman yetiştirmeyi ve genelde eğitimi ihmal etmek, bilerek ve isteyerek Türkiye'nin bugünkü durumundan da geriye gitmesini kabul etmek olacaktır. Çağın gerçekleri ışığında yapılması gereken, Türkiye'nin ekonomik ve teknolojik gelişme çizgisindeki sıçrayışın sağlayacak ortamı ve koşulları hazırlamaktır. Türk insanının Türkiye'yi çağdaş uygarlık düzeyine ulaştıracak gücü ve birikimi vardır.

*Her tür pamuk ipliği
pamuklu kumaş
toptan satışı ve
ihracatı*

SaSü
TEKSTİL

SANAYİ ve TİCARET LTD. ŞTİ.
Sabahattin Altay

MERKEZ: Aşirefendi Cad. Bornovalı Hanı Kat.2 No.201 Sirkeci - İstanbul
Tel: 512 11 91 - 528 10 51 - 511 92 21 - 526 69 71
ŞUBE: Hocahan Cad. Akhan Kat.1 No.128 Yeşildirek - İstanbul
Tel: 511 96 99

“ Yarının Türkiye’si ”

daha iyi korunan

bir ç e v r e demektir...

Cam “çevreye dost” bir malzemedir.

Doğal bir hammaddeden (kumdan)

üretilir: Doğal ve sağlıklıdır.

Şişe, ya da kavanoz...

bir ambalaj ürünü olarak cam

kullanım sonrasında t o p l a n ı r :

çünkü yeniden değerlendirilmesi mümkündür.

Eritilir, hem de niteliklerinden

hiç bir şey kaybetmeksizin

yeni bir cam ürüne dönüşebilir.

Cam Şişe Kumbaraları

Istanbul'dan sonra, Bursa'da, İzmir'de, Adana ve Mersin'de de uygulaması başlatılan Cam Şişe Kumbaraları, kullanılmış cam ambalajları ekonomiye yeniden kazandıran bir projedir. Bu kumbaralarda toplanan şişe ve kavanozlar hiçbir kalite kaybı olmaksızın yeni cam kap üretiminde kullanılmaktadır.

Üstelik, bu işlem

(toplama-eritme-yeni bir ürüne dönüştürme)

sonsuz kadar sürebilir.

Şişe-Cam,

cama özgü birçok önemli özelliğin,

çevrenin korunmasına,

enerji ve hammadde tasarrufuna

sağladığı katkının bilincindedir...

Yarının Türkiye’si için, bugünden.

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.

Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. Türkiye İş Bankası kuruluşudur.

inceleme

Piyasaya Müdahalenin Gerekliliği Üzerine Post- Keynesci Bir Yaklaşım

Ercan EREN

Dr. Eren Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi'nde öğretim üyesi. Yazar İ.Ü. İktisat
Fakültesi'nden mezun oldu.

"... economics is essentially a moral science and not a natural science"

J.M. Keynes

4 Temmuz 1938

Roy Harrod'a yazdığı mektuptan

"I mentioned before that it (Economics) deals with introspection and with values. I might have added that it deals with motives, expectations, psychological uncertainties. One has to be constantly on guard against treating the material as constant and homogeneous"

J.M. Keynes

16 Temmuz 1938

Roy Harrod'a yazdığı mektuptan

Piyasanın kamu müdahalesine gereksinim duymaksızın, iktisadi ajanlar arasında eşgüdümü sağlayarak iktisadi etkinlik, ekonomik istikrar, iktisadi büyüme, adil gelir paylaşımı gibi sorunları çözüp çözemeyeceği iktisat literatürünün her zaman ana tartışma konularından biri olmuştur. Son onbeş yirmi yıldır tartışmanın yönü biraz piyasa lehine gelişse de yoğun devlet müdahalesi devam etmektedir.

Çalışmamızda piyasa-müdahale ilişkisini değişik bir açıdan incelemeyi deneyeceğiz. Bu son yıllarda farklı paradigmalarda da hayli tartışma konusu olan yöntemsel bireyseldir. Geleneksel mikro-makro iktisat ayırımını reddederek bir anlamda makro iktisadın (yöntemsel toptancılık) mikro temelleri (yöntemsel bireyseldir) çerçevesinde Post-keynesci açıdan piyasanın işleyişini incelemek istiyoruz. İzlenen akıl yürütme biçimi geleneksel ve güncel anlamda Neo-Klasik iktisatta ortaya çıkan çelişkileri yakalamamıza olanak sağlarken ayrıca piyasa-müdahale mekanizmalarını çeşitli açılardan irdeleme fırsatı verecektir.

POST-KEYNESÇİLİK NEDİR?

Çok sayıda Keynesci iktisattan söz edilmektedir. Bizim temel aldığımız Keynesci iktisat S. Weintraub, H. Minsky G.L.S. Shackle, P. Davidson,

D. Vickers'den önce çıkan Keynesçiliktir. Daha açık bir ifade ile Keynes'in 1937'de "Quarterly Journal of Economics"de yayınlanan makalesine dayanan belirsizliği, geleceğin bilinemeyeceği, geleceğin olasılık hesaplarıyla hesaplanamayabileceğini belirten, ekonomik krizlere belirsizlik temelinde yaklaşan iktisattır. Bu iktisatta makro-iktisadın mikro temelleri, yönemsel bireyselcilik asıldır. Yönemsel bireyselcilik veya mikro temeller, belirsizlik ve tarihsel zamanda¹ karışlığını bulmaktadır.

Keynes'de öne çıkan bir nokta, iktisadın doğal bilim olduğu konusunda duyduğu derin şüphe-² dir. İktisat ahlâk bilimidir. Sezgi, ahlâk, iç gözlem ve değerler çok önemlidir. Kapitalist sistem tarihsel gelişim içinde bir aşamadır. İktisadın ahlâk bilimi olduğu görüşü Keynes'de kapitalizme müdahale, daha doğrusu Laissez faire teorisinin ilgasının temelini oluşturmaktadır. Ayrıca ahlâk bilimi yaklaşımı, her ne kadar kendi paradigmasında yoğun olarak kullanılmaya elverişli olsa da Çarpan, Para Talebi, tüketim fonksiyonu gibi nicel tekniklerin iktisattaki yeri konusunda şüphe sahibi olmasına neden olmaktadır. Aynı durum Post-Keynesçi iktisatçılarda da yoğun olarak yaşanmaktadır.

Keynes, kendisi doğrudan ifade etmese de, "bilinçsiz" bir dengesizlik görüşüne sahiptir. Özellikle 1937'de yayınlanan makalesinde belirsizlik, tarihsel zaman ve dengesizlik çok önemlidir. F. Knight'da ileri sürüldüğü şekilde kârın kaynağı anlamında belirsizlik kabul edilmektedir. Belirsizlik anlayışında bilgi eksikliği ve geleceğin bilinemezliği önemlidir.

Keynes'de belirsizlik sorununun öne çıkmasında para ayrı bir yere sahiptir. Para bugün ve gelecek, yatırım ve belirsizlik arasındaki bağlantıyı kurmaktadır.³ Yarın belirsizliğin kaynağıdır. Yarın veya gelecek hem bilgisizlik, hem de eksik bilgi sorununa neden olmaktadır. Mükemmel bilgi yoktur ve gelecek hakkında çok az şey bilinmektedir.⁴ Belirsizlik bilgi eksikliğinin sonucudur. Bilgi eksikliği aynı zamanda öndeyi sorunları yaratmaktadır. Çünkü insan kararları geleceği etkiler.⁵

Gelecek insanlardan bağımsız değildir.

Keynes'de belirsizlik ölçülemez. Bu açıdan geleneksel iktisattaki rasyonellik yaklaşımı doğal (sınırlı) rasyonellik görüşü doğrultusunda tadilata uğramaktadır.

Kısaca Keynes'de belirsizlik parayla bütünleşir. Paralı ekonomide para yarın sorununu ortaya çıkarmaktadır. Yarın eksik bilgi ve bilgisizlik nedeniyle belirsizliğin kaynağıdır. Yerleşik iktisat-taki gibi nümerie olarak alıp, parayı sorun yapmaktan çıkarmakla belirsizlik sorunu çözülemez. Çünkü belirsizlik dışsal değil, içsel değişkendir.

Keynes'de tam açıklık olmasa da tarihsel zaman özel bir öneme sahiptir. Keynes'e göre reel dünyada⁶ a) gelecek belirsizdir, b) üretim zaman alır. Üretime "bugün" karar verirken, ödeme belirsiz gelecektedir. Bir diğer deyişle karar vericiler kesinlik içinde değil, "vaat" karşılığı üretim kararları alırlar, c) iktisadi kararlar değiştirilemez geçmiş ışığında yapılır. Geleceğe yöneliktir. Bu özellikleriyle reel dünyada tarihsel zaman vardır. İktisadi kararların sonuçlarını değiştirmek, ortadan kaldırmak, yeniden karar vermek söz konusu değildir. Zaman akmakta ve yeni yeni kararlar alınmaktadır. Doğal olarak eksik bilgi çerçevesinde kararlar alınmaktadır.

Keynes'de geleceğin bilinemezliği yaklaşımı olasılığın hesaplanamayabilirliği görüşüyle bütünleşmektedir. Belirsizliğin ölçülemezliği olasılığın ölçülemezliğine neden olmaktadır. Belirsizlikte olduğu gibi bu konuda da F. Knight'la uyum içindedir. Bir diğer deyişle matematiksel olasılık ve riskle bütünleşen ileriye görme anlamında öndeyi olanaksızdır. Bayesian olasılık tekniklerine karşıdır. Bir nokta önemlidir. Keynes'de olasılık reddedilmemekte, hesaplanabilirliği kabul edilmemektedir; gelecek hakkında geçmiş yol gösterici olmayabilir. Geçmiş geleceğin aynası değildir. Bu açıdan mantıkçı-özneci pozisyona sahiptir.⁷

Keynes'de çok önemli bir nokta sermaye birikimine verilen önemdir. Birikim doğası gereği spekülattır.⁸ Bu Avusturya Okulunda müteşebbise verilen işlev gibi fırsatları görmeye, yakala-

maya benzer bir sorunu ortaya çıkartmaktadır. Bu sorun dengenin ilgasi anlamına gelmektedir. Ayrıca tarihsel zaman bir diğer ilga nedenidir. Geçmiş ve gelecek farklıdır. Durağanlık, tekrar yoktur.

Keynesçi yaklaşımda belirsizlik, tarihsel zaman ve dengesizlik temelinde piyasa-eşgüdüm sorunu veya ilişkisi yaklaşımımızın yönünü belirlemektedir. Belirsizlik sorunun bütünlüğü içinde incelenmesi gerekmeyle birlikte markup fiyatlama, ücretlerin kurumsal faktörler tarafından belirlenmesi, paranın içselliği gibi konular kuracağımız modelde önemli bir yer tutmakla birlikte ayrı bir çalışma alanı olduğu için değinmemeyi yeğliyoruz. Ama model içinde yeri geldiğinde zaman zaman söz edeceğiz. Modele geçmeden önce piyasa-eşgüdüm ilişkisini incelemekte fayda vardır. Bu etkinlik sorununu öne çıkartırken, aynı zamanda Keynes'in diğer iktisatçılardan farklılığını daha iyi yakalamamıza olanak sağlayacaktır.

EŞ GÜDÜM SORUNU VE İKTİSADİ ETKİNLİK

Neo-klasik iktisatta iktisadi ajanlar arasında eşgüdüm piyasa tarafından sorun çıkmaksızın çözümlür. Walrasçı Genel Denge Analizinde *tatonnement*, Avusturya okulunda *piyasa süreci* bu işlevi yerine getirir. Walrasçı *tatonnement* sürecinde üretim faktörleri ve ürünlerin arz ve talepleri eşitlenecek şekilde denge fiyatlarında fiili alışveriş gerçekleşir. Müzayedeci, iktisadi ajanlar arasında eşgüdümün sağlanmasında merkezi role sahiptir. Böyle bir ekonomide eşgüdüm, denge gibi sorunlar ortaya çıkmadan Pareto optimumu sağlanarak kaynakların etkin olarak tahsisatı sağlanır. Fakat biraz irdelendiğinde çözümün gerçekleşip gerçekleşmediği tartışmalıdır. Herşeyden önce model *somut zamanda* değil zamansızdır. Eşanlı olarak arz talep eşitliği gerçekleşir. Somut zamanda ise eşanlılık yoktur. Tam bir takas ekonomisi söz konusudur. Üretim yer almamakta, mevcut kaynak ve ürünlerin dağılımı yapılmaktadır. Dolayısıyla eşanlılık veya zamansızlık sorun çıkarmamış görünmektedir. Wal-

rasçı genel denge analizinde para numerie işlevi görmekten öte bir fonksiyona sahip değildir. Gerçekten bir başka maldaki pekâlâ bu işlevi yerine getirebilir. Üretim, sermaye birikimi, yatırım sokulduğunda modelin çalışacağı şüphelidir.⁹ Model mevcut kaynakların tahsisi üzerine kurulmuştur. Robbinsci anlamda denge gerçekleşir. Yani dengede fırsat maliyetleri sıfırdır. Çünkü tam haber-alma geçerlidir. Fakat üretim (ve yatırım) modele katıldığında eşanlılık ortadan kalkmakta (tarihsel zaman), yatırım kararları alındığında geriye dönüşü söz konusu olmamakta (tersinemez zaman), arz ve talebin eşanlı eşitliği gerçekleşmemekte (dengesizlik)dir. Kısaca müzayedecinin işlevi anlamını yitirmektedir. Eşgüdümsüzlük kendini göstermektedir. Özetle Keynesçi içerikte para, yatırım ve zaman modele dahil edildiğinde mikro denge mikro dengesizliğe dönüşmektedir. Son yıllardaki Walrasçı genel dengesizlik analizleri bu sorunları çözmeye çabalamaktadırlar.

Walrasçı iktisatta ortaya çıkan eşgüdümsüzlük sorunu Avusturya Okulu'nda *Piyasa Süreci* analiziyle çözümlenmeye çalışılır. Süreç, tarihsel zamanı kucaklamasıyla Post-Keynesçi iktisada birçok açıdan yakındır. Ayrıca Yeni-Klasik iktisattaki *denge süreci* Avusturya okulundaki *Piyasa süreci* kavramından ödünç alınmışa benzerdir. Neo-Avusturya okulunda piyasa süreci Walras'daki müzayedecinin işlevini yerine getirerek iktisadi ajanlar arasında eşgüdümü sağlar.¹⁰ Burada fiyatlar haberalma taşıyıcısı ve yaratıcısı olarak hayati fonksiyona sahiptirler. Fiyatlar yoluyla elde edilen bilgi yatay bilgidir. Dikey bilgiye fazla yer verilmez. İktisadi ajanlar mevcut bilgileri çerçevesinde iktisadi rasyonellik ışığında iktisadi kararlar alırlar. Böyle bir ekonomide fırsatları yakalayanlar ödüllendirilir. Spekülasyon vardır. Bu durum Robbinsci anlamda dengenin reddine olanak sağlarken müteşebbisi öne çıkartmaktadır. Ayrıca diğer Neo-klasik iktisatlardan farklı olarak fırsatları yakalama açısından pür anlamda olmasa da üretici ve tüketiciler de kısmen müteşebbislerdir. Fırsatları görme ve yakalama, fırsat maliyetlerinin özneliği ve sıfır olmaması denge ana-

çerlidir. Bu, piyasadaki gelişmelere anında tepki olmadığını gösterir.¹⁴ Piyasadaki gelişmelere tepki finansal sektör ve yatırım kararlarında (karar aşamasında) kendini daha çok hissettirmektedir. Firma, müteşebbis-kapitalist birlikteliği (tek sahipli) şeklindeki Neo-klasik örgütlenmeden farklıdır. Yalnız yatay haberalma yoktur. Firma içinde en üst yöneticiden en alttaki işçiye doğru giden dikey haberalma vardır. Firma içi birimlerin piyasa tepkisi aynı olmayabilir. Dolayısıyla dikey haberalma akımıyla yatay haberalmayı derneştirmeleri değişik olabilir. Aynı durum başka firmalar açısından da geçerlidir. Firma içinde ve firmalar arasında piyasaya tepki aynı değildir. Bir diğer deyişle dikey haberalmayla bütünleşen bir şekilde haberalmada kısmilik, değişiklik ve öznelilik vardır. Aynı bilgi stokunda farklı bilgi elde edilebilmektedir, ki bilgi stokları değişiktir. İlke olarak iktisadi ajanların bilgileri aynı değildir. Bu piyasadaki gelişmelere benzer tepkide bulunamayabileceğini gösterir. Bir diğer deyişle firma içi birimler ve diğer firmalar açısından fırsat maliyetleri aynı değildir. Bir diğer nokta bilginin yalnız fiyatlar açısından değil, örneğin ürünün niteliği üzerine olabilesidir.

Mark-up fiyatlama piyasaya tepkiyi azaltıyor gibi olsa da firma her zaman belirsizlik sorunuyla karşı karşıyadır. Belirsizlik kendisini cari ve gelecekte olmak üzere hissettirmektedir. Cari durum daha çok fiyatlar ve cari gelir üzerine etkisini gösterirken, gelecekte yatırım analize girmektedir. İki durum birbirini etkiler. Gelişen süreç içinde bugünden yarına yaklaşım, yarını belirleyebilmektedir. Bu belirsizliğin bir başka biçimde yansımalarının diğer bir göstergesidir.

Modelin işleyişinden bir an için uzaklaşarak Keynes'de bir ayrıma dikkat çekmek istiyoruz. Keynes'de piyasanın eşgüdümü sağlayamamasında belirsizliğin önemli bir yeri vardır. Keynes'deki belirsizliği bir üst soyutlama düzeyinde kısa ve uzun dönem beklentiler¹⁵ olarak ikiye ayırır sak sanırız ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılacaktır. Kısa dönemde beklentiler daha çok cari fiyat ve gelir (Kaynak dağıtımı) üzerinedir. Uzun

dönemde ise sermaye donanımına eklenen yatırımın beklenen getirisine ağırlık verilir (kaynak yaratımı). Ayrım bizi niçin Keynes'de kaynak yaratım etkinliğinin dağıtım etkinliğinden daha önemli olduğunun yanıtını vermektedir. Bir diğer deyişle uzun dönemde kaynak yaratmak için *yatırımın sosyalizasyonu* (ifade Keynes'e aittir) gereklidir.¹⁶ Bütün bunların anlamı nedir? Keynes'de spekülasyon ve müteşebbis arasında bağlantı kurulmaktadır. Aynı zamanda spekülasyon uzun dönem belirsizliğine neden olmaktadır. Yatırımların sosyalizasyonu spekülasyonun kontrolüne olanak sağlamaktadır.¹⁷ Yani ekonomik daralma döneminde kamu yatırımları artarken, genişleme döneminde azalmaktadır. Bir diğer deyişle yatırımların sosyalizasyonu bir anlamda yatırımları istikrarlı kılmak demektir.¹⁸ Tekrar modele dönelim.

Model anında değişim değil kontrat ekonomisi üzerine işlemektedir. Kontrat ekonomisi ücretlerde, kredilerde kendini gösterirken üretime yansımaları "vaat" karşılığı üretim biçimindedir. Bugünkü talep yapısı ve beklentiler temelinde üretimde bulunmaktadır. Gelecekte ise talep yapısı ve beklentiler gerçekleşmeyebilir. Sürekli değişim vardır. Dolayısıyla bir anlamda *ex post* arz-talep eşitliği geçerli değildir. Bu durum denge analiziyle çelişirken aynı zamanda Mark-up fiyatlamasının önemini vurgulamaktadır. Üretimin zaman alması ve geriye dönüşün söz konusu olmaması Keynesci iktisatta tarihsel, tersinemez zamanın somut dünyaya yakınlığının göstergesidir. Ayrıca belirsizlik ve dengesizliğin üretim analize dahil edildiğinde nasıl kendisini hissettirdiğinin işaretidir.

Yatırım kararı ve yatırımın zaman almasındaki belirsizlik durumu üretimden daha çok müteşebbis faaliyet açısından anlamlıdır. Yatırım genellikle üretimden daha uzun dönemde gerçekleşir. Öznel ve eksik bilgi çerçevesinde yeni yatırıma karar verilmektedir. Sürekli değişim ve bilgi sürecinde herhangi bir yatırımın fırsat maliyetlerinin arttığını varsayalım. Yatırımdan geriye dönüş söz konusu değildir. İlk yatırım kararının ve

rildiği duruma dönmek söz konusu olamaz. Yani geriye dönemezlilik ve potansiyel sürpriz kendisini hissettirmektedir. Yatırımı tamamlama durumu bile söz konusudur. Terside geçerlidir. Beklentilerde olumsuzluk nedeniyle yatırım kararı verilmediğini varsayalım. Süreç içinde o yatırım alanında beklentiler olumlu olsun. Ama belki de artık başkaları üretime geçme aşamasındadır. Veya bugünden yapılacak üretimin yarın için önemi kalmayacaktır.

Bir noktaya özellikle dikkat çekmek istiyoruz. Bu yalnız üretim ve yatırım kararlarında değil, bütün iktisadi kararlar açısından geçerlidir. Firma üretim, yatırım, likit kaynaklar vs. için kararlar almaktadır. Alınan karar kendi içinde tutarlıdır. Bu arada diğer firmalar ve iktisadi ajanlar da değişik kararlar almaktadırlar. Ayrıca iktisat dışı (politik) kararlar alınmakta ve olaylar gelişmektedir. Firma doğal olarak diğer iktisadi ajanların olası kararlarını hesaplamaya çalışmaktadır. Fakat diğer iktisadi ajanlarda benzer düşünce içindedirler. Ayrıca zaman geriye dönmesi olanaklı olmayan şekilde akıp gitmektedir. O anda mevcut bilgi stokunda görülemeyen bir durum değişen eksik bilgi sürecinde görülse de geriye dönüş yoktur. Dolayısıyla firma daima bilgisizlik ve bilinemezlik ortamındadır. Bu sorunun çözümünde nicel aletlerin firmaya yardımı sanıldığından daha azdır. Belirttiğimiz gibi aynı durumlar bireyler ve diğer firmalar açısından da geçerlidir.

Üretim ve yatırımda ortaya çıkan belirsizlik eşgüdüm sorununa neden olmaktadır. Daha doğrusu piyasa eşgüdümü sağlamakta yetersiz kalabilmektedir. Walrascı iktisat ve Avusturya okulunda ileri sürüldüğü şekliyle kaynak dağıtım etkinliğinin gerçekleşmesinde oldukça iyi çalışan piyasa kaynak yaratma gündeme geldiğinde eşgüdüm sorunuyla karşı karşıya gelmekte, *piyasa anarşisine* neden olabilmektedir.

Kapitalist toplum modelinde firma kararlarını finansal sektörden soyutlamak olanaklı değildir. Üretim, özellikle yatırım dolayısıyla firma finansal sektörle daima iç içedir. Finansal sektör firmanın üretimde birlikte olduğu işçiler dışında di-

ğer kesimlerle ilişkiye geçmesine olanak sağlamaktadır. Bu ilişki aynı zamanda paranın bugün ve belirsiz yarın arasında köprü işlevini gerçek yerine oturtmamıza olanak sağlamaktadır.

Kapitalist toplum modelinde finansal sektör, tasarruf yapanlarla yatırım yapanların aynı olmaması nedeniyle ortaya çıkan eşgüdüm sorunu açısından çok önemlidir. Tasarruf edenler para, mevduat, hisse senedi, tahvil biçiminde varlıklarını finansal sektörde değerlendirmektedirler.¹⁹ Tasarruf edenler açısından finansal aktiflerin getirileri önemlidir. Getiri faiz ve aktiflerin değer kazanmasından sağlanmaktadır. Biz kısaca getiriyi faize indirgeyeceğiz. Tasarruf edenlerde kısmi, eksik ve öznel bilgileri çerçevesinde tasarruflarını değerlendirmektedirler. Alınan kararda tekerrül başlanlık söz konusu değildir. Finansal aktiflerin getirileri piyasadaki diğer iktisadi ajanların, firmaların ve iktisat dışı kararlardan hızla etkilenebilmektedir. Bu tasarruf ve yatırım ilişkilerinde oluşan yatay bilginin hızlı ve ani değişebilmesi anlamına gelir. Dolayısıyla öznel değerlendirmeler iktisadi ajanlara bağlı olarak çabucak değişebilmektedir. Öznellik bütün yönleriyle kendini hissettirdiğinden olasılık hesaplarıyla ölçülmesi olanaksız durumlar ortaya çıkmaktadır. Finansal sektör yoluyla yatırım yapanlar açısından da benzer oluşum geçerlidir. Bir diğer deyişle *sermayenin marjinal etkinliğinin* sürekli değişen, belirsizliği içeren süreç içinde hesaplanması olanaksızdır. Varılan nokta aynı zamanda neden Keynesci iktisatta krizlerin daha çok finansal kesim yoluyla açıklandığının yanıtı olmaktadır.

Finansal sektörde anlamını ve içeriğini bulan likidite tercihi analizi eksik, öznel bilgi ve tarihsel zamanın iktisadi analize sokuluşunun en güzel örneğidir. Likidite, diğer finansal aktiflerden farklı olarak özgürlük sağlamaktadır. Özgürlük gerek ortaya çıkabilecek ani fırsatları değerlendirme, gerekse alınabilecek kararları geciktirebilme anlamındadır. Böylece para yarının belirsizliği içinde bugünün yarından etkilenmesine, yarını yaratmasına olanak tanımaktadır. Para kontrat ekonomisi içinde bugün açısından yarının belir-

sizliğini azaltabilmekte (veya daha da arttırmakta), alınan veya alınacak iktisadi kararlara esneklik kazandırmaktadır. Bir nokta önemli, finansal sektör ve para özgürlüğü artırırken, aynı zamanda öznenin ve belirsizliğin daha da belirginleşmesine neden olmaktadır. Ayrıca finansal sektörün diğer iktisadi ve iktisat dışı kararlardan etkilenmesi daha fazladır. Bu durum ayrıca iktisatta öznenin daha da yoğunlaşarak kendini hissettirmesine, bilinemezliğin ve bilgisizliğin artmasına neden olmaktadır. Kısaca, belirsizlik ve tarihsel zaman özellikle likidite tercihinde gerçek konumuna kavuşmakta, modelle somut yaşam birbirine yaklaşmakta, eşgüdüm sorunu kendini bütün boyutları ile hissettirmektedir. Neo-klasik iktisattan farklı olarak para numerie değildir. Diğer mal ve aktiflerle aynı özellikler göstermez. Eşgüdüm sorunu özellikle finansal sektör modele dahil edildiğinde kendini göstermektedir. Öznenin, belirsizlik ve istikrarsızlık bu sektörde daha yaygındır. Çünkü tasarruf ve yatırım yapanlar aynı kişiler değildirlir.²⁰

DEĞERLENDİRME VE BAZI ÖNERİLER

Piyasa, özellikle üretim ve yatırım analize katıldığında iktisadi kararlarda eşgüdüm sorununu çözememektedir. Çünkü eşgüdüm sorunu sezgi, içgüdü ve belirsizliği kucaklamaktadır. Öznenin içermektedir. Kaynak dağıtım etkinliğinde öznenin Avusturya okulunda olduğu gibi fazla bir sorun çıkarmayabilir. Bir diğer deyişle ister nesnel, isterse öznenin fırsat maliyetleri çerçevesinde yaklaşılsın, üretimin zaman alması ve kontrat ekonomisi nedeniyle şüpheli olmakla birlikte kaynak dağıtım etkinliği gerçekleşebilir. Bu açıdan makro bir çıkarsama yaparsak parasalci iktisatçılar tarafından önerilen istikrar tedbirleri-piyasa ilişkisi etkinliğin sağlanması bakımından anlam ve içeriğine kavuşabilir. Fakat sermaye birikimi, yatırımlar daha doğrusu yarın analize girildiğinde eşgüdüm sorunu gerek likidite tercihinde, gerekse üretim ve yatırımda bütün boyutlarıyla önemini göstermektedir. Eşgüdüm sorunu

tarihsel zaman içinde belirsizlikle kucaklaşarak, öznel bir değerlendirme içinde, sermayenin marjinal etkinliğini azaltabilmekte veya fırsatların kaçmasına neden olabilmektedir. Sistem bunalıma girebilmektedir. Yani mikro denge mikro denge-sizliğe dönüşmektedir. Dolayısıyla iktisadi istikrarsızlığın nedeni ekonomiye müdahale değil (makro istikrarsızlık), mikro dengesizlik, piyasanın eşgüdüm işlevini yerine getirememesidir.

Kapitalist ekonomik modelde belirsizliğin içselliği, sistemin doğası olması, aynı zamanda kriz nedenidir. Kriz Neo-klasik iktisattan farklı olarak dışsal şoklarla (ekonomiye müdahale) değil, belirsizlikle açıklanmaktadır. Kanımızca bu durum makro istikrar için ekonomiye müdahalenin en önemli gerekçesidir.

Özetle Keynesci iktisatta beklentiler belirsiz ve istikrarsızdır. Bireyden bireye değişir. Spekülasyon motifinin de temeli belirsizliktir. Tersinemez süreç içinde gelecek bilinemeyebilir. Beklenti, istikrarsızlık süreci potansiyel krizi beraberinde taşır. Potansiyel krizi önlemenin yolu devletin ekonomiye müdahalesidir. Bu noktada devleti modele dahil etmek gerekiyor.

Devletin ekonomiye müdahalesini kaynak dağıtım ve yaratma temelinde, iki amaçta değerlendirmek gerekir. Bu durum bize ayrıca müdahale biçimini ve yönünü verecektir.

Birincisi piyasanın kaynak dağıtımında ortaya çıkabilecek sorunları çözebilecek ve kaynak yaratmada kısmen etkin olabilecek yoldur. Bu yol piyasanın eşgüdümü temelinde, bireylerin gelecek hakkında belirsizliğini azaltmak amacıyla devletin "doğru" haber-alma sağlaması için ekonomiye müdahaledir. Böylece bireylerin farklı ileri görmeleri azaltılarak ekonomide istikrar sağlanması amaçlanmaktadır. Müdahale anlayışı devletin herşeyi yapması değil, yol gösterme anlamındadır. Bir diğer deyişle mikro düzeyde ortaya çıkan belirsizlik, beklentilerin istikrarlı olmaması makro düzeyde "doğru" yola sokulmaktadır. Özellikle finansal sektör açısından Keynes bu şekilde bir müdahale taraftarıdır. Keynes'deki "ikna"²¹ anlayışı bu temelde ileri sürülmektedir.

Kanımızca gerek kaynak dağıtımı, gerekse kaynak yaratma etkinliği açısından bu müdahale görüşünün başarılı olacağı tartışılmalıdır. Biraz daha açalım:

Birinci müdahale biçiminde daha çok yapılan ekonomiye dolaylı olarak yön verme, makro istikrar sağlayarak mikro belirsizliği azaltmak, kaynak dağıtımında Avusturya okulundan çok Robbinsci anlamda etkinliği sağlamaktır. Örneğin faiz haddi, döviz kurunun belirlenmesi yoluyla "tam" bir serbesti içinde olan mikro birimler iktisadi kararlar alacaklardır. Belirlenen fiyatlarda istikrar vardır. Dolayısıyla "doğru" haber mikro birimlere gitmekte, bu şekilde öznellik azaltılmak istenmektedir. Kanımızca böyle bir müdahale anlayışı daha pür piyasa yaklaşımında ortaya çıkan eşgüdüm sorununun çözümünde kısmen başarılı olabilir. Yeni haberalma (faiz haddi gibi) çerçevesinde kaynakların piyasa koşulları yanında politik tercihe göre tahsisi sağlanabilir. Ama bu iktisadi etkinlikten çok politik yönlendirme temelinde kaynakların tahsisidir. Dolayısıyla "doğru" bilgi akımı, iktisadi açıdan "yanlış" olabilir. Ayrıca "doğru" bilgi pür piyasadan farklı olarak değişik beklentilere neden olabilir. Beklentilerdeki istikrarsızlık daha yoğun olarak yaşanabilir. Bu şekilde bir müdahale anlayışı kaynak yaratmadan çok, politik tercihlere göre kaynakların tahsisi soruna çözüm olabilir. Ama bir tehlike geçerliliğini korumaktadır. "Politik fiyatlandırma" beklentilerde istikrarsızlığı daha da arttırarak, politik tercihin ötesinde kaynakların tahsisine neden olabilir. Sonuçta müdahale yeni müdahalelere neden olarak istikrarsızlığı daha da artırabilir.

Diğer bir müdahale biçimi, mikro belirsizlik-makro istikrar yerine mikro belirsizlik-makro hedefler çerçevesinde olabilir. Bu durumda "doğru" haberalma yerine veya yanında devlet hem iktisadi ajan olarak piyasada yer almakta hem de diğer iktisadi ajanların davranışlarını etkilemektedir. Böyle bir gelişme 1950 sonrası kapitalist ekonomilerinin genel durumunu yansıtmaktadır. Kaynak dağıtımında iktisadi etkinlik ikincil planda kalmakta, büyüme öne çıkmaktadır. Kaynak yarat-

mak daha önemlidir. Yatırımlar iktisadi etkinlik yanında, hatta o endişeden çok politik tercihlerle bağlantılıdır. Bu yaklaşımda devlet fırsatlar yaratarak sermaye birikimini teşvik etmektedir. Böylece öznellik merkezi bilgi akımı yönünde asgariye indirilmeye çalışılmaktadır.²¹

1970'lerden bu yana yaşanan iktisadi bunalım, ikinci müdahale biçiminin başarısı konusunda kuşkuları arttırmıştır. Bu sonuç kaynak yaratma etkinliğinin kaynak dağıtım etkinliğinden bağımsız olup olmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. İkisi bir arada olabilir mi? Dahası Sovyet tipi planlamada olduğu gibi "pür" ikincisinin uygulanması 1950, 1960'lı yıllarda hızla büyüme sağlarken kaynak dağıtım etkinliği gözardı edildiği için dinamizmin, rekabetin, seleksiyonun gerçekleştirilememesi, ürün kalitesinin yükseltilememesi, fırsat maliyetlerini dikkate alarak yatırım yapılamaması gibi sorunlara neden olmuş, bürokrasinin hakimiyeti artmıştır. Bu sonuç kaynak dağıtım ve yaratım etkinliğinin birlikte gerçekleşip gerçekleşmeyeceğinin özellikle sorgulanmasına neden olmaktadır. Sağlanabilirliliğin karşılığı "Piyasa Sosyalizmi"dir. Keynes'in de 1930'lu yıllardaki piyasa sosyalizmi lehine görüş bildirmesi²² böyle bir arayış içinde olduğunun kanımızca işaretidir. Sorun piyasa sosyalizminin bunu ne kadar başarabileceğidir. Hemen belirtelim kaynak dağıtımında "pür" piyasa durumuna nazaran daha az etkin ve piyasa müdahalelerinden dolayı "yanlı" sinyaller verecektir. Ama dikey haberalmayla bütünleşerek eşgüdüm sorunu kendisini daha az hissettirecektir. Müdahale yönü kaynak yaratma açısından daha etkin olacaktır.

Bir öneri. Kamu sektörü makro hedefler doğrultusunda orta büyüklükteki firmalarla ekonomide yer almalıdır. Özel sektörün herhangi bir alanda tekel kurmasına olanak verilmemelidir. Kamuda tekelci pozisyondan kaçınılmalıdır. Tekel durumunda bile birbirinden bağımsız birkaç orta büyüklükte firma olmalıdır. Bunlar piyasa kurallarına göre çalışmalıdırlar. Etkin olmayanlar tasfiye edilebilmelidir. Böyle bir yapılanmanın görece fi-

yatları fazla etkilemeden makro hedefler-mikro serbesti ilişkisini sağlayabilir. Ayrıca kaynak dağıtım etkinliği gözardı edilmeden kaynak yaratmaya ve adil gelir dağılımına ağırlık verilebilir. İkisinden birini gözardı etmek bunalıma neden olmaktadır. Makro hedefler doğrultusunda izlenecek "yatırımların sosyalizasyonu" anlayışı ekonomik daralma döneminde genişletici, ekonomik genişleme döneminde kısıtlayıcı olmalıdır. Böyle bir politika etkinlikle birlikte iktisadi istikrarın sağlanmasına katkıda bulunabilir.

NOTLAR

- 1 L. Tarshis, 1980, s.10. L.A. Boland (1985, s.181-194)'in işaret ettiği gibi Keynes özellikle tipik Neo-klasik iktisatçılarla kıyaslandığında daha çok bireyseldir. Çünkü S. Latis'in belirttiği gibi Neo-klasik denge yaklaşımında uzun dönemde dengeden sapma yoktur. Dolayısıyla birey fazla önemli değildir.
- 2 Keynes'in metodolojik yaklaşımı konusunda bkz. E. Eren, 1986, s.97-98; 1987, s.29-30. Bu çalışmalarda ayrıntılı kaynakça bulunabilir. Ayrıca bkz. (ed.) T. Lawson ve H. Peseran (1985).
- 3 P. Davidson, 1972, s.8. Ayrıca para ödenemeyen fırsatlar için avantaj, istenilmeyen durumlar için sigortadır. Davidson, 1987, s.146-151. J. Hicks'in ifadesiyle likidite özgürlüktür. bu durum özellikle Neo-klasik iktisatta yer almaz. H. Minsky (1977, s.299)'nin ifade ettiği "Standart Keynesci (Neo-klasik E.E.) modellerde para gerçekte var olmaz" görüşü paranın değişim aracı işlevine ağırlık verilmesinden kaynaklanmaktadır. Keynes, para-belirsizlik ilişkisiyle parayı gerçek yerine oturtmaktadır.
- 4 N. Shapiro, 1978, s.207-288; E.R. Weintraub, 1980, s.50.
- 5 C.A. Garner, 1982, s.413-423.
- 6 P. Davidson, 1972, s.8, 360.
- 7 M. Rutherford, 1984, s.377-387.
- 8 N. Shapiro, 1978, s.207-228.
- 9 Üretim yer aldığı modelin çalışması Say Yasası koşulları içinde olanaklıdır. Çünkü Neo-klasik iktisatta Say Yasası gereği tasarruflar otomatik olarak yatırıma dönüşür (D. Vickers 1985, s.314). Dolayısıyla tasarruf ve yatırım yapanlar ayrı kişiler olsa bile çok fazla önemli olmayabilir. Çünkü harmoni vardır. İnceleyeceğimiz üzere halbuki Keynes'de böyle bir otomatiklik yoktur. Ayrı kişiler eşgüdüm sorunu yanında harmoni sorunu da doğurur. Tasarruflar yatırımdan büyük veya küçük olabilir.
- 10 E. Eren, 1987, s.18-28.
- 11 G. Hodgson, 1985, s.10-45.
- 12 Kaynak dağıtım ve yaratma etkinliği ayrımı H. Minsky (1985, s.5-15)'den aldık. Ayrıca bkz. N.B. Niman, (1987), s.106.
- 13 A.E. Eichner, 1982, 1985, s.19-45. Büyük firmalarda dik-
- 14 kati çekenler, a) Sahipliğin yönetimden ayrılması, b) Sabit faktör veya teknik katsayılarla üretimin yapılması, çoklu sürecin olması, c) En azından bir oligopolistik sanayiye üyeliğin söz konusu olmasıdır. Gerçekte Keynes de teorisinin, nispeten otonom ve gelişmiş finansal-sektörle büyük ölçekli teşebbüslerin hakim olduğu kapitalist sistemle ilgili olduğunu belirtmiştir (G. Hodgson, 1985, s.12).
- 15 Piyasaya tepkinin azalması çeşitli anlamlara gelebilir. a) Piyasadaki gelişmelere pasif bir tutum değil, yönlendirme, b) Firma içi planlama (dikey haberalma)'dan dolayı firma amaçları ile piyasa istemleri çelişebilir. Bu durum kaynak dağıtım etkinliğini azaltabilir, c) Mark-up fiyatlamadan dolayı talep azalmasına rağmen fiyatlar artabilir (stagflasyon). Açıklamaların çoğu aynı zamanda Kurumsal Okulun görüşlerine de yakındır.
- 15 G. Hodgson, 1985, s.10-45.
- 16 Keynes'de uzun dönem beklentileri ile hayvani duygular (animal spirits) arasında yakın bağlantı vardır. Hayvani duygular uzun dönem beklentileri açısından anlamlıdır. Uzun dönem beklentisi-hayvani duygular-belirsizlik ilişkisi geçerlidir. Uzun dönem beklentiler, müteşebbisler veya idarecilerin kafalarındaki ürünlerdir. Yani hayvani duygular yatırımlar için geçerlidir. (A. Dow ve S. Dow, 1985, s.54; S. Weintraub, 1977, s.45-66).
- 17 S. Pressman, 1987, s.13-23.
- 18 Bir noktaya özellikle dikkat çekmek istiyoruz. Keynes'de genellikle belirtildiğinin tersine açık bütçe savunusu yoktur. Tam tersine istikrar için devlet yatırımları söz konusudur. (V. Chick, 1987, s.5-12; S. Pressman, 1987, s.13-23). Dolayısıyla "Keynesci" iktisatta maliye politikasına yüklenen işlevin Keynes'le bir ilgisi yoktur. Keynes'de maliye politikasından anlaşılan adil gelir dağılımıdır. Bunun için doğrudan vergileme önerilmektedir.
- 19 Tasarrufların hepsinin finansal aktifler yoluyla yatırıma dönüşeceği diye bir şey söz konusu değildir.
- 20 Modeli daha da geliştirmek olanaklıdır. Fakat daha önce de belirttiğimiz gibi bu çalışmada eşgüdüm sorunu ve müdahale ilişkisine değindiğimiz için fazla ayrıntıya girmekten kaçınıyoruz. Örneğin modelde ücretler iktisat dışı politik düzey tarafından kurumsal olarak belirlenmektedir. Dolayısıyla aynı durum gelir bölüşümü açısından da geçerlidir. Bu konuda bkz. S. Weintraub 1977, s.45-66., M.L. Wachter ve S. M. Wachter 1977, s.309-326; I.H. Rima, 1986, s.499.
- 21 Bu yaklaşım Keynes'in metodolojik tutumuyla uyum içindedir. Keynes'de ampirizm ve rasyonellik yanında üçüncü bir elemanın, iknanın ayrı bir yeri vardır. (G. Hodgson, 1985, s.23). İkna bir anlamda Keynes'de "nesnelliği" sağlar. Yani ikna ile müteşebbisler yönlendirilebilir, kurumlar yaratılabilir ve iktisadi istikrar sağlanabilir. Bir anlamda ikna hem "doğru" bilginin iletilmesi, hem de müdahale nedenidir. Keynes'de yatırımların sosyalizasyonu kavramını bu bağlamda ele almak gerekir; Ekonomik istikrar-yatırımların sosyalizasyonu. Bu açıdan daha önce de belirtildiği gibi ekonomik daralma-kamu yatırımlarının artması, genişleme-azalması ilişkisi önemlidir.
- 22 H. Minsky (1975).

KAYNAKÇA

- Boland, L.A., "The Foundations of Keynes" Methodology: The General Theory" e.d. T. Lawson ve H. Pesaran *Keynes Economics: Methodological Issues* içinde, Sharpe, 1985, s.181-194.
- Chick V., "Are The General Theory's Central Contributions still Valid?" *Journal of Economic Studies*, 14 (4), 1987, s.5-12.
- Davidson P., *Money and Real World*, Macmillian, 1972, "Sensible Expectations and the Longrun non Neutrality of Money", *Journal of Post Keynesian Economics*, X (1) 1987, s.146-157.
- Dow A ve Dow S., "Animal sprits and Rationality", ed. T. Lawson ve H. Pesaran içinde, s.46-65.
- Eichner A.E., *Megacorp and Oligopoly*, sharpe, 1982; *Towards a New Economics*, Sharpe, 1985.
- Eren, E., *İktisatta Yöntem*, U.Ü. İk. ve İdr. Fak. Teksir, 1986; *İktisatta Bilgi ve Zaman Sorunu*, U.Ü.İ.İ.B.F. 1987.
- Garner, C.A., "Uncertainty, Human Judgement and Economic Decisions", *Journal of Post Keynesian Economics*, 4 (3), 1982, s.413-424.
- Hodgson, E., "Persuasion, Expectations and the Limits to Keynes ed. T. Lawson ve H. Pesaran içinde, s.10-45.
- Hollis M. ve Nell E., *Rational Economic Man*, Cambridge University Press, 1978.
- Minsky, H. J.M. *Keynes Macmillian*, 1975; "An" *Economics of Keynes*", *Perspective un Money*", ed.; S. Weintraub, *Modern Economic Thought*, içinde. Basil Blackwell, 1977, s.295-307; "The Legacy of Keynes", *Journal of Economic Education*, 1984, s.5-15.
- Niman, N.B., "Keynes and the Invisible Hand Theorem", *Journal of Post-Keynesian Economics*, X (1), 1987, s.105-115.
- Pressman, S. "The Policy Relevance of the General Theory", *Journal of Economic Studies*, 14 (4), 1987, s.13-23.
- Rima, F.H., *Development of Economic Analysis*, 4. basım, Irwin, 1986.
- Rutherford M., "Rational Expectations and Keynesian Uncertainty: A Critique", *Journal of Post Keynesian Economics*, VI (3), 1984, s.377-387.
- Shapiro N., "Keynes and Equilibrium Economics", *Australian Economic Papers*, 1978, s.207-228.
- Tarshis L., "Post-Keynesian Economics: A Promise That Bounded", *American Economics Review, Papers and Proceedings*, 1980, s.10-14.
- Vickers D., *Money Banking and the Macroeconomy*, Prentice Hall, 1985.
- Weintraub E.R., *Microfoundations*, Cambridge University Press, 1979.
- Weintraub S., "Hicksian Keynesianism: Dominance and Decline", ed. S. Weintraub, içinde, s.45-66.

inceleme

İktisat Metodolojisindeki Gelişmeler Işığında Avusturya İktisat Okulu: Eskimiş Bir Metot mu?

Turan YAY

Dr. Yay, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler
Fakültesi'nde ders veriyor. Yazar Fakültemiz
mezunlarından.

I. GİRİŞ

İktisat metodolojisi ile ilgili yazını şöyle bir karıştırsak, karşımıza çıkacak belli başlı yaklaşımlardan biri, 'Avusturya İktisat Okulu'nun metodolojik görüşleri olacaktır. Ve yine söz konusu yazında kısa bir gezinti, bu okulun görüşlerinin pek revaçta olmadığı, hatta "geçmişte kaldığı" şeklinde yaygın bir kanının olduğu izlenimini edinmemize yetecektir. (Bkz. Caldwell, 1984; Blaug, 1981, s.93)

Çalışmamızın başlığı, yanıtlamaya çalışacağımız temel sorunumuzu ifade etmektedir: Son yıllardaki metodoloji tartışmaları ışığında Avusturya Okulu metodolojisinin geçmişte kaldığı söylenebilir mi? Soru, aynı zamanda çalışmamızın planını da belirliyor: İkinci bölümde, metodoloji tartışmalarının günümüzdeki durumunu saptamaya ve iktisat metodolojisine yansımaları ile ilgili belirli noktaları vurgulamaya; üçüncü bölümde ise Avusturya Okulu'nun metodolojik ilkelerini ele almaya çalışacağız. Son bölüm temel sorumuzun yanıtını oluşturacak.

II. İKTİSATTA POZİTİVİZM VE POZİTİVİZME YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Bilimsel araştırmanın (bilimsel keşif sürecinin) bir yöntemi var mı? Her bilim dalı için geçerli olabilecek bir yöntemden söz edilebilir mi? Bilimin amacı ne olmalıdır? Bilimle bilim-olmayanın ayırd edici (demarcation) kıstası var mıdır? Bilimsel teorilerin belirli bir yapısı ve işlev(ler)i olduğu söylenebilir mi? Aynı olgu hakkında birden fazla teori varsa, bunların arasında en üstün olanını seçmemize yarayacak objektif bir ilkedен söz edilebilir mi?

Denilebilir ki, son elli yılda iktisat (ve hatta tüm fizik ve toplumsal bilimler) metodolojisi tartışmalarına hakim olan yaklaşım, kökeni 1920'ler "Viyanalı Çevresi"ne kadar uzanan pozitivist bilim felsefesi taraftarlarının (A.J. Ayer, Richard Braithwaite, Rudolf Carnap, Carl Hempel, Ernest Nagel v.s.) yukarıdaki sorulara verdikleri yanıtlara

dayanır. Son yıllarda görülen ise, 1970'lerden, hatta daha öncelerinden beri fizik bilimlerinden hareketle pozitivist bilim felsefesine (özellikle Popper, Kuhn, Feyerabend ve Lakatos tarafından) getirilen eleştiriler ve bunların yol açtığı tartışmaların, iktisadi ve de iktisatçıları büyük ölçüde etkilemiş olduğudur. (Bkz. Blaug, 1981; Caldwell, 1982; Katouzian, 1980).

II.1. Pozitivizm ya da Benimsenen Görüş

Pozitivist yaklaşımın iktisatta yöntem tartışmalarına yansıyan biçimi, *İktisat Yönteminde Benimsenen Görüş* (Received View of Economic Methodology) olarak adlandırılmaktadır. (Blaug, 1981, Cohen, 1984) Bu görüş, her ne kadar aralarında bazı farklar/tartışmalar olsa da, mantıksal pozitivism, Popperci yanlışlamacılık, operationalism (işe-yararcılık?), enstrümentalizm ve varsayımsal-tümdengelim modelinin bir bileşimini ifade eder.¹

Benimsenen Görüş'ün belli başlı özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: (Mc Closkey, 1983; Cohen 1984)

- (i) Benimsenen Görüş, en başta *kural koyucudur* (prescriptive). Buna göre, eğer bir bilimsel araştırma yapılmak isteniyorsa bunun bir *mantığ*², kuralı olmalıdır; ve bu amaçla kendilerinin öne sürdüğü, hem fizik hem de toplumsal bilimler için (yalnızca derece farkı ile) geçerli metodolojik ilkelere uyulmalıdır. Bu ilkeler objektiftir.
- (ii) *Bilimin amacı, öndeyidir* (prediction); ya da öndeyi üreten teorik modeller geliştirmektir.³
- (iii) Teorilerin *bilimsellik kıstası*, öndeyilerinin testedilebilir, dolayısıyla doğrulanabilir/teyit edilebilir ya da yanlışlanabilir olmasıdır.

Basitlik, verimlilik gibi ikincil kıstaslardan da yer yer sözedilebilirse de sübjektif (öznel) olmaları ve değerlendirme zorluğu nedeniyle daha az önemlidir.

- (iv) Teorilerin üstünlüklerinin karşılaştırılmasının

da da en önemli kıstas öndeyileme yetisi olduğundan, varsayımların gerçekliğinin testinden çok, sonuçlarının/öndeyilerinin testi önemlidir. Bu konu, realistler-enstrümentalistler tartışmasına yol açmıştır. (Bkz. Caldwell, 1982, s.51-53)

- (v) Eğer modelin öndeyileri verilerle teyit edilmişse (ya da yanlışlanmamışsa), modelin incelenen konuyu açıkladığı kabul edilir.
- (vi) Bilimsel açıklama biçimi, *varsayımsal-tümdengelim* ya da *covering-law* açıklama modeli olarak adlandırılır. Bu açıklama modeli, başlangıç ya da sınır şartları ve genel bir kanundan oluşan açıklayanlar (explanans) ile incelenen olguyu belirten bir açıklama (explanandum) oluşur. Buna göre, "Eğer A doğru ise, B de doğrudur." Eğer açıklayanlar (sınır şartları ve genel kanun) doğru ise, açıklama da, ya tümdengelim mantığına göre deterministik olarak doğrudur, ya da belirli bir istatistiksel olasılık sınırında doğrudur.⁴
- (vii) Açıklama ile öndeyi arasında bir nitelik farkı yoktur: *Simetri tezi*. Aralarındaki tek fark, modelin incelenen olaya *ex post* (açıklama) ya da *ex ante* (öndeyi) uygulanmasıdır.

İktisatçıların çoğunluğu tarafından kabul görmüş bu yaklaşımın en tanınmış temsilcileri olarak, iktisada Popper'in görüşlerini ilk uygulayan T. Hutchison'ı, pozitivism/enstrümentalizm deyince ilk akla gelen M. Friedman'ı ve Popperci yanlışlamacılığı savunan M. Blaug'u sayabiliriz.

II.2. Pozitivizmin Eleştirisi: Bilgi Büyümesi Yaklaşımı

1970'lerden itibaren iktisat yazınında adlarına çok sık rastlanan T. Kuhn, P.K.Feyerabend, I. Lakatos gibi (bilim) felsefeci/tarihçilerinin, pozitivism bilim felsefesi ve metodoloji kapsamında getirdikleri eleştiriler ve bu eleştirilerin neden olduğu tartışmalar, *Bilgi Büyümesi Yaklaşımı*'na (Growth of Knowledge) yol açmıştır.⁵ Söz konu-

su bu tartışmalar sonucunda, kimileri, pozitivizmin bilim felsefesi tarihine gömüldüğünü öne sürerken (F. Suppe) (Bkz. Cohen, 1984, s.618), kimileri her iki yaklaşımın sentezini yapmaya yönelmiş (Iakatos) (Blaug, 1975), kimileri de her türlü yöntemi reddederek bilimde anarşizmi, "her şey geçerli" kuralını benimsemiştir. (Feyerabend)⁶

Bizim kişisel kanımız odur ki, özellikle iktisat disiplini göz önünde tutulduğunda, bilgi büyümesi yaklaşımı pozitivizme henüz bir üstünlük sağlamamışsa da, başta kriz dönemleri olmak üzere iktisadi düşünce tarihinin daha iyi anlaşılması ve iktisat disiplininin kendine özgü niteliklerinin (belki bir kere daha) vurgulanması konusunda oldukça yararlı olmuştur.

Bilgi Büyümesi Yaklaşımı'nın belli başlı ilkelelerini ve/veya Benimsenen Görüş'e yönelttiği eleştirileri şu şekilde sıralayabiliriz:

- (i) Öncelikle, bilgi büyümesi yaklaşımı kural koyucu değil, betimleyicidir. Bu yaklaşımda vurgu, bilimsel araştırma yönteminin kurallarının (mantığının) *nasıl olması gerektiğini* saptamaktan bilimsel *araştırmanın fiilen nasıl yapıldığına* kaymaktadır. Bir anlamda mantıktan tarihe doğru bir kayma söz konusudur. Yaklaşımın taraftarları (Kuhn, Feyerabend), kendilerinin bilim tarihi ile ilgili yaptıkları araştırmaların pozitivist yöntemi doğrulamadığını öne sürmektedirler. Bu nedenle her bilim dalının kendine has özelliklerine ve bilim sosyolojisine çok daha önem verildiği görülmektedir.
- (ii) Test edilebilirlik, örneğin yanlışlanabilirlik, bir hipotez ya da teorinin bilimsel olup/olmadığına karar vermek için yeterli bir kıstas değildir. Çünkü:
 - a) Hiçbir hipotez ya da teori nihaî olarak yanlışlanamaz, Hipotezin öndeyisi ile test sonuçları uyuşmadığında, *ceteris paribus* gibi yardımcı varsayımların testte oluşturulamaması nedeniyle söz konusu uyuşmazlığın ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Dolayısıyla bir hipotez aksi kanıtlara rağmen savunulabilir.

(Duhem-Quine Tezi) (Bkz. Cross, 1982)

b) Öte yandan hipotez ya da teorilerin tek başlarına test edilmesi pek anlamlı sonuçlar vermemektedir; daha geniş kavramsal çerçeveler (paradigma, bilimsel; araştırma programı gibi) içinde değerlendirilmelidirler.

- (iii) Aynı olguyu ele alan birden fazla teori söz konusu olduğundan teorilerin birbirlerine üstünlüklerinin saptanmasında *bir değil, birden fazla kriter* söz konusudur: Öndeyimleme gücü, mantıksal tutarlılık alan genişliği, ilerki araştırmalar için verimlilik ve nedensel açıklama gücü. (Bkz. Tarascio and Caldwell, 1979) Bir kere teorilerin üstünlüklerinin saptanmasında öndeyilemenin yeterli olmadığı kabul edildiğinde, çeşitli kıstaslara atfedilen *öznel* (sübjektif) *yargıya* göre seçim değişecektir.

Öte yandan Lakatos, bilimsel araştırma programının bir parçası olarak tanımladığı *sert çekirdek* içine pozitivizmin tamamen dışladığı metafizik, teste açık olmayan değer yargılarını katmaktadır.

Bu anlamda, bilgi büyümesi yaklaşımında değer yargıları önemlidir diyebiliriz.

- (iv) Bu yaklaşım, açıklama ile öndeyiyi birbirinden ayırır; *simetri tezine karşıdır*. Açıklama sağlayan bir teorinin mutlaka öndeyileme de yapabileceği ya da öndeyileme yapabilen bir teorinin mutlaka açıklama da getirebileceği görüşü kabul edilmez. İlki ile ilgili olarak Darwin'in evrim teorisi, ikincisi ile ilgili olarak da Newton'un yerçekimi teorisi gösterilir. (Bkz. Blaug, 1981, s.4-9)

Öndeyi, özünde, bir şeyin olacağı önerisidir; açıklama ise her şeyin niçin olduğunu anlaşılır kılan bir nedensel mekanizma sağlar. Dolayısıyla *bilimin amacı*, gözlenen olguyu anlamaya yardımcı olacak bir açıklama mekanizması sağlayan bilimsel teoriler geliştirmek olmalıdır.

Yine, bilimsel teoriler için bilgi birikimi/büyümesine yardımcı olacak tartışma ve araştırmalara yol

açması anlamında verimlilik kıstası da çok önemlidir.

Kısaca bu yaklaşımda vurgu, öndeyiden açıklama ve verimlilik kıstaslarına kaymaktadır.

II.3. Bilgi Büyümesi Yaklaşımı ve İktisat

Şimdi, Bilgi Büyümesi Yaklaşımı ışığı altında İktisat metodolojisi tartışmalarının ele alınması ile ilgili olarak önemli gördüğümüz noktaları vurgulamak istiyoruz.

Bilindiği gibi bilimsel bilginin sürdürülmesinin en önemli ve vazgeçilmez yönlerinden biri, teoriler geliştirme ve kullanmadır. Ancak, özellikle bir toplumsal bilim olan iktisatta inceleme birimi olarak hipotez ya da teorilerden ziyade *paradigma*, *bilimsel araştırma programı* gibi daha geniş kavramların kullanılmasının daha yararlı olduğunu düşünüyoruz: Söz konusu bu kavramlar, teorilerin teknik yapıları yanında "inançları", "değer yargılarını", "dünya görüşü"nü de içermektedirler.⁷ Dolayısıyla, bu sayede teorilerin değerlendirilmesinde yalnızca teknik çerçevenin sorgulanması/sınanmasının yeterli olmadığı anlaşılmakta ve iktisat disiplininde "değer yargıları"nın yeri önemli bir tartışma konusu olarak ortaya çıkmaktadır. Bu kavramlar aynı zamanda bir grup bilim adamını da tanımladığından, bunların bilim (bilim adamları) sosyolojisi⁸ bağlamında birbirleri, rakipleri ve izleyicileri ile olan ilişkileri, iktisadın fizik bilimlerinden (bilim öznesi/nesnesi bağlamında) farklı yönlerinin anlaşılmasına da ışık tutmaktadır.

İktisatta bilgi birikimi ve/veya gelişiminin belirli dönüm noktalarının devrim olarak nitelendirilmesinde (Marjinalist Devrim, Keynesgil Devrim, Monetarist Devrim) bir sakınca görmüyoruz. Ancak vurgulanması gereken nokta, iktisatta bilgi birikiminin T. Kuhn'da olduğu gibi, kesikli, birbirinden tamamen bağımsız paradigmaların birbirinin yerini alması (kriz-yeni paradigma-normal bilim-kriz) şeklinde değil, her yeni paradigmanın önceki paradigmalardan da belirli öğeler/kavramlar içerecek şekilde olduğunu söyleyebiliriz. (Keynes-

in *Genel Teori*'de kullandığı birtakım kavram ya da teoriler neoklasik analizde de vardır. Aynı şey, Friedman'ın analiz çerçevesi için de geçerlidir.)

Yine iktisatta bilgi birikiminin, paradigmaların birbirleriyle bağlantılı olmalarının ötesinde, geriye dönüşlü, "sarmal" bir gelişme çizgisi izlediği görülmektedir. Yerini yenilerine terketmiş, unutulmuş "eski" teori ya da görüşlerin yıllar sonra tekrar ortaya çıkarak alternatif ya da hakim düşünceye dönüştüklerini görebiliyoruz. Bu anlamda, *Lakatos*'un "ilerleyen yozlaşan araştırma programı" çerçevesinin iktisadi düşünce tarihinin gelişimine daha uygun olduğunu söyleyebiliriz: 1940'lı 50'li yıllarda neoklasik iktisat eski/yozaşan, keynesgil iktisat yeni/ilerleyen bir araştırma programı iken, 1970'li yıllarda bu görünümün tersine döndüğü ileri sürülmektedir. (Ancak neo-klasik iktisat bu sefer isim değiştirerek karşımıza çıkmaktadır: Monetarizm, Yeni Klasik İktisat Okulu).

İktisat disiplinin önemli bir özelliği, iktisatçının, kendisinin de içinde yer aldığı, *çok sayıda* değişken tarafından belirlenen ve her değişkenin *sürekli değişim* içinde olduğu karmaşık bir toplumsal (iktisadi) olgu ya da *ilişkiler bütünüyle* uğraşmasıdır. Ele alınan olguların çok değişkenli ve değişim içinde olması her iktisatçının, (olguyu belirleyen tüm değişkenler gözlenemeyeceğinden ya da bir teoride modelde kapsanamayacağından) önemli gördüğü belirli sayıda değişkenden hareketle teori ya da modeller geliştirmesine neden olmaktadır. Dolayısıyla aynı anda aynı olgu hakkında birden fazla teori ya da modeller bulunmakta ve birbiriyle yarışmaktadırlar.

Bu durumda karşımıza şöyle bir soru çıkmaktadır: İktisatçıların idealinin giderek daha doğru/geçerli ve gerçeğe yakın teoriler geliştirmek olduğu söylenebilirse, var olan teorilerden en üstününü objektif kriterler yardımıyla seçebilir miyiz, yoksa bu seçim sürecinde sübjektif (öznel), psikososyolojik birtakım etkenler de rol oynar mı?

Görülen o ki, iktisatta objektif/pozitif test edilebilirlik kıstası, iki teorisinin (ya da iki araştırma programının) seçiminde yeterli olmamaktadır. Çünkü

bir kere testedilebilirlik (yanlışlanabilirlik) kıstası uygulandığında sorun çözülmemektedir. Örneğin ünlü Monetaristler-Keynesgiller (Ando, Modigliani-Friedman, Mieselman) tartışmasına baktığımızda, ampirik testedilebilirlik kıstası tartışmayı bir sonuca ulaştıramamıştır. Öyle ki tartışmada her iki taraf da belirli varsayım, tanım ya da şartlarda değişiklikler yaparak istedikleri sonuçları elde edebilmektedirler. (Bkz. WILBER, 1979)

Yine yanlışlanabilirlikle ilgili olarak, iktisatta yanlışlanabilirlik kıstası gerçekten de yaygın bir şekilde kullanılmakta mıdır sorusunu dikkate aldığımızda, görüyoruz ki, M. Blaug ve T. Hutchison bile yanlışlanabilirlik kıstasının kelime olarak iktisat yazınına girmesine rağmen uygulamada pek kullanılmadığını kabul etmektedirler. Gerçekten de, son yıllarda çeşitli iktisat okullarını karşı karşıya getiren önemli tartışmaların çoğunun ampirik/test boyutu hemen yok denecek kadardır: Genel denge teorisi üzerine çalışmalar, Cambridge sermaye tartışmaları, Keynes-Keynesyenler tartışması gibi...

Öte yandan, iktisadın bir toplumsal disiplin olması sonucu, yanlışlanabilirlik/test kıstasının uygulanabilirliği, belirli sınırlamalar içermekte ve kuşku yarattır. İktisat, özellikle az sayıda ve kontrol edilebilir şartlara/değişkenlere ve gelişmiş genel kanunlara sahip olma özelliğinden çoğu durumda yoksun bulunmaktadır. (Bkz. HUTCHISON, 1964, s.94-95., CALDWELL, 1982, s.126)

O halde *Benimsenen Görüş*'ün öne sürdüğü objektif kıstas (yanlışlanabilirlik), araştırma programlarının (teorilerin) seçim sorununu tek başına çözememekte, hangisinin üstün olduğunu belirlemeye yetmemektedir. Bu nedenle teorilerin değerlendirilmesinde/seçiminde diğer kıstasların da dikkate alınması gerekmektedir. Diğer kıstaslardan özellikle incelenen olgu ile ilgili nedensel açıklama mekanizması sağlama ve yeni tartışmalara yol açma (verimlilik) kıstasları özellikle önem kazanmaktadır. Sözgelimi, devletin ekonomiye müdahalesinin gerekliliği/gereksizliği gibi bir tar-

tışmada sözkonusu bu iki kıstasın önemi çok daha iyi anlaşılabilir. Burada ampirik-test kriteri kullanılarak her iki görüş tarihsel olarak ispatlanır ve/veya yanlışlanabilir; fakat çok daha önemlisi, her iki görüşün nedensel açıklama mekanizması ve verimli tartışmalara yol açması kriterleri yönünden ne derecede inandırıcı olabildiğidir.

• İktisatta, özellikle Bilgi Büyümesi Yaklaşımı taraftarlarının (Kuhn) vurguladığı, bilim sosyolojisi olarak nitelendirilen bilim adamlarının karşılıklı ilişkilerinin de çok önemli olduğunu düşünüyoruz. Bize göre, Kuhn'un vurguladığı, özellikle kriz dönemlerinde iki farklı araştırma programının karşılıklı olarak tartışamayacağı/tartışılamayacağı (her ne kadar Popper gerçeğe yaklaşma anlamında bilimsel gelişmeyi engelleyeceği nedeniyle karşı çıksa da) saptamasının iktisatta oldukça geçerli olduğu söylenebilir.

İktisadi düşünce tarihindeki önemli tartışmalara baktığımızda, tarafların ateşli tartışmalarına rağmen bir tarafın, diğer tarafın kavramsal çerçevesine nüfuz edebildiği ya da kavramsal çerçevesini kabul ederek tartıştığı çok nadirdir. Buna örnek vermek gerekirse, 1930'lu yılların en önemli tartışmalarından biri olan Hayek-Keynes (ya da London School of Economics versus Cambridge) tartışmasını (Bkz. YAY, 1987) ve günümüzdeki Yeni Klasik İktisatçılar ve Keynesçiler tartışmasını belirtebiliriz. Görülen o ki, her iki tartışmada da taraflar kendi teorik çerçevelerine sıkı sıkı sarılarak karşı tarafı eleştirmekte, karşı tarafın teorik çerçevesine girmekten, anlamaya çalışmaktan titizlikle kaçınmaktadırlar.

İktisatçı Solow, bu nokta ile ilgili olarak, iktisatçıların tartışmalarında her zaman "yalnızca hakikati aramamakta", "korunacak onurları" ve "savunmak istedikleri mevkiileri" de göz önünde tuttıklarını belirtir. Solow'un sözleri açıkça, iktisatçının bilgi üretiminde (özellikle büyük otoritelerin tartışmalarında) izleyicilerinin (öğrenci, taraftar) gözündeki durumu ve bununla bağlantılı olarak karşı tarafın "kavramsal çerçevesine girme", "temel varsayımları ile uyuşma" "oyunu (tartışmayı) kaybetme" gibi endişelerin (faktörle-

rin) ne derece önemli olduğunu gösteriyor. (Bkz. İktisat Dergisi, 1988, Şubat, s.15). Bu konu şöyle bir soruyu akla getirmekte: Acaba Friedman'ın Keynesgil iktisada yönelttiği eleştirilerin ve sunduğu analizin zamanla "Neoklasik-Sentez"den pek farklı olmadığı yargısına dönüşmesine Friedman'ın IS-LM çatısını kullanması mı neden oldu? Ya da, ne ölçüde etkili oldu? (Bkz. GÜLSÜN YAY, 1988)

Bize göre, her ne kadar bazı iktisatçılar iki farklı araştırma programının tartışmalarını kısır ya da verimsiz kabul etseler de, bu tür tartışmaların şu faydası olduğu söylenebilir: Bu tartışmalarda her taraf (araştırma programı), karşı tarafın yönelttiği eleştirilerden hareketle, yine kendi çerçevesini (araştırma programını) düzeltme ve geliştirme fırsatı bulmaktadır.

İktisat metodolojisi tartışmaları ile ilgili önemli gördüğümüz diğer bir noktayı da şu soru ile ifade edebiliriz: Araştırma programlarının (paradigmaların) kabulünde bilim adamları camiasının onayı mı, yoksa olayların onayı mı daha önemlidir? Soru, anlaşılacağı üzere, iktisadi düşüncenin gelişimi ile iktisadi olayların gelişimi arasındaki ilişkiyle yakın ilişkilidir ve özellikle büyük iktisadi kriz dönemlerinde gündeme gelir. Kesin bir yanıt verilemese de, özellikle kriz dönemlerinde, araştırma programlarının birbirlerine üstün gelmesinde, somut yaşamdaki krize, halkın beklentileri ile de uyuşan çözüm getirici politikalar üretme daha önemli olabilmektedir, diyebiliriz. J.K. Galbraith'in sözleri ile "olayların desteği, yüksek akademik çevrelerin desteğinden daha iyidir." (GALBRAITH, 1988, s.16) Bu nokta Lakatos'un terminolojisinde, ampirik-test gücü arttığı ölçüde "ilerleyen", azaldığı ölçüde de "yozlaşan" araştırma programlarından sözedilebileceği şeklinde ifade edilir. İktisat yazınında olayların desteği ve/veya ampirik test edilebilirlik ögesi daha çok vurgulansa da, bizce, bir araştırma programının "ilerleyen" (hakim) payesini almasında iktisatçılar camiasının (özellikle otoritelerin) onayının rolü de hiç azımsanacak gibi değildir.

Akla gelen en iyi örnek, Say kanununun uzun yıllar olayların hilafına kabul edilebilirliğini sürdürmesidir.

Bir araştırma programının benimsenmesinde, iktisatçılar camiasındaki teorik tartışmaların gündemini/yönünü belirleyebilme/değiştirebilme niteliğinin önemi ile ilgili olarak, Yeni Klasik İktisat Okulu'nun ampirik-test edilebilirlik bakımından monetarizmden hiç de üstün olmadığını (CROSS, 1982), fakat teorik düzeyde açıklamaya yönelik çalışmalarının bu okulu daha ön-plana (ilerleyen araştırma programına?) çıkardığını söyleyebiliriz.

Bu bölümü şu şekilde bağlayabiliriz: Denilebilir ki, iktisatta, bilimsel teorilerle bilimsel-olmayan teorileri birbirinden ayırdedecek bir kriterin (demarcation criterion) varlığından söz etmek kuşkuludur. İktisatta metodolojik-yanlışmacılığın ve ampirik testin gerekliliği inkâr edilemez. Ancak, bilimsel teori geliştirilmesinde tek eleştirel ve doğru yolun metodolojik-yanlışlamacılık olduğunda ısrar etmek ve bu yolu izlemeyen çalışmaları bilimsel-olmamakla suçlamak da bir dogmalaşma demektir. Bilimsel teorilerin değerlendirilmesinde tek-kıstascılıktan (monism) çok, metodolojik-çoğulculuğun (pluralism) daha uygun olduğunu; yanlışlama yanında teorilerin açıklama mekanizması sağlama ve yeni tartışmalara yol açması anlamında verimlilik kıstaslarının da çok önemli olduğunu düşünüyoruz. (Bkz. CALDWELL, 1984; 1986)

Ancak bu sayede, pozitivist yöntemin iktisat disiplindeki gerçek yeri belirlenebilir; daha da ileri giderek, pozitivistimin iktisat (ve toplumsal bilimler) üzerindeki hegemonyası kaldırılabilir ve toplumsal bilimler kendine has özellikleri daha iyi anlaşılabilir, böylece Marxist, Avusturyen ve Kurumcu İktisat yaklaşımlarını bilimsel kabul etme yanlışlığı da ortadan kaldırılabilir, diyebiliriz.

Bilimsel teorilerin/araştırma programlarının değerlendirilmesinde yanlışlamacılığın tamamen reddedilmesinin de bizce bir anlamı yoktur: Her iki ekstremleri savunanların (ya da kendileri olmasa da öğrencilerinin) bir süre sonra bu ısrardan vazgeçtiklerini gösteren örnekler az değildir.⁹

Ancak ekstrem yaklaşımları benimsemekle şöret olmak arasında doğrusal bir ilişkinin varlığı da göze çarpmakta.

III. AVUSTURYA İKTİSAT OKULUNUN METODOLOJİK GÖRÜŞLERİ

III. 1. Avusturya İktisat Okulu

İktisadi düşünce tarihinde Avusturya İktisat Okulu deyimi ile, hem belirli bir geleneği birbirine aktaran (ki bu aktarma çağdaşlar arasında olabileceği gibi, kuşaklar arasında da söz konusudur) belirli bir *iktisatçılar grubu*, hem de aynı ulusal kökenden gelmesi gerekmeyen sözkonusu iktisatçılar grubunca paylaşılan *farklı bir yaklaşım* ifade edilmektedir. (HICKS-WEBER, 1973, s.v)

Avusturya İktisat Okulu'nun doğum tarihi olarak Carl Menger'in (1840-1921) *Principles of Economics* (Grundsätze der Volkswirtschaftslehre) adlı kitabının yayın tarihi (1871) gösterilir. (SHAND, 1980, s.3-4) Ancak Mises'e göre 1870'lerin sonlarına kadar bir Avusturya Okulu değil, sadece Menger vardı. Bu tarihten sonra, Menger'e candan bağlı ve onun düşüncelerini yayan ve geliştiren *Friedrich von Wieser* (1851-1926) ve *Eugen von Böhm-Bawerk* (1851-1914)'le birlikte Avusturya Okulunun sözü edilir olmuş ve bu üç iktisatçı okulun *ilk kuşağı* olarak kabul edilmiştir. (MISES, 1969, s.9-10)

Avusturya Okulu tabiri ilk defa, Menger'in ikinci kitabı *Investigations in to the Method of Sociology and Political Economy* (1883)'i -Almanca yayınlamasıyla, Menger'le Alman Tarihçi Okulu'nun lideri *Gustav Schmoller* arasında başlayan ünlü *Methodenstreit* tartışmaları sırasında Alman Tarihçi Okulu taraftarlarınca kullanılmıştır. (MISES, 1969, s.42)

Avusturya Okulunun ikinci kuşağını, Ludwig von Mises (1881-1973) ve *Joseph Schumpeter* (1883-1950) oluştururken, üçüncü kuşak *Friedrich August von Hayek*, *G. Haberler*, *F. Machlup*, *O. Morgenstein*, *P. Rosenstein-Rodan* gibi iktisatçılardan oluşturmuştur.

Avusturya Okulunun bu ikinci ve üçüncü kuşak üyeleri, 1930'larda Avusturya Üniversitelerinde Nazi etkilerinin artmasıyla birlikte, toptan

ABD'ne göç etmişler ve akademik çalışmalarını burada sürdürmüşlerdir. 1920'lerden itibaren Avusturya Okulu görüşlerinin, Neoklasik-Lozan Okulu tarafından içerdiği ve pek farklı/özgün bir yanı kalmadığı şeklinde değerlendirilmesine rağmen, 1920-1950 döneminde gerek Mises gerekse Hayek, Neoklasik iktisadın Lozan Okulu (Genel Denge) çizgisini eleştirmişler ve Menger'in görüş ve yöntemi çerçevesinde farklı bir Avusturya Okulu geleneğinin varlığını kanıtlamaya ve geliştirmeye çalışmışlardır.

Günümüzde tarihsel olarak Avusturya Okulu geleneğini sürdüren *Ludwig Lachman*, *Israel Kirzner* ve *Murray Rothbard* adlı iktisatçılar okulun dördüncü kuşağı olarak kabul edilmektedirler. Kendilerini Neo-Avusturyalılar olarak da adlandıran bu iktisatçılar, çıkış noktası olarak (Menger'in görüşlerini kabul etmekle beraber) özellikle Mises ve Hayek'in görüşlerini almaktadırlar. (BLAUG, 1980; KIRZNER, 1981, s.111)

Son yıllarda Avusturya Okulu yaklaşımı, özellikle bir grup genç ABD'li iktisatçılar arasında ilgi uyandırmış, New York Üniversitesi bu yaklaşımın karargâhı olmuştur. (Bkz. LITTLECHILD, 1980, s.15; SHAND, 1980, s.4)

III.2. AVUSTURYA OKULU YAKLAŞIMININ TEMEL ÖZELLİĞİ

Avusturya Okulu Yaklaşımının bize göre *en temel özelliği* şu şekilde ifade edilebilir: Tüm iktisadi ve politik konulardaki eleştirilerini belirli bir *metodolojik temele* dayandırmaları ve büyük ölçüde bu *eleştiriler* bütününden oluşan görüşlerinin¹⁰ metodolojik ilkeleri ile mantıklı bir tutarlılık içinde olması.

Avusturya Okulu'nun bu temel özelliği, okulun yaşayan lideri Hayek'in Nobel iktisat ödülü tebliğinde, günümüzde iktisat biliminin içinde bulunduğu krizin tasviri ile ilişkili olarak kendini açıkça göstermektedir. (HAYEK, 1978, s.23-24)

"İktisat dalına nobel ödülü konması, iktisat bilimine kamuoyunun gözünde fizik bilimlerinin onur ve prestijini sağlarken, diğer yanda iktisat

çılar halen önerdikleri ve hükümetlere uygulamaları için ısrar ettikleri politikaların sonucu olan enflasyonun hızlanma tehlikesinden özgür dünyayı kurtarma işi ile uğraşıyorlar. Böyle bir durumda iktisatçı olarak yaptıklarımızdan övünç duymamız için çok az neden var.”

Hayek'e göre söz konusu bu başarısızlıkların nedeni, iktisatçıların teorilerini dayandırdıkları bilimsel yöntemin yanlışlığıdır.

Metodoloji, ilk bakışta Avusturya Okulu taraftarlarının arasında anlaşmazlık olmayan bir alan olarak görünse de Menger'den beri Avusturya Okulu'nun metodolojik görüşleri hiçbir zaman “tek sesli” olmamış ve iki gelişme çizgisi göstermiştir. (KIRZNER, 1976, s.40; CALDWELL, 1984): Bu metodolojik yaklaşımların ilkinde, Mises, Menger ve daha çok Wieser ve Weber'in etkisinde (LACHMANN, 1976) sübjektivizmi ve aksiyomatik mantığı yeğleyip, test edilebilirliğe karşı çıkan Avusturya Okulu'nun “hakim metodolojik yaklaşımı” “praxeology”i geliştirirken ikincisinde Hayek, Mises'in bu yaklaşımından hareket etse de Karl R. Popper'in bilim felsefesinin etkisi altında yanlışlanabilirliği ve deneysel özü vurgulayan varsayımsal-tümdengelim yöntemine bir ölçüde de olsa, yönelmiştir.

Hayek'in metodolojik ve felsefi sonuçları bakımından oldukça farklı olan bu iki metodolojik yaklaşımı birleştirme çabaları, Avusturya Okulu'nun genç iktisatçıları arasında metodolojik tartışma ve karışıklığa yol açmıştır.

Şimdi, önce Mises'le Hayek'in görüşlerini ve daha sonra da genel olarak Avusturya Okulu metodolojik ilkelerini ele alalım.

III.3. Mises'te İktisat Metodolojisi

Mises'in *Praxeology* kavramı çerçevesinde açıkladığı Metodolojik görüşleri, *radikal bir apriorism* şeklinde değerlendirilmektedir. (BLAUG, 1980, s.91-93) Mises praxeology kavramını, iktisadi davranışları da kapsayan bütün *insan faaliyetlerinin genel teorisi* olarak tanımladığı yeni bir bilim anlamında kullanmakta ve iktisadi bu yeni

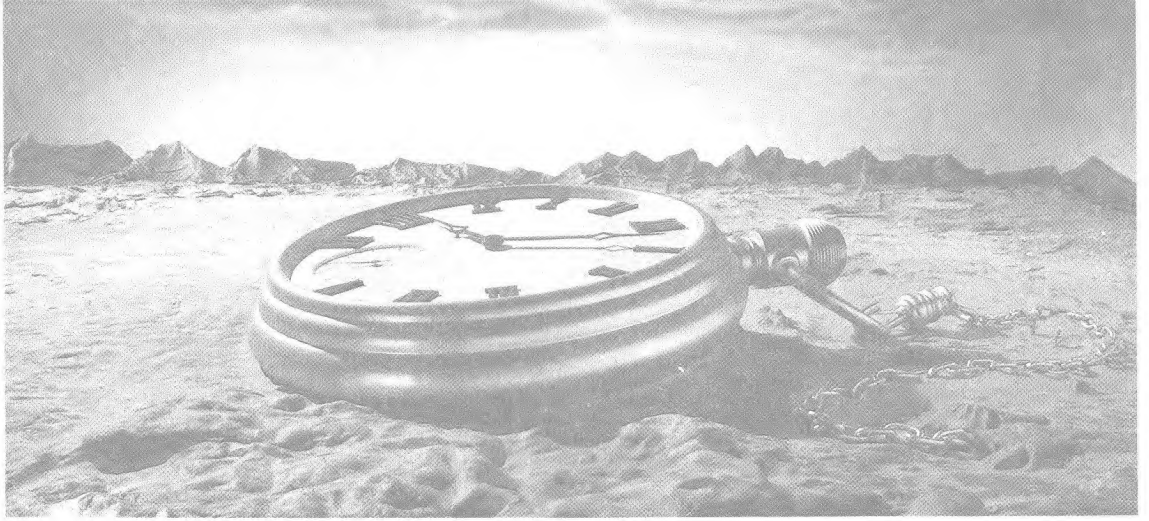
bilimin sadece bir alt-bölümü olarak almaktadır. A priori praxeology düşüncesinin çıkış noktası, keyfi seçilmiş önermeler değil; insanoğlunun sahip olduğu ve onu diğer canlılardan ayıran zihinsel bilme ve algılama yetisi ile ilgili kendiliğinden kanıtlı tek bir önermedir: *İnsan faaliyeti (human action) amaçlıdır*. Buna göre insanın davranışı, gelişigüzel ya da tepkisel değil, “değer yargılarına dayanan, belirli bir ereği amaçlayan ve bu amaca varmak için belirli aletlerin uygunluğu ya da uygunsuzluğu ile ilgili düşüncelerin rehberliğinde oluşan davranışlardır.” (MISES, 1978, s.34)

Eğer iktisadi davranışlar üzerine bir teori geliştirilmek isteniyorsa “iktisadi davranışların akılcı (rasyonel) olduğu *a priori* olarak varsayılmalı ve bu *a priori* varsayımından mantıklı düşünce (logical reasoning) ya da içsel gözlemle (introspection) teoremler üretilmelidir. Mises'e göre, “tüm insanlar, malları sahip oldukları kesin ve tutarlı bir tercihler dizisine göre değerlendirirler” gibi içsel-gözlemle elde edilebilecek basit bir postülanın *a priori* olarak adlandırılabilmesi için, bu iç-gözlemin deneyin bir parçası olarak (a posteriori) değil, deneyden bağımsız bir algılama ya da anlama şeklinde elde edilmesi gerekir:

“Kendimizin ve diğer insanların faaliyetleri hakkında bildiklerimiz, kendi-sorgulamamıza (self-examination) ve içsel-gözlemimize olduğu kadar, diğer insanların davranışlarını *anlamamıza* da borçlu olduğumuz bilinen faaliyet kategorilerine bağlıdır. Yaşadığımız gerçeğinden kuşkulanılamayacağı gibi bu algılamadan kuşkulanmak da mümkün değildir.” (MISES, 1978, s.71)

Mises'in *a priorism* konusundaki görüşleri, bu yüzyılın başında Alman akademik çevrelerine hakim olan Neo-Kantçı felsefenin, *anlama* (verstehen) doktrini ile yakından ilgilidir ve ondan etkilendirilmiştir. (LACHMANN, 1976, s.56) Bu öğretiyeye göre sosyal bilimlerin doğa bilimlerinden ayrılcısının sosyal bilimlerin-doğa bilimlerinde bulunmayan-güvenilir ek bir bilgi kaynağına, “*anlama*”ya sahip olmasıdır. Eğer hükümet bir dizi fiyat ve gelir kontrolü tedbirlerine geçerse ve biz hükümetin ciddi bir problem olarak öne sürdüğü

Yarınlarda yaşamak

■ Zaman... Akıp giden zaman. Eserler... Zamana meydan okuyan... yüzyıllara damgasını vuran. ■ Ve Akbank... Akbank 41. yılına, ciddi ve istikrarlı yönetimi, güçlü özkaynakları, sevgi ve güveninizle bütünleşen çağdaş bankacılık anlayışıyla ulaştı. Çağımızdan yarınlara kalıcı bir eser oldu. ■ Kuruluşunun 41. yılında sermayesi 500 milyara yükseltilen... özkaynakları 750 milyara varan... mevduatı ise 3.7 trilyona ulaşan Akbank, bugünlere ulaşmada en büyük desteği olan siz değerli halkımıza teşekkürü borç biliyor.

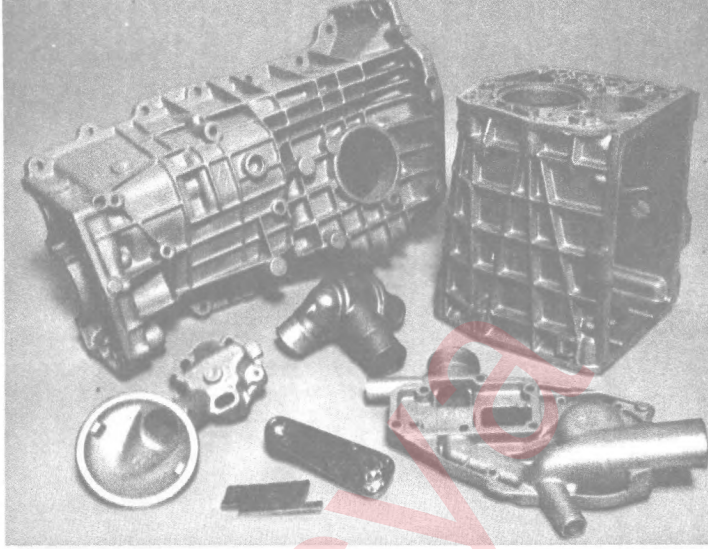

AKBANK
"Güveninizin Eseri"

ALUMİNYUM ve ZAMAK ALÇAK, YÜKSEK BASINÇLI DÖKÜM PARÇALARI İMALATINDA
LİDER

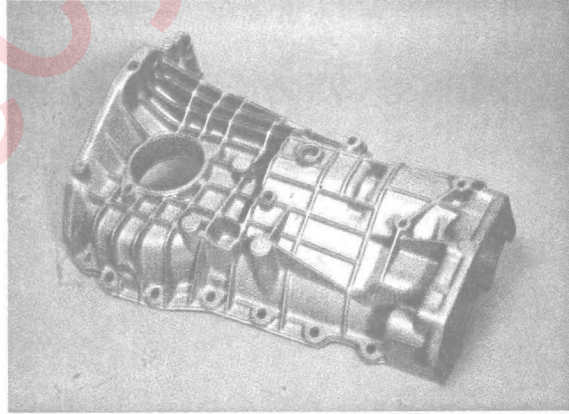

Low and high pressure die casting for aluminium and zinc alloys.

- Otomotiv
- Beyaz eşya
- Elektronik
- Tarım aletleri parça dökümlerinde güçlü kuruluş.

Parts for automotive industries, laundry machines, ovens refrigerators electronic industry and agriculture industries

ELBA BİR **E.E.A.** KURULUŞUDUR

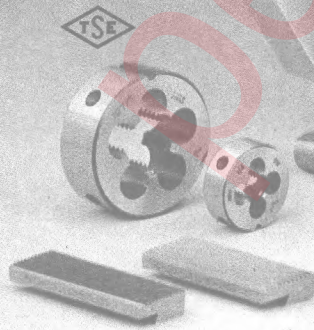
ELBA IS A COMPANY OF **E.E.A.** GROUP

Mareşal Fevzi Çakmak Cad. No 39
KARTAL-MALTEPE- İSTANBUL

TEL: 3522915-18
TLX: 24449 Ema Tr

KESİCİ
UZUN ÖMÜRLÜ OLMALI ...

KESİCİLERİ

- Helisel Matkap Uçları
- Kılavuzlar
- Pafta, Tarak ve Rulolar
- Freze Bıçakları
- Raybalar
- Torna Kalemeleri, Özel Çakılar ve Özel İmalatlar

Genel Dağıtım:

EVAR KESİCİ TAKIMLAR SANAYİ A.Ş.

Necatibey Cad. İhsan Zihni İşhanı No. 249 K.1

Karaköy-İSTANBUL Tel.: 144 11 95 - 149 96 40 Teleks: 22 861 evar tr

W
EVAR

UZUN
ÖMÜRLÜ
KESİCİ

DÜNYANIN TANIDIĞI TÜRK BANKASI DIŞBANK

Modern bankacılık yönetimi,
çağdaş bankacılık sistemleri,
dünya ticaret ve finans merkezleriyle
kurulmuş güçlü işbirliği...

Dış ticaretiniz, dış bankacılık
işlemlerinizi ve tasarruflarınız için...

Yarının olanaklarından bugün
yararlanın...

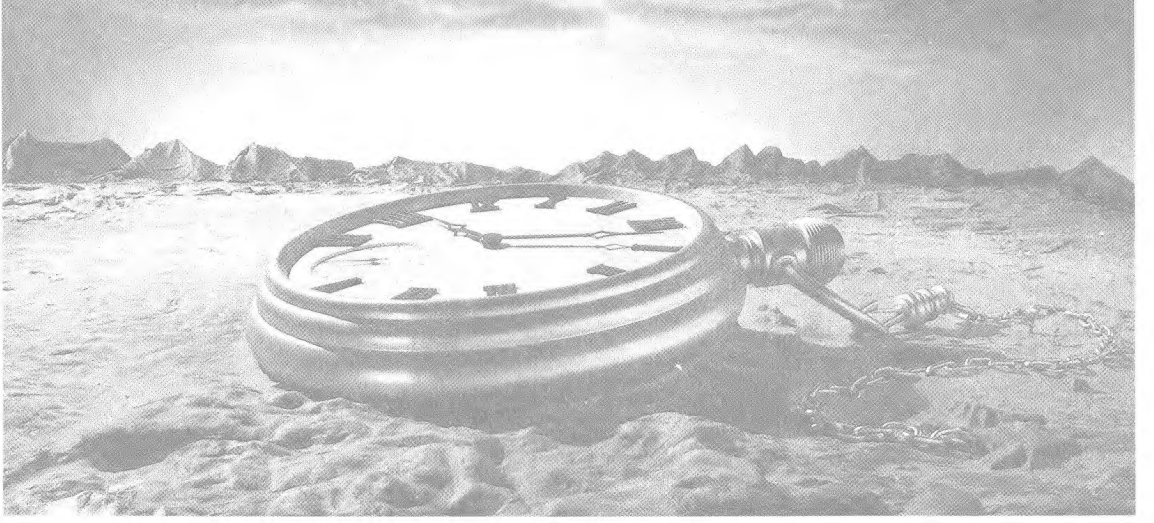

DIŞBANK

BANKACILIKTA ENERJİ

Genel Müdürlük : Yıldız Posta Cad. 54 80280 Gayrettepe - İstanbul P.K. 131 80692 Beşiktaş - İstanbul
Telgraf : Dışbankum - İstanbul Telex : 27992 tdtb tr - 27991 disp tr Teletex : (18) 938007 diso tr Telefax : 172 52 78-79
Telefon : 174 42 80 (20 Hat) 175 40 25 (10 Hat) 172 52 93 (7 Hat)

Yarınlarda yaşamak

■ Zaman... Akıp giden zaman. Eserler... Zamana meydan okuyan... yüzyıllara damgasını vuran. ■ Ve Akbank... Akbank 41. yılına, ciddi ve istikrarlı yönetimi, güçlü özkaynakları, sevgi ve güveninizle bütünleşen çağdaş bankacılık anlayışıyla ulaştı. Çağımızdan yarınlara kalıcı bir eser oldu. ■ Kuruluşunun 41. yılında sermayesi 500 milyara yükseltilen... özkaynakları 750 milyara varan... mevduatı ise 3.7 trilyona ulaşan Akbank, bugünlere ulaşmada en büyük desteği olan siz değerli halkımıza teşekkürü borç biliyor.

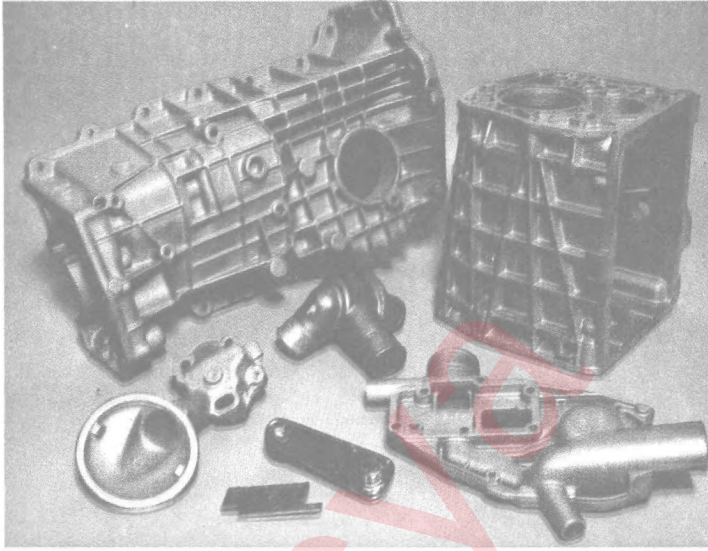

AKBANK
“Güveninizin Eseri”

ALUMİNYUM ve ZAMAK ALÇAK, YÜKSEK BASINÇLI DÖKÜM PARÇALARI İMALATINDA
LİDER

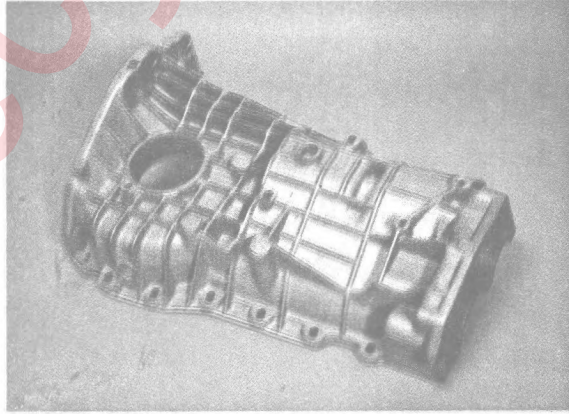
ELBA

Low and high pressure die casting for aluminium and zinc alloys.

- Otomotiv
- Beyaz eşya
- Elektronik
- Tarım aletleri parça dökümlerinde güçlü kuruluş.

Parts for automotive industries, laundry machines, ovens refrigerators electronic industry and agriculture industries

ELBA BİR **E.C.A.** KURULUŞUDUR

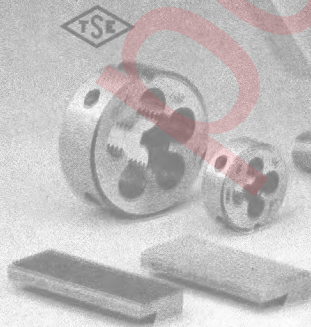
ELBA İS A COMPANY OF **E.C.A.** GROUP

ELBA

Mareşal Fevzi Çakmak Cad. No 39
KARTAL-MALTEPE- İSTANBUL

TEL: 3522915-18
TLX: 24449 Ema Tr

KESİCİ
UZUN ÖMÜRLÜ OLMALI ...

W
EVAR KESİCİLERİ

- Helisel Matkap Uçları
- Kılavuzlar
- Pafta, Tarak ve Rulolar
- Freze Bıçakları
- Raybalar
- Torna Kalemeleri, Özel Çakılar ve Özel İmalatlar

Genel Dağıtım:

EVAR KESİCİ TAKIMLAR SANAYİ A.Ş.

Necatibey Cad. İhsan Zihni İşhanı No. 249 K.1

Karaköy-İSTANBUL Tel.: 144 11 95 - 149 96 40 Teleks: 22 861 evar tr

W
EVAR

UZUN
ÖMÜRLÜ
KESİCİ

DÜNYANIN TANIDIĞI TÜRK BANKASI DIŞBANK

Modern bankacılık yönetimi,
çağdaş bankacılık sistemleri,
dünya ticaret ve finans merkezleriyle
kurulmuş güçlü işbirliği...

Dış ticaretiniz, dış bankacılık
işlemlerinizi ve tasarruflarınız için...

Yarının olanaklarından bugün
yararlanın...

DIŞBANK

BANKACILIKTA ENERJİ

Genel Müdürlük : Yıldız Posta Cad. 54 80280 Gayrettepe - İstanbul P.K. 131 80692 Beşiktaş - İstanbul
Telgraf : Dışbankum - İstanbul Telex : 27992 tdtb tr - 27991 disp tr Teletex : (18) 938007 diso tr Telefax : 172 52 78-79
Telefon : 174 42 80 (20 Hat) 175 40 25 (10 Hat) 172 52 93 (7 Hat)

soruna bir çözüm bulma çabası içinde olduğundan kuşkuylarsak, bundan, enflasyon ve işsizliğin artacağı *anlamını* çıkarabiliriz. Bundan dolayı, Mises'in hocası Wieser'in sözleri ile, "doğa bilimleri yalnızca belirli olayları dışsal olarak tasvir edebilirken, iktisat, neden-sonuç ilişkisini çok daha iyi açıklayabilir". (HUTCHISON, 1981, s.206)

Mises, mantıksal-pozitivistlerin, "a priori önermeler analittir ve yeni bir bilgi sağlamayan, totojok ifadelerdir; yalnızca deney sentetik önermelere yol açar" şeklindeki analitik/sentetik ayırımına karşı çıkar. *Sentetik-a priori* önermeler de olabileceğini ve bunun insan faaliyetinin amaçlı olduğu (bir düşünce ve tercih içerdiği) postülasının sorgulanması ile açıkça görülebileceğini öne sürer. (Bkz. RIZZO, 1977, s.50-51)

Yine Mises'e göre, mantık, matematik, praxeology gibi a priori kategoriler deneyden çıkarılamazsa da bunların boş, anlamsız ve bilgi artırıcı değeri olmadığı söylenemez. Aksine, *a posteriori* bilgi sisteminin geliştirilmesinde kullanılan bir "araç" ya da "evrenin en genel kanunları"dır. *A priori* kategoriler sayesinde ki, sistemli/anlamli veriler elde edebilir, bunları deneyin gerçeklerine çevirebilir, sonra bu gerçekleri teori geliştirmede kullanabilir ve nihayet amaçlanan sonucu elde etmek için söz konusu teorileri tekniklere dönüştürebiliriz. (MISES, 1978, s.14-16).

III.4. HAYEK'TE METODOLOJİ

Hayek'in ilk kitaplarından son kitaplarına, tüm çalışmalarında metodolojik konusu önemli bir yer işgal etmiştir. 1930'lu yıllarda yayınlanan para ve konjonktür teorisi ile ilgili ilk kitaplarında bile birinci bölümler metodolojik sorunlara ayrılmıştır. (HAYEK, 1931, s.4-7; 1933, s.25-40) Söz konusu bu kitaplarında iktisat teorisinde istatistiki tekniklerin rolünü incelemiş ve ancak 1970'li yıllarda gündeme gelecek olan iktisadi analizlerin eklektik bir teorik yapıdan hareketle geliştirilmesine karşı çıkmıştır: O'na göre, bir yanda (değer teorisinde) bireylerin davranışlarının bilgisine dayanarak bireyler arasındaki ilişkileri ve nisbi fiyat-

lardaki değişimleri inceleyen bir *mikro* analizle, diğer yanda (para teorisinde) bireylerin davranışları üzerinde hiçbir etkisi olmayan ve aralarında neden-sonuç ilişkisi kurulamayacak derneşik (aggregate) ve ortalama kavramlara dayalı bir *makro* analiz birleşiminden oluşan bir yaklaşım ile modern iktisadi süreci açıklama çabaları başarısız olacaktır.

1940'larda *Economica* dergisinde yayınladığı bir dizi makalede, gerek fizik bilimlerin gerekse sosyal bilimlerin yöntemlerini ve aralarındaki ilişkileri ele almıştır: Bu yazılarında iktisatçıların (ya da sosyal bilimlerle uğraşanların), fizik bilimlerinde geliştirilmiş düşünce alışkanlıklarını (yöntemlerini) iktisata (ve diğer sosyal bilimlere) "mekanik ve eleştirisiz" bir şekilde uygulamalarını "bilimcilik" (scientism) olarak nitelemiş ve bunun kesinlikle bilimsel olmadığını ileri sürmüştür. Ancak Hayek'in "bilimci" olarak nitelediği yöntemi tartışma tonunda zaman içinde (büyük ölçüde K. Popper'in etkisi ile) bir yumuşama görülmüştür. Kendi ifadesiyle (HAYEK, 1967, s.vii):

"Bunun nedeni Sir Karl Popper'in bana doğa bilimcilerinin bize yalnızca kendilerinin ne yaptıklarını söylemekle kalmayıp, diğer disiplinlerin temsilcilerini de bunu taklide zorladıklarını öğretmesidir. İki grup arasındaki fark büyük ölçüde daralmıştır ve bu tezi sürdürmemin gerekçesi halen birçok sosyal bilimcinin yanlış olarak doğa bilimlerinin yöntemi sandıkları şeyi taklit etmeleridir".

Hayek'in bu ifadesi iki şekilde yorumlanabilir: İki, T.W. Hutchison'ın da öne sürdüğü gibi, Hayek, zamanla, fizik bilimlerine uygulanan yöntemlerin sosyal bilimlere uygun olmadığı fikrinden vazgeçerek, her iki grup bilimlerin de özünde aynı yöntemi kullandığı dolayısıyla teorilerin testinde öndeyi ve yanlışlanabilirlik kıstaslarının önemini vurgulanması gerektiği şeklinde bir çizgiye kaymıştır yorumu.

Bizce daha doğru yoruma, ancak yukarıdaki ifade, aynı kitapta yer alan çok önemli iki metodoloji makalesi ile birlikte ele alındığında varılabilir: Hayek, her ne kadar açıkça Popper'e kar-

şı olmadığını belirtse de (HAYEK, 1967, s.4), Popper'in görüşlerini doğrudan benimsemekten ziyade, eleştirel-Popperci diyebileceğimiz bir çizgide onun görüşlerini ele almış; ama özde bu görüşleri yine fizik ve sosyal bilimlerin farklılıklarını belirtmekte kullanmıştır.¹¹

Hayek, varsayımsal, tımdengelim yönteminin genel fikirlerini benimsemekle beraber bu yöntemin yalnızca fizik bilimleri için geçerli olduğunu, sosyal bilimler için ise uygun olmadığını savunur. O'na göre bunun nedeni iki grup bilim arasındaki farklılıkta aranmalıdır; ki bu farklılıkta, grupların ele aldıkları olayların (phenomena) karmaşıklık (complexity) derecesinden doğmaktadır; Fizik ve mekanik gibi bilimlerde ele alınan olguların tüm yönleri birkaç değişkenden hareketle geliştirilen modellerle, gereksinim duyulan açıklık derecesi ile saptanabildiğinden bu bilimler "*basit*" ya da "*karmaşık olmayan bilimler*" (kapalı sistemler) olarak adlandırılabilir. Oysa sosyal bilimlerde, karşılıklı olarak ilişkili değişken sayısı çok fazla olduğundan ve uygulamada bunların sadece bazıları gözlenebildiğinden ve dolayısıyla bir model geliştirmek için bilinmesi gerekli *minimum değişken sayısı* "yüzlerce" olabileceğinden bu bilimler daha *karmaşıktır*lar (açık sistemler). (HAYEK, 1967, s.23-27)

İşte fizik bilimlerinde, ele alınan olguların az sayıda değişkene dayalı modellerle açıklanabilmesi (örneğin mekanikte tüm açıklamalar, uzunluk, zaman ve kitle gibi üç değişkene dayanmaktadır), bu bilimlere varsayımsal-tımdengelim yönteminin, yani kendilerinden test edilebilir öndeyiler çıkarılabileceğimiz *yeni* önermeler (doğal kanun ya da hipotezler) keşif sürecinin uygulanabilmesini kolaylaştırmaktadır. Böylece herhangi bir olgu türünün herhangi (özel) bir ögesine ilişkin nicel öndeyiler yapabilme ve her aşamada test olasılığı artmaktadır. Burada bilinmeyenle bilinenin açıklanma süreci söz konusudur.

Hayek toplumsal (daha karmaşık) olgularla ilgilenen bilimler içinde tutarlı bir teorik yapı oluşturmayı başarmış bir disiplin olarak gördüğü iktisadi ve yöntemini şu şekilde ifade eder (HAYEK,

1967, s.35):

"Schumpeter iktisat teorisinin işini iyi bir şekilde tanımlıyor: 'Sosyalist olmayan bir toplumun iktisadi yaşamı, bireysel firmalarla hanehalkları arasındaki milyonlarca ilişki ve akımlarla ilgilenir. Onlar hakkında belirli teoriler kurabiliriz, fakat asla tümünü gözleyemeyiz.' (History of Economic Analysis, 1954, s.241) Buna ilgilendiğimiz olguların çoğunun (rekabet gibi) içerdiği farklı öğelerin sayısının yeterince çok olmadıkça ortaya çıkamayacağını ve kendikendine biçim verecek tüm modelin büyük ölçüde çeşitli bireylerin farklı davranışları ile belirleneceği de (gerekli verinin elde edilememe engeli onlara bir istatistiki bütünün (statistical collective) üyeleri gibi davranma ile aşılamayacağı da) eklenmelidir".

İktisat disiplininde iktisadi olgularla ilgili olarak, belirli ve çok genel olgusal varsayımlara (insanlar daha fazla geliri azına yeğlerler gibi) dayanarak yalnızca *genel ve ilke düzeyinde bir açıklama* (explanation of the principle) sağlayan teoriler geliştirilebilir. Ancak bunlardan hareketle ele alınan olgu türünün (sınıfının) herhangi özel bir ögesi ile ilgili nicel öndeyide bulunamayız. Bu, en açık şekilde Leon Walras'tan beri alınan ve satılan tüm malların fiyat ve miktarları arasındaki genel ilişkileri göstermek için kullanılan eşanlı denklemler sistemini ele aldığımızda görülür: Eşanlı denklemler sisteminin özü, *eğer* tüm parantezlerin içini doldurabilirsek ya da *eğer* bu eşitliklerin tüm parametrelerini bilirsek tüm malların fiyat ve miktarlarını hesaplayabiliriz düşüncesine dayanır. Fakat buradaki amaç hiçbir zaman (teorinin kurucularından V. Pareto'nun da anladığı gibi) "fiyatların rakamsal bir değerine ulaşmak değildir; verilerin tümünü anlayabileceğimizi sanmak saçma olacaktır." (Bkz. HAYEK, 1967, s.35).

Burada, fizik bilimlerindeki gibi yeni bir kanun ya da teori keşfi değil, ele alınan olayları açıklamak üzere varolan bilgi birikiminden seçilen bilimsel önermelerle olaylara ilişkin önermelerini *yeni bir birleşiminin* yapılmasıdır. Yani bilinenlerle bilinmeyenin açıklanması sözkonusudur. Cebir-

sel nitelikteki bu modeller nitel (kalitatif) öndeyide bulunabilirler ve öndeyileri negatiftir: Hangi olayları beklemememiz gerektiğini söyleyen ve belirli bir alan öndeyileyen teorilerdir.

İktisatta kullanılan bu tür teorilerin, çok geniş bir alanı kapsamaları nedeniyle yanlışlama olasılığının düşük olması gibi olumsuzlukları bulunsa da, yine de bilimsel bilgimizi artırır ve kararlarımızdaki çelişkilerin giderilmesine yardımcı olurlar: (HAYEK, 1967, s.29).

“Bilimin ilerlemesi iki farklı yönde sürdürülebilir: Teorilerimizi, mümkün olduğu kadar yanlışlanabilir kılmak arzulansa da, onları yanlışlanabilirlik derecesi zorunlu olarak azalan alanlara da itmeliyiz. Bu, karmaşık olaylar alanında ilerlememiz için ödememiz gereken fiyattır.”

III.5. AVUSTURYA İKTİSAT OKULU'NUN METODOLOJİK İLKELERİ

Yukarıda da belirttiğimiz gibi, metodoloji konusunda bazı farklılıklardan söz edilebilirse de, Avusturya Okulu ile birlikte anılan metodolojik ilkeleri şu şekilde ele alabiliriz.

1) Sübjektivizm

Avusturya Okulu sübjektivizm kavramıyla o kadar özdeşleşmiştir ki, okulun yaklaşımı bu adla da anılır olmuştur: Sübjektivist İktisat.

Gerçekten de bu okul için, iktisat teorisinde son yüzyıl içindeki en önemli mücadele sübjektivizmin iktisat teorisine sokulmasıdır: “Bir asırdır iktisat teorisindeki her önemli ilerlemenin, iktisatta sübjektivizmin tutarlı bir şekilde uygulanmasında alınan yolun sonucu olduğunu söylemek pek abartma olmayacaktır”. (Aktaran, LITTLECHILD, 1980, s.95)

Bilindiği gibi bu mücadelenin kökeni, bir sacayağına benzeyen 1870'lerdeki *Marjinalist Devrim*'in ayaklarından birine dayanmaktaydı: Menger'in “*Sübjektivist Devrimi*.” Piyasa düzeninin nasıl işlediğini açıklamak için çıkış noktası olarak bireylerin sübjektif tatminlerini alan ve emek-değer teorisinin yerine fayda-değer teorisini ko-

yan sacayağının (düşünce devriminin) diğer iki ayağı ise, Marshall'ın “*Marjinal Fayda Devrimi*” ile Walras'ın “*Genel Denge Devrimi*” idi. (Bkz. BLAUG, 1972)

Avusturya Okulu iktisatçılarına göre Menger'in görüşlerinin önemi, onun marjinalizmin teknik gelişmesine yaptığı katkılardan çok, faydanın sübjektif karakterini ve bireyler arasında sübjektif refah seviyelerinin karşılaştırılamayacağını (ya da toplanamayacağını) vurgulamasına dayanmaktadır. Menger'e göre malların değerini belirleyen şey, malların kendi içlerinde taşıdıkları bir özellik değil, kişilerin *sübjektif istekleri* ile bu isteklerin tatminini sağlayacak *objektif şartların bilgisini* göz önünde tutarak mallara attığı önem derecesidir. (HAYEK, 1973, s.6) Bu şekilde Menger'de sübjektivizm daha çok insanların zevklerinin farklı olacağı anlamında kullanılmışsa da bilgi ve bekleşlerin vurgulandığı da görülmektedir.

Lachmann'a göre sübjektivist devrimin özü, sübjektif faydanın neoklasik iktisadın formal yapısı içinde eritilmesiyle yok edilmiştir. (LACHMANN, 1971) Öyle ki, büyük ölçüde sübjektif diyebileceğimiz zevkler, fayda fonksiyonları ya da kayıtsızlık eğrileri şeklinde ifade edilen veri bir teknik bilgiler yığınına (data) indirgenmiştir. Pareto'nun sözleri ile, “birey bize zevklerinin fotoğrafını bıraktıktan sonra kendisine gerek yoktur, ortadan kaybolabilir”. (Aktaran, LITTLECHILD, 1980, s.20)

Avusturya Okulu yaklaşımının Pareto'nun bu sözlerine yanıtı, “bireyin zevklerinin fotoğrafı” ancak amaç, neoklasik iktisatta olduğu gibi, bireylerin “*tam bilgi*”ye sahip oldukları dünyada “*genel denge*”nin özelliklerini incelemek olduğunda yeterli olacaktır. Oysa iktisadi analizin amacı, bireylerin nisbî (eksik) bilgiye sahip olduğu ve bu bilginin dağıtıldığı bir dünyayı açıklamak olarak alındığında (ki Avusturya Okulu, bu görüştedir) bu önkoşul yetersizdir. İktisadi analizde kişinin; (i) Kendi zevkleri ile varolan fırsatlar hakkındaki *bilgisi*, (ii) yaşanan olaylarla diğer kişilerin faaliyetlerinin *yorumu*, (iii) başka olay ya da davranışlar hakkında *beklentisi*, (iv) Önceden görülmemiş ye-

İktisadi analiz yöntemi olarak ekonometri, iktisadi realitenin problemlerinin açıklanmasına bir katkı yapmayacak sayılarla ilgili bir çocuk oyunudur.”

Hayek ise, istatistik tekniklerden hareketle, bir teori oluşturulamayacağını, teorik bilginin derinleştirilemeyeceğini savunur. İstatistiki araştırmanın değeri, büyük ölçüde dayandığı teorik çatının sağlamlığına bağlıdır ve önemli olan budur. İstatistiki analizin yapabileceği, teorik yapının açıkla(ya)madığı olguları ortaya çıkararak, teorik analizin genişletilmesine yardımcı olmaktır. (HAYEK, 1933, s.27-38)

Avusturya Okulu'nun günümüzdeki temsilcilerinden M.J. Rizzo da, Mises'i izleyerek, ekonometri ile tespit edilen ilişkilerin, her zaman ve her duruma uygulanabilecek “büyük sabiteler” olarak düşünülmemesi gerektiğini; bunların teorik değil tarihi ilişkiler olduğunu vurgular. O'na göre ekonometri, iktisat teorisindeki değişkenler arasındaki ilişkilerin tarihi/nicel değerlerinin saptanmasına yarayan bir aletse de, söz konusu ilişkiler hakkındaki bilgimizin birtakım sayısal değerlerden oluşmadığı açıktır. Yine Rizzo, ekonometrik modellerle bir hipotezin/ilişkinin öndeyisinin yanlışlanabilmesinin özellikle *ceteris paribus* koşulları nedeniyle yanıltıcı olabileceğini savunur. (RIZZO, 1978, s.43-52)

Öte yandan neoklasik mikroiktisat, bireysel üretici ve tüketici davranışlarına dayandığından metodolojik bireyciliği kullansa da, bu yaklaşıma ters düşen pek çok örneği de içinde barındırmaktadır. Şöyle ki;

(a) Gerçekleşeceği varsayılan birçok denge fiyatları tartışmasına rağmen, bunun uygulamada nasıl gerçekleşeceği açıklanmaz;

(b) Eğer firma tek bir girişimciden değil de, işbirliği içinde olan bireyler toplamından oluşuyorsa, neoklasik iktisat, firmanın üyelerinin karar ve amaçlarının, firmanın politikasının düzenleme ve yürütülmesinde nasıl ve ne derecede birleştirildiğini açıklamaz;

(c) İktisatçılar, toplumun tercihlerini göstermek üzere sık sık “sosyal refah fonksiyonlarına baş-

vursalar da, neoklasik refah iktisadı, toplumun üyelerinin birbirleriyle çatışan inanç ve tercihlerinin nasıl böyle bütüncül bir fonksiyona dönüştürüldüğünü açıklamaz. (SHAND, 1980, s.18-20)

iii) Açıklanmayan Sonuçlar ve Zaman Boyutunun Önemi

Hayek'e göre iktisadın (ve toplum bilimlerin) işlevi, insan faaliyetlerinin amaçlanmayan sonuçlarını açıklamaktır. Bir toplumbilimci ya da iktisatçı olarak içinde yaşadığımız dünyada, bireysel motiv ya da davranışlardan hareketle açıklamaya çalışmamız gereken öyle kurum ya da olgular vardır ki, bunlar “insan tasarılarının değil, insan faaliyetlerinin bir sonucudurlar”. Dil, din, hukuk, devlet, piyasa, rekabet, para gibi olgu ya da durumlar insanlar tarafından bilinçli bir şekilde, belirli bir amaçlarına hizmet etmeleri için yaratılmışlardır. Bunlar insan faaliyetlerinin belirli bir tarihi gelişiminin sonucunda amaçlanmaksızın ortaya çıkan, *kendiliğinden* (spontaneous) (ya da Menger'in “organik olgular” olarak adlandırdığı) kurumlardır. İşte iktisadın açıklaması gereken soru, insanların kurmak için belirli bir çaba göstermedikleri halde oluşmuş olan böyle kurumların, nasıl olup da toplumun refahına katkıda bulunduğudur.

Avusturya Okulu iktisatçıları bu ve sübjektivizm ilkesinden hareketle Walrasgil denge analizinin, zamansız üretim, tam bilgi ve bekleyişler, maliyetsiz mübadele, anında dengeye varma ve kurumların dikkate alınmaması gibi niteliklerden oluşan genel çerçevesini elştirirler. Geliştirdikleri konjonktür (dengesizlik) analizleri ve iktisat politikası görüşlerinin kökenini de teşkil eden bu eleştirilerde, zaman, belirsizlik, bilgi bekleyişler ve bunların bireyler arasındaki dağılımı büyük önem taşır. (Bkz. ALADA, 1987; YAY, 1987; HAYEK, 1948; LACHMANN, 1976; 1978)

Şüphesiz bu metodolojik ilkeler yalnızca Avusturya Okulu iktisatçılarınca öne sürülmemiştir; ya da eksik bilginin, bekleyişlerin ve zamanın önemini iktisada onlar getirmemişlerdir. (Bkz. ALA-

DA, 1987) İktisadi düşünce tarihinde ve günümüzde (Wicksell, Knight, Keynes, Shackle vs.) çeşitli iktisatçılarca da bu konular ele alınmışsa da, sübjektivizmin bu toplu sonuçlarını tutarlı bir şekilde savunan ve geliştirenler Avusturya Okulu İktisatçıları olmuştur, diyebiliriz.

IV. SONUÇ

İyi bir iktisatçı olabilmenin sırrı, belki de iktisat disiplininin, teorisi ile politikası ile sınırlarının ne olduğunu (ya da ne olmadığını) iyi bilmekte yatıyor. Söz konusu sınırları çizebilmenin kolay olması, bir önermeye ya da görüşe taşıyabileceğinin üzerinde anlam ya da sorumluluk yüklenmesine neden oluyor. Yerine göre anlamlı ya da doğru olan bir görüş/önerme bir aşamadan sonra dogmaya dönüşebiliyor. Bu bağlamda iktisat metodolojisi tartışmaları daha bir önem kazanıyor.

Son yıllardaki metodoloji tartışmaları ve özellikle Bilgi Büyümesi Yaklaşımı'nın katkıları ışığında, iktisada tek-kıstasçı (monist) metodolojilerden ziyade çok kıstasçı (pluralist) metodolojilerin daha uygun olduğunu düşünüyoruz: İktisatta, teorik modeller geliştirmenin evrensel, herkesçe kabul edilen, nesnel-mantıksal tek bir yolu (yöntemi) olduğu söylenemeyeceği gibi, teorilerin değerlendirilmesinde ve/veya seçiminde tek bir kıstasın yeterli olduğu da söylenemez.

Eğer bu önerme kabul edilirse, o zaman, iktisatçılar arasında yaygın kabul görmüş, bizim benimsenen görüş/pozitivizm olarak isimlendirdiğimiz metodolojinin ilkelerinden hareketle geliştirilen teorik modelleri bilimsel sayıp, bu ilkeleri benimsemeyenleri bilimsel kabul etmemek bize göre bir yaklaşımın dogmalaştırılmasını ifade eder.

Şüphesiz "test edilebilir öndeyiler ileri sürülen teorik modeller geliştirilmeli" ilkesi ile, Benimsenen Görüş'ün vurguladığı bilimsel faaliyetin ampirik boyutu inkar edilemez. Ancak bize göre iktisatta, fiili bilgi üretim süreci incelendiğinde; teorilerin (araştırma programlarının) seçiminde öndeyi kıstasının yeterli olmadığı, bunun yanında içsel tutarlılık, nedensel açıklama ve tartışmalara

yol açma gibi kıstasların da çok önemli rol oynadığı görüşü daha geçerlidir. Dahası, teorilerin seçiminde sübjektif değer yargıları da rol oynayabilmektedir.¹²

Benimsenen Görüş karşısında Avusturya Okulu metodolojisini ele alırken Mises'le (praxeslogy) Hayek'in çizgisini ayrı ayrı değerlendirmek gerekir.

Mises, Benimsenen Görüş'ün tam karşısındadır: O'na göre kendi sisteminden (praxeology) çıkarılan öndeyiler, teorilerin(in) testinde kullanılamaz; bu konuda üç önermeden hareket eder. (CALDWELL, 1984, s.371) İlki, bu teorilerin testi gereksizdir; eğer sistemde yanlış bir sonuca (öndeyiye) ulaşılmışsa, bu olsa olsa, *a priori* doğru öncüllerden sonuçlara uzanan mantık zincirindeki bir hatadan dolayıdır. Bu nedenle bu teorilerin değerlendirilmesinde, öndeyilerden ziyade mantık zinciri dikkate alınmalıdır. İkincisi, bu sisteme dayanan teoriler, toplumsal yaşamda, doğa bilimlerine benzer "*sabiteler*" olmadığından, yanlışlanamaz. Üçüncüsü sosyal olayların karmaşıklığı (complexity) bu sisteme dayanan teorilerin testini olanaksız kılar.

Praxeology, sistemini benimseyenler, teorilerinin testinde öndeyiyi kabul etmeseler de, ampirik boyutu (ekonometriyi) tamamen dışlamazlar: Varolan verilen trendinin geleceğe yönelik tahminde (forecasting) kullanılmasının pratik yararı olduğunu; ancak bunların evrensel iktisadi teorilerden çıkarılmayıp sadece belirli istatistiki düzenliliklerin bir özeti olarak değerlendirilmesi gerektiğini öne sürerler. Ekonometrik çalışmalar, teorilerin özel bir duruma uygulanmasına yarayan, iktisadi tarihin bir özetinden ibarettir. (Bkz. RIZZO, 1977)

Mises'in benimsenen görüşe karşı öne sürdüğü önermeler hakkında şunlar söylenebilir: Teorilerin testinden ziyade mantık zincirinin kontrol edilmesi ve ekonometrinin bir test aracı olarak kullanılmaması gerektiği görüşleri yeterince inandırıcı değildir. Bir kere mantık zincirinde bir hata olup/olmadığının tespitinin bir yolu, teorilerin sonuçlarının (öndeyilerinin) kanıtlarla sınanmasıdır.

Ekonometriye gelince, ekonometri, teorik bir yapıya dayanmaksızın sadece belirli değişkenler arasındaki 'korelasyon' ya da 'fonksiyonlar' aracılığıyla teoriler geliştirme çabası olarak alınmamalıdır. Amaç değişkenler arasında doğrudan bir nedensellik kurmak değil, teorik modellerle kurulan nedenselliği ampirik verilerle sınamaktır.

Ekonometriyi, bilginin sadece ampirik boyuttan oluşmadığını unutmadan ve ekonometrik modellerin sınırlarını (nedensellik, motivasyon, madde olmayan öğeler, hata kaynakları vs.) (Bkz. STEWARD, 1979, s.198-207) bilerek kullandığımızda yararlı bir test aracı olarak kullanabiliriz. *Ceteris paribus* koşulları hakkında ekonometriye getirilen eleştirilerse iktisat teorisi için de geçerlidir.

Hayek'e gelince, O'nun çabasının, toplumsal olgularda olan "karmaşıklık", "sabiteler olmaması", "sübjektivizm" gibi niteliklerle, Popperci yanlışlamacılığın bir sentezini yaparak iktisatta testin yerinin ne olması gerektiği sorusunu yanıtlamak olduğunu söyleyebiliriz: Vurgu, açıklama gücü üzerinde olmakla beraber, öndeyi de kısmen (nitel ve negatif anlamda) kabul edilmektedir.

Eğer sözünü ettiğimiz metodolojik gelişmelerden, ampirik testin yeterli olamayacağı, teorilerin bazı kısımlarının tes edilemeyeceği (Lakatos- sert çekirdek), teori geliştirmenin tek bir yolu (metodu) olmadığı görüşleri onaylanırsa, Avusturya Okulu metodolojisine bir ölçüde eskimiş denebilir. Ancak, Avusturya Okulu'nun öndeyilerin testinden tamamen kaçarak sadece "içsel tutarlılık", "açıklama gücü" kıstaslarında ısrar etmesi, teorilerin üstünlüklerinin tespiti (seçimi) sorununun yanıtsız bırakmaktadır: Farklı çatılardan hareketle geliştirilmiş birden fazla içsel tutarlılığı ve açıklaması olan teori (araştırma programı)nin varlığı durumunda ne olacak?

Bize göre özellikle Avusturya Okulu'nun Hayek çizgisinin, teorilerin daha çok açıklama gücü ve mantıksal tutarlılık kıstaslarına önem veren, öndeyilerin testine ise kuşkuyla yaklaşan çağdaş bir metodolojik yaklaşım olduğu söylenebilir.

Çalışmamızı, oldukça önemli bulduğumuz değer yargılarının iktisattaki yeri konusuna değine-

rek tamamlamak istiyoruz. İktisatta, ne değer yargısının (ideolojinin) tanımlanması ne de bilimsel bilgi üretim sürecindeki yeri konusunda bir görüş birliğinden söz edilebilir. (Bkz. HUTCHISON, 1964, s. 51-119; BLAUG, 1980, s. 129-156; KKA-TOUZIAN, 1980, s. 135-156; BUĞRA, 1988, s. 9-41) Ancak iktisatçılar arasında iktisat teorisinin, ilke olarak pozitif olması gerektiği, fakat gerçekte değer yargılarından arındırılmamış olduğu şeklinde yaygın bir kanı olduğunu söyleyebiliriz. Bu genel kanının yanında bir ucta iktisadın pozitif bir bilim olabileceğini ve ilke olarak normatif yargılardan bağımsız olduğunu savunan Friedman'ı (1953, s.3-4), diğer ucta ise, iktisaden hiç bir zaman pozitif olmadığını, araştırmanın başından sonuna kadar değer yargısı içerdiğini "dolayısıyla bunların açıkça belirtilmesi gerektiğini savunan Myrdal (1974, s.148)'i ve Divitçioğlu (1976, ön-söz)'nu gösterebiliriz.

Hutchison ise bilimsel faaliyet sürecinde ortaya çıkabilecek değer yargılarını üçlü bir sınıflamaya tabi tutar: Diğer sosyal bilimlerde olduğu gibi iktisatta da kaçınılmaz olan ve analiz/test sürecinden önce geldiği için *bilim-öncesi* (pre-scientific) diye adlandırılan değer yargıları (ele alınacak problemlerin ve uygulanacak metodolojik kıstasların seçimi vs.); ancak teorilerin politikalara uygulandığında söz konusu olan ve bilim-sonrası (post-scientific) olarak adlandırılan değer yargıları (politika amaçlarının ve politikaların seçimi vs.); asıl bilimsel süreçte, pozitif teoriler, açıklamalar ve öndeyiler arasında bir seçim sağlayacak yeterli bir testin olmadığı durumlarda ortaya çıkan ve varlıkları bir zorunluluk içermeyen (kavramların, açıklamaların, öndeyilerin testi, nedenlerin ve belirleyenlerin seçimine vs. yönelik) sübjektif (öznel) değer yargıları. Hutchison, iktisadın özellikle bu üçüncü tip değer yargılarından arındırılması gerektiğini ve iktisat politikalarına yönelik değer yargıları konusunda da iktisatçıların kendi tercih/yargılarını açıkladıkları ölçüde, pozitif bir iktisat politikası tartışmasının gerçekleştirilebileceğini savunur. Bu şekilde tartışma testedirlik kıstasına indirgenebileceği ve büyük ölçüde

bir karara bağlanabilecektir.

Hutchison'ın ortaya koyduğu bu çerçeve içinde Avusturya Okulu'na baktığımızda bizce ortaya bir çelişki çıkmaktadır; Kendi teorilerinin felsefi ve ahlaki çıkarsamaları olabileceğini, ancak teorisinin değer yargılarından bağımsız (Wertfreiheit) olması gerektiğini savunuyorlar. (Bkz. HAYEK, 1967, s.253; KIRZNER, 1976, s.75-88; ROTHBARD, 1976, s.89-111) Ancak günümüzde, pozitifliğin en kabul görmüş kıstası yanlışlanabilirliği de reddediyorlar.

NOTLAR

- ¹ Popper'le mantıksal-pozitivistlerin farklılıklarını unutmadan (Bkz. KATOUZIAN, 1980, s.72-75), çalışmamızın çerçevesinde "pozitivizm" ve "benimsenen görüş" kavramlarını aynı anlamda kullanacağız. Mc Closkey (1983)'de "modernizm" kelimesi aynı anlamda kullanılmaktadır.
- ² K.R. Popper'in *The Logic of Scientific Discovery* kitabına gönderme yapmak istiyorum.
- ³ M. Friedman'ın ifadesiyle: "Pozitif bilimin nihai amacı, henüz gözlemlenmemiş olgular hakkında geçerli ve anlamlı öndeysiler sağlayan 'teori' ya da 'hipotezler' geliştirmektir" (M. FRIEDMAN, 1953, s.7)
- ⁴ İlginç bir tartışma konusu da, varsayımsal-tümdengelim (hypothetico-deductive) açıklama modeli ile enstrümentalizmin uyuşmamasıdır. Enstrümentalistler için teorilerin açıklama gücü önemli değildir. Varsayımsal tümdengelim açıklama modelini benimseyenler ise, bilimde öndeyinin önemini inkâr etmemekle birlikte, "teoriler ne doğru ne de yanlış, sadece ünstrümandır" görüşünü kabul etmezler. (Bkz. CALDWELL, 1982, s.30)
- ⁵ Popper'in tartışmadaki yerinin aslında, Benimsenen Görüşle Bilgi Büyümesi yaklaşımının arasında bir yerde olduğunu söyleyebiliriz. Popper, mantıksal-pozitivistlere ilk karşı çıkanlardandır. Bilgi Büyümesi yaklaşımını savunanlar ise hem Popper'den etkilenmiş, hem de onu eleştirmeye çalışmışlardır. Kuhn'la Feyerabend Popper'i eleştirirken, Lakatos, Popper'le ona yöneltilen eleştirilerin bir sentezini yapmaya çalışmıştır.
- ⁶ Feyerabend'in iktisatta belki de en iyi temsilcisi olarak Mc Closkey (1983)'ü gösterebiliriz. O'na göre bilim felsefesinin yol göstericiliğine ihtiyacı yoktur. Önemli olan iktisadın güzel ve etkili ifade edilebilmesidir; "The Rhetoric of Economics"
- ⁷ Paradigma kavramı, "belli bir bilimsel topluluğun üyeleri tarafından paylaşılan inançların, değerlerin, tekniklerin bütünü" ifade eder. Bir başka tanımla, karşılaştıkları "temel bilmeceler" ve bu "bilmecelerin çözümleri" konusunda anlaşmış kişilerden oluşan bir "görünmez kole"nin sahip olduğu "kavramsal çatı", "dünya görüşü" ya da "hipotezler bütünü"dür. (Bkz. KUHN, 1982, s.162; BLAUG, 1975, s.83) Lakatos'da sert çekirdek ise test edi-

lemeyen değer yargılarını içerir.

- ⁸ KATOUZIAN (1980, s.114-119) bilim sosyolojisi, bilim adamları sosyolojisi ayrımı yapmaktadır.
- ⁹ Bkz. Post-Keynesgil yaklaşımdan bir örnek EICHNER (1958, s.176-199)
- ¹⁰ J. S. MILL (1985) de aynı noktayı şu şekilde belirtiyor: "... son derece daha anlaşılabilir olan konulara ahlâka, dine, siyasete, toplumsal ilişkilere ve yaşam konularına dönersek görürüz ki, her tartışmalı fikrin lehindeki kanıtların dörtte üçü, ondan başka türlü bir düşüncenin lehinde gibi olan görüşleri (çürütmekten) ibaret kalır."
- ¹¹ Popper'in *Conjectures and Refutations* kitabını Hayek'e, Hayek'in de *Studies in Philosophy, Politics and Economics* kitabını Popper'e atfetmesi iki bilim adamının birbirlerine verdikleri değerın açık göstergesi. Ancak Popper-Hayek ilişkisinin Popper'den Hayek'e doğru tek yönlü olduğu sanılmamalıdır. Popper metodolojik görüşlerini fizik bilimleri bağlamında daha önce geliştirmiş olsa da, sosyal bilimlere uygulamasında en çok yardım gördüğü/etkilediği kişi Hayek olsa gerek. Popper *Tarihselciliğin Sefaleti*'nde, kendisinin söyledikleri ile Hayek'in söylediklerinin çok yakın olduğunu belirtir de, Hayek özellikle "karmaşıklık" (complexity) olgusunun sosyal bilimleri fizik bilimlerinden ayırdığı ve aralarındaki farkın önemli olduğunu vurgular. (Bkz. POPPER, 1985, s.173-188; HAYEK, 1967, s.22-43)
- ¹² Bunun en uç örneğini C.E. Ferguson'da görüyoruz: "Neoklasik iktisada imanım var". (DİVİTÇİOĞLU, 1977, Önsöz)

KAYNAKÇA

- AKAT, A.S. (1980), *İktisadi Analiz*, İ.Ü. İkt. Fak.
- ALADA, D. (1987), *İktisadi Düşüncenin Gelişimi İçinde Belirsizlik Faktörünün Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.F. İst.
- BLAUG, M. (1972), "Was there a Marginal Revolution" *History of Political Economy*, 4, s.269-280
- BLAUG, M. (1975), "Kuhn versus Lakatos or Paradigms versus Research Programmes in the History of Economics, *History of Political Economy*, 7 (4), s.399-433
- BLAUG, M. (1981), *The Methodology of Economics*, Cambridge Un. Press.
- BUĞRA, A. (1987), "İktisadin Son Krizi Üzerine", *İktisat Dergisi*, 269, Nisan, s.3-13
- BUĞRA, A. (1988), "İktisat ve Ahlâk", *Toplum ve Bilim*, 41, Bahar, s. 9-41
- CALDWELL (1982), *Beyond Positivism: Economic Methodology in the Twentieth Century*, George Allen and Unwin.
- CALDWELL (1984), "Praxeology and its Critics: An Appraisal" *History of Political Economy*, 16(3), s.363-379.
- CALDWELL (1986), "Towards a Broader Conception of Criticism" *History of Political Economy*, 18(4), s.675-681.
- COHEN, A.J. (1984), "The Methodological Resolution of the Cambridge Controversies", *Journal of Post Keynesian Economics*, Summer, VI(4), s.614-629.
- CROSS, R. (1982), "The Duhem-Quine Thesis, Lakatos and the Appraisal of Theories in Macro Economics," *Economic Journal*, 92, s.320-340.

- DİVİTÇİOĞLU, S. (1977), *Değer ve Bölüşüm*, İ.Ü. İkt. Fak.
- DOW, S.C., (1983), "Message is Method: Schools of Thought in Macroeconomics", *Australian Economic Papers*, June, s.30-47.
- EICHNER, A.S. (1985), *Toward a New Economics*, M.E. Sharpe.
- FRIEDMAN, M. (1953), *Essays in Positive Economics*, Chicago Press, 1966.
- GALBRAITH, J.K. (1988), *Ekonomi Kimden Yana*, İstanbul
- HAYEK, F.A. (1931), *Prices and Production*, Routledge Kegan Paul, Sec. Ed. 1960.
- HAYEK, F.A., (1933), *Monetary Theory and the Trade Cycle* Augustos M. Kelley, N.Y., 1966.
- HAYEK, F.A., (1948), *Individualism and Economic Order*, London.
- HAYEK, F.A., (1967), *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, Routledge Kegan Paul.
- HAYEK, F.A., (1973), "The Place of Menger's Grundsätze in the History of Economic Thought", HICKS and WEBER (1973) içinde, s.1-14
- HAYEK, F.A., (1978), *New Studies in Philosophy, Politics Economics and the History of Ideas*, Routledge Kegan Paul.
- HICKS, J. and WEBER, W. (1973), *Carl Menger and the Austrian School of Economics*, Oxford.
- HUTCHISON, T.W. (1964), *Positive Economics and Policy Objectives*, George Allen and Unwin.
- HUTCHISON, T.W. (1973), "Some Themes from Investigations Into Method", HICKS and WEBER (1973), içinde, s.15-37.
- HUTCHISON, T.W. (1983), *The Politics and Philosophy of Economics*, Basil Blackwell.
- KATOZIAN, H. (1980), *Ideology and Method in Economics*, New York Un. Press.
- KIRZNER, I.M. (1976/a), "On the Method of Austrian Economics" E. DOLAN (1976), *The Foundations of Modern Austrian Economics*, içinde, s.40-51.
- KIRZNER, I.M., (1976/b), "Philosophical and Ethical Implications of Austrian Economics", DOLAN (1976), içinde, s.40-51.
- KIRZNER, I.M., (1981), "The Austrian Perspective on the Crisis" D. BELL and I. KRISTOL (1981): *Crisis in Economic Theory*, içinde, s.111-122.
- KUHN, T. (1982), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, İst.
- LACHMANN (1971), "Methodological Individualism and Market", E. STREISSLER (1971); *Reads to Freedom*, Augustos M. Kelley, içinde, s.89-105.
- LACHMANN (1976), "From Mises to Shackle: An Essay on Austrian Economics and the Kaleidic Society", *Journal of Economic Literature*, XIV (I), s.54-64.
- LACHMANN (1980), "An Austrian Stocktaking: Unsettled Questions and Tentative Answers," L.M. SPADORA (1978): *New Directions in Austrian Economics*, içinde, s.118.
- LITTLECHILD (1980), *The Fallacy of the Mixed Economy*, IEA, London.
- Mc CLOSKEY, D.N. (1983), "The Rhetoric of Economics" *Journal of Economic Literature* 21, s.481-517.
- MILL, J.S. (1985), *Özgürlük Üstüne*, Belge Yay.
- MISES, L.V. (1969), *The Historical Setting of the Austrian School of Economics*, Arlingthor House, N.Y.
- MISES, L.V. (1978), *The Ultimate Foundation of Economic Science*, Institute for Human Studies, USA.
- MYRDAL, G. (1974), *Against the Stream*, Macmillan.
- O'DRISCOL, G.P. and SHENOY, S.R. (1976), "Inflation, Recession and Stagflation", E. DOLAN (1976), içinde, s.185-211.
- PAQUE, K.H. (1985), "How Far is Vienna from Chicago?" *Kyklos*, 38(3), s.412-434.
- POPPER, K.H. (1985), *Tarihselciliğin Sefaleti*, İnsan Yay.
- RIZZO, M.J. (1978), "Praxeology and Econometrics: A Critique of Positivist Economics", SPADORA (1978), içinde, s.40-56.
- ROTHBARD (1976), "Paraxeology: The Methodology of Austrian Economics", E. DOLAN (1976), içinde, s.19-39.
- ROTHBARD (1976/a), "Praxeology, Value Judgments and Public Policy", E. DOLAN (1976), içinde.
- SHAND, A.H. (1980), *Subjectivist Economics*, Oxford.
- STEWART, I.M.T., (1979), *Reasoning and Method in Economics* McGraw Hill.
- TARASCIO, I.T., and CALDWELL, B. (1979), "Theory Choice in Economics", *Journal of Economic Issues*.
- YAY, G. GÜRKAN (1988), *İktisadi Düşüncede Monetarizm ve Milton Friedman'ın Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.F. İst.
- YAY, T. (1987), F.A. Hayek İktisadı Üzerine Bir İnceleme: Hayek ve Keynes/Keynesciler Tartışması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İ.Ü. S.B.F., İst.

söyleşi

**Dr. Tunçay:
“TKP 1936’da Kendini
Aşağı Yukarı Tasfiye
Etti...”**

Dr. Mete Tunçay AÜ SBF eski öğretim üyelerindendir. Yapıtları arasında **Türkiye’de Sol Akımlar 1908-1925** (c. I, 3. B., 1978) ile **Bilineceği Bilmek** (1983) var.

M. Tunçay ile Cemiyetimiz genel merkez salonunda Fakültemiz profesörlerinden Dr. Toktamış Ateş söyleşti.

Fakültemiz profesörlerinden Dr. Toktamış Ateş, Cemiyet lokalinde “Tarih Konuşuyor” genel başlığı altında bir söyleşi dizisi başlattı. Ateş, ilk söyleşiyi, Türkiye solunun tarihine akademik kaygılarla eğilen belki tek araştırmamız olan, AÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi eski öğretim üyelerinden Dr. Mete Tunçay ile yaptı. Söyleşinin konusu “Türkiye’de Sol Hareket” idi. Söyleşiyi kısmen özetleyerek, kısmen de teyp bandından çözülmüş ve M. Tunçay tarafından gözden geçirilmiş metni aktararak okurlarımıza sunuyoruz.

Konuşmacı Dr. Tunçay, söyleşinin giriş bölümünde mütareke döneminde Trabzon’a ve İstanbul’a Çinli işçiler getirildiğinden, grev yapan yabancı (?) banka personelinin Fransız polisinin Bolşevik diye tutuklayıp kendi hapishanelerine attığından söz ederek araştırma azlığından ve yakın tarihi doğru dürüst bilmediğimizden yakındı.

Tunçay sözlerine şöyle devam etti:

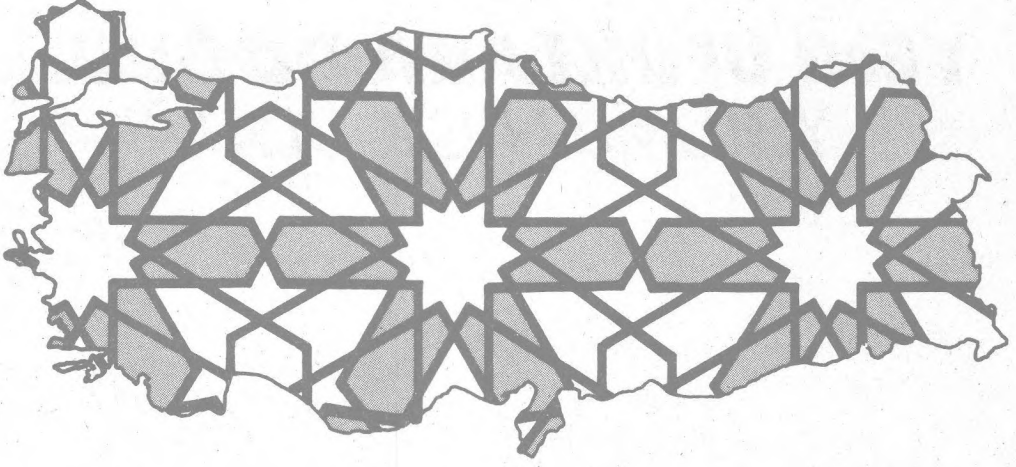
Türkiye’de Sol Akımlar üstüne çalışmalarım, çeşitli öznel ve nesnel nedenlerden ötürü, ne yazık ki çok yavaş ilerliyor. Kitabımın, Türkiye Solunun 1908-1925 arasını, yani Osmanlı Devleti’nde İkinci Meşrutiyetin ilânından Türkiye Cumhuriyeti’nde Takrir-i Sükûn Kanunu’nun çıkartılmasına kadar geçen dönemini incelediğim ilk cildi basılabili yirmi yılı geçti. Henüz, araştırmalarımı tamamlayamadığım için devamını yayımlayamadım.

Fakat şimdi artık 1925 sonrasının tarihine adım atmak üzereyim. Biliyorsunuz, T.C.’nde 1925-1945 dönemi, benim deyişimle bir “siyaset” değil, “idare” dönemi; tek-parti yönetimi altında geçmiş bir dönemdir. Bu dönemin ilk yarısındaki (1925-1936) solun öyküsünü, önümüzdeki yılın sonlarında kitap olarak bastırabileceğimi umuyorum.

1925’ten sonra, 1930’daki kısa ömürlü Serbest Fırka denemesini bir yana bırakırsanız, biz çok-partili yaşama ancak 1946’da Demokrat Parti’nin kuruluşuyla girdik. Daha önce, 1945’in yaz aylarında galiba, Nuri Demirağ’ın Millî Kalkınma Partisi kurulmuştu. O zamana kadar iktidar partisinin dışında herhangi bir legal parti yoktu, bir tek illegal Türkiye Komünist Partisi vardı. Ve

Mete Tunçay

Kültür Hazinesi!

Türkiye...

Doğu ile batı arasında bir kültür köprüsü...

Tarih öncesini,

İlk, orta, yeni ve yakın çağları yaşamış topraklar...

Gelişen, çağdaş bir kültür,

Eşi bulunmaz bir tarih hazinesi,

Titizlikle korunması gereken bir kültür mirası...

VAKIFBANK,

Bankacılık hizmetlerinde olduğu gibi,
kültür ve tarih hazinemizin korunması için de
üzerine düşen görevi yerine getirmektedir.

Bilerek ve Yaparak....

VakıfBank

Türkiye Vakıflar Bankası

YENİ UFUKLARA DOĞRU... YOLUMUZ AÇIK OLSUN!

Yeni bir yüzyıla,
daha ileri,
gelişmiş bir
Türkiye hedefine
doğru, ulusça
yürüyoruz.

Ve Arçelik,
Türk halkının
yükselen ihtiyaç
standartlarına
cevap vermeyi
amaçlayan

yatırım/üretim/
pazarlama
anlayışıyla
-bu büyük
yürüyüşün ön
saflarında-
gururla ilerliyor.

21. Yüzyıl'a
uzanan hedef ve
perspektiflerle,
kararlı adımlarla.

Yolun açık olsun
Türkiyem.
Yolumuz açık
olsun...

benim '25 sonrası sol akımlar tarihim, genel olarak bu partinin faaliyetleri, bildirileri, yayınları, onların ürettikleri düşünceler, getirdikleri tenkitler falan etrafında dönecek. Bu partinin tarihinde de çeşitli olaylar, önemli olaylar olmuştur ve 1936 yılı önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1936 yılında bu partinin sosyalizmi kurma yolundaki eylem ve propagandalarına merkez tarafından aşağı yukarı son verilmiştir. Merkez, biliyorsunuz, Üçüncü Enternasyonal adını taşıyan, birincisi ta Marx zamanında kurulan; ikincisi, Engels'in geniş ölçüde önderlik ettiği ve daha sonra adı kötüye çıkartılan Sosyalist-Sosyal Demokrat Enternasyonal; üçüncü Enternasyonal de Bolşevik devriminden sonra 1919 yılında kurulan Enternasyonal. Ona göre dünyada bir tek komünist partisi vardır. Bu, Üçüncü Enternasyonal'de temsil edilir ve her ülke için bunun bir seksiyonu olur -hani, diyelim, Arnavutluk seksiyonu Arnavut Komünist Partisi demektir, Çin seksiyonu Çin Komünist Partisi demektir. Gayet hiyerarşik bir yapı. Türkiye Komünist Partisi de, çeşitli yayınlarının üzerinde yazılı olduğunu gördüğümüz gibi, Üçüncü Enternasyonalin Türkiye seksiyonu'dur. Aslında, bu parti önemli mi? Tabii, "kuzguna yavrusu anka görünür" kabilinden, ben bu konuyla uğraştığım için bana önemli geliyor. Ama sayısal açıdan önemli değil. Çok küçük çevrelerde kalmış, sadece polis baskısı ve hukukî-siyasî sınırlamalar nedeniyle değil, belki örgütün kendi beceriksizliği falanla da ilgili olarak. Entelektüel açıdan, yani onların yazdıklarında, Türkiye'de olup bitenleri eleştirmelerinde, bana ilginç gelen şeyler olmakla birlikte, birtakım esaslı sınırlılıklar da görmek mümkün. Bunların bir kısmı, 1925 öncesinde Moskova'daki merkezden fiilen (hukuken değilse bile fiilen) daha bağımsızken, daha özgürce fikirler üretmek, daha özgürce eleştirilerde bulunmak durumundayken, Türkiye Komünist Partisi'nin önderleri, '25'ten sonra bu Türkiye seksiyonu olmak fiilen de gerçekleştiği için, daha bir merkezin analizini, merkezin hükümlerini tekrarlayan hâle geldiği için '25 öncesindeki parlaklığını kaybediyor benim gözümde. Aslında başka şeyler de var. En büyük problem Kemalizm. Şimdi, bu dönemde TKP yeraltında. Yeraltında ve yasak bir parti. Ama TKP önderleri, sanıyorum rahatlıkla söyleye-

biliriz, milliyetçi kişiler. Çünkü Türk milliyetçiliği çok yeni bir olay. Türk milliyetçiliği, İngiliz milliyetçiliği gibi üç-dört yüzyıl geriye giden bir şey değil ki. Türk milliyetçiliği, XX. yüzyıl başında icat edilmiş bir hareket. Bu memleketin komünisti de milliyetçilikten pay alıyor. Başlıca bu nedenle, Mustafa Kemal hükûmetinin, cumhuriyet hükûmetinin yaptığı işlerin birçoğunu onaylıyor, hatta onlarla gurur duyuyor. Dolayısıyla Kemalizmi eleştirirken çok rahat değil. Yani bazı şeyleri, diyelim, işçi meselelerini eleştiriyor. O zamanın "tayyare edinelim, hava gücü kuralım" falan diye kampanyaları var, onun için işçilerden iane adı altında zorla para topluyorlar. Şimdi, TKP yayınlarında bunun eleştirildiğini görüyorsunuz, ama fazla derine gidemiyor böyle bir eleştiri. Daha temel bir mesele: 1925-36 döneminde Türkiye Cumhuriyeti hükûmeti Sovyet dostu, fazlasıyla Sovyet dostu. Hani '60'lı yıllarda -sizin yaşınız hatırlamaya pek elverişli değil ama- Türkiye'nin Amerika'nın bir uydusu olduğu, Türk temsilcisinin her uluslararası toplantıda Amerikan temsilcisinin gözüne bakıp ona göre el kaldırdığı falan söylenirdi ya, aynı durum Atatürk'ün Dışişleri Bakanı Tefik Rüşdü Aras'la, Sovyet Hariciye Komiseri Litvinov arasında var. Litvinov ne derse Tefik Rüşdü, ona göre parmak kaldırıyor. Yani bunu böyle söylemek pek hoş değil, ama neredeyse denilebilir ki, Türkiye dış politikada bir Sovyet "uydu"su 1936 yılına gelinceye kadar.[...]*

Tabii, bu durumun çeşitli sebepleri var, neden Türkiye, Sovyetlere bu kadar yakın? Bir kere, Almanya ile beraber, yani onlarla müttefik olarak girdiğimiz savaşta, biz İngilizlere, Fransızlara karşı çarpıştık. Ondan sonra, *mare nostrum* (bizim deniz) iddiasıyla ortaya çıkan, yükselen bir İtalyan faşizmi var ki, çok erken bir tarihten itibaren meselâ bizim ordu manevraları, İtalya Yunanistan'la birlikte bir müşterek harekâtla Batı Anadolu'ya çıkartma yaparsa biz ona nasıl mukavemet ederiz, sorusunun cevabını halletmeye çalışıyor.[...]* Evet, değişmez genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmağın düşüncesine göre Türkiye'de öyle çok fazla yol olmamalı, düşmanlar trene biner, kolaylıkla içeri girer, yol

* Buralarda, teybe alınamamış bölümler vardır.

— İktisat Dergisi

olmazsa zor gelirler diye Antalya'ya demiryolunun bu nedenle yaptırılmadığını iddia ederler. Dedikodu çok tabii. Bilmem, bizim bahriye üssü Gölcük'tü. Onu da Çakmak istemiş, derler. Yalova'nın İstanbul'a bağlanmasında da, Müşir'in elinden Yalova'yı kurtarmak için Atatürk ısrar etmiş. Yoksa hiçbir sebep yok Yalova'nın İstanbul'un bir ilçesi olması için. Hani onun Bursa'ya yahut Kocaeli'ne bağlanması gerekirken Atatürk, orada rahat etmek için, Müşir'in elinden Yalova'yı kurtarılmış bölge haline getirmiş. Ama bunlar o kadar önemli değil... Ha, önemli olan şey şu: Daha o zamanki savaş teknolojisine bile göre, Rus donanması Gölcüğü Karadeniz'den dövebilir. Her general bir önceki savaşa hazırlanmış. Yani askerler, kendi gençliklerinde gördükleri teknolojinin daha ötesinde bir teknoloji düşünemeyip hep eski savaşlara hazırlanmışlar. Bu, bizim rahmetli Mareşal için de fazlasıyla doğru bir şey. Mareşal de çok eski moda bir asker. Ama unutmayın ki, İkinci Dünya Savaşı sırasında da genel kurmay başkanımız hâlâ aynı Mareşal Fevzi Çakmak'tı. Mamafih ben, bu Mareşal düşmanı değilse bile Mareşal aleyhtarı hikâyelerle büyüdükten sonra işte geç yaşta askerliğimi yaptım. Askerlikte, Mareşal'le yakından tanışmış, işbirliği yapmış emekli subaylarla konuşunca adama saygım arttı. Şimdi, biliyorsunuz, Türkiye'de, general, hele genel kurmay başkanı olmak, kuvvet komutanı olmak falan tamamen politika işidir. Hatta bir menfi istifa, olumsuz ayıklanma olduğu söylenir; yetenekli insanlar, daha erken rütbelerdeyken tasfiye edilir, o kadar yukarıya bırakılmaz denir. Bu, albaylıktan generalliğe geçerken başlar. Hep politika, artık işin içine girer, dünyanın başka birçok ordusunda olduğu gibi. Fevzi Çakmak, görüşleri geri falan da olsa çok dürüst bir adammış bütün sınırlılığı içinde. Bütün birliklere mektup yazarmış, "general olmak isteyen albaylar, falan tarihte falan yere gelsinler" diye. Onları alır, sahraya gidermiş, çadırlar kurulmuş orda, ondan sonra onlara bir mesele verirmiş. İşte şuradan şu kadar düşman askeri geliyor, buradan bilmem ne yapıyor, yazın, dermiş. Onlar otururlar, üç-dört saat yazarlarmış. Gece bu kâğıtları toplar, çadırına çekilir, sabaha kadar okurmuş. Sabahleyin yine toplarmış bütün albayları, okurmuş bir arada: "Eh, fe-

na değil, sen olursun." -bir başkasına, "Böyle mi yazılır? Sen olamazsın." Herkesin içinde, yani hiç kimseyi kayırmadan, soruları ve cevapları gösterek öyle bir seçme yaparmış ki, o çadırdan çıkan subaylar tamamen kani olurlarmış, Fevzi Paşanın seçtiği adamlar bu işin ehlidir diye. E, böyle hikâyeler anlatılınca, tabii insan, biraz daha sevgiyle değilse bile, saygıyla bakmayı öğreniyor Fevzi Çakmağa. Herşeye de burnunu sokmuştur, tabii Genelkurmay, o tek parti diktatörlüğünde. Meselâ Demir Çelik kurulurken Karabük'te fabrika yapılacak. İşte efendim, oraya kömür Zonguldak'tan gelecek, ama demir cevheri nerden gelecek falan? Fevzi Paşa diyor ki: "Ben *Cihannüma*'da okudum, orada demir cevheri varmış." Ve doğru çıkıyor. Tabii işin ikinci kısmı daha acıklı. Yani üç yüz yıl önceki Kâtib Çelebi'yi okumuş; falan dağda demir cevheri olduğu yazıyormuş, yani Fevzi Paşa'nın yaklaşımı olaylara böyle.[...] * Evet, kim bilir başka neler yazılmıştır.

1936 yılında -1935'te, biliyorsunuz, Komintern'in 8. Kongresi, yani Komünist Enternasyonalin, Üçüncü Enternasyonalin 8. Kongresi yapıldı, o meşhur Dimitrov'un parladiğı kongre ve orada anti-faşist, dünya çapında anti-faşist bir demokrasi cephesi kurulması yolunda bazı kararlar alındı. O zamana kadar Komünist Enternasyonal, çok dalgalanmalı politikalar takip etmişti. Komünist Enternasyonalin, yani dünya komünist partisinin amacı dünyada komünist devrimi yapmaktı. Bunun "taktika"sını hazırlayacaktı -orası genel kurmay olarak. Fakat bizim Genelkurmay'dan çok daha parlak durumda değildi anlaşılan. Kendi içinde verdiği kararlara bakacak olursanız, bir sürü münasebetsiz davranışların ordan kaynaklandığını görürsünüz. En basiti meselâ sosyal demokratlara sosyal-faşist demek gibi. "Faşistler yahut Naziler daha iyidir; bir ülkede faşizm yaşandıktan sonra sosyalizme geçmek mümkündür ama bu alçak sosyal demokratlarla hiçbir şey yapılmaz, bunların görüldüğü yerde ezilmesi gerekir" gibi sol hareketi bölen ve belki de Avrupa'da Nazizmin ortaya çıkmasının şartlarına yardımcı olan, bu kadar vahim sonuçlar doğuran münasebetsiz kararlar verilmişti. Tabii bunlar tek tek tartışılabilir. Komintern'in de içinde bir Stalinci "tek ül-

kede pek âlâ sosyalizm olur ve Sovyetler Birliği, dünyada sosyalizmi ilk yaratmış ülke olarak sosyalizmin ana vatanıdır, onun için Sovyetler Birliğinin yaşatılması, dünya sosyalizmi açısından bir öncelik taşımaktadır" gibi, solcu insanlara çok da ters gelmeyen, fakat bir yanıyla da dünya devriminin oluşmasını engelleyen politikalar vardı. Türkiye'de de 1925'ten sonra bütün bu politikalar yansımalarını bulmuştu. Üç kişilik bir parti içinde de, Sovyetlerde sağ muhalefet tasfiye edildiği zaman tasfiye edilecek sağ muhalefet akımları bulunabiliyordu; sol muhalefet tasfiye edildiği zaman tasfiye edilecek, karalanacak, hatta onlarla ilişki içinde olduğu iddia edilecek sol muhalefet çevreleri bulunabiliyordu. Fakat bu 1935'teki 8. Komintern kongresinden sonra dünya sosyalistlerle komünistler, hatta bütün demokratlar, yani sosyalistleri de aşan bir şekilde ortanın solundaki herkesin, yükselen faşizm tehlikesine karşı işbirliği yapması havası içinde merkezden Türkiye'ye de aşağı yukarı şöyle bakıldı: Yahu, bu Türkiye Cumhuriyeti denilen devlet Sovyet dostu; bu devleti yok işçi haklarıydı, bilmem neydi diye çok fazla rahatsız etmeyin. Ne yapın? Bunların bir legal partileri de var, tek parti, Halk Partisi. İşte birtakım legal yayın organları var. Siz, yeraltı partinizi aşağı yukarı tasfiye edip, bu legal siyasal örgütlere, derneklere, gazetelere girin ve oralarda demokrasiden yana, faşizme karşı yazılar yazın, eylemler gösterin. Biliyorsunuz, Komintern savaş içinde, 1943 yılında resmen lâğvedildi. Stalin, müttefiklerine bir güvence vermek için, "ben, artık dünya devrimi amaçlarını kovalamıyorum, bir konspirasyon örgütü hâlinde değilim" demek için onu lâğvettti. Fakat Türkiye bakımından bu iş, işte bir hayli daha önce, demek altı-yedi yıl önce yapıldı. Dolayısıyla ben, Türkiye bakımından da 1936'da bir şeylerin değiştiğini gözlemlemek durumundayım. Buna desantralizasyon kararı deniyor, yani merkezden ayrılması kararı, Türk partisinin. Bundan sonra hâlâ bir Türk partisi var mı? Teorik olarak var. Ama bunların yaptıkları şeyler, savaş yıllarında gerçekten Müttefikler cephesinin üste çıkmasını ummak, daha çok da Türkiye'de bir hayli güçlü olan ve aralarında bugünün ilerici gazetesi *Cumhuriyet*'in de yer aldığı, Alman propagandası yapan organlarda büyük sevinç

içinde Almanlar Rusya içerlerinde ilerlerken yapılan neşriyatı -sözde birtakım askerî mütehassıslar türüyor o sırada bütün gazetelerde: "bu harekâtın anlamı şudur, savaş bitmiştir, Stalingrad'ı iki haftada alır Alman kuvvetleri" falan gibi- solcuların da bu dönemde yapmaya çalıştıkları şey, bu faşist propagandaya karşı demokratik güçlerden yana ve çok genel birtakım şeyler yapmak. İkinci Dünya Savaşı yıllarında, biliyorsunuz, üniversitelerimizde ilk kez, solcu oldukları rivayet edilen bazı insanlar ortaya çıktı. Bir tanesi Behice Hanımdı ve onun bir çevresi vardı, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde -Muzaffer Şerif ki galiba bir iki hafta önce öldü, bir sosyal psikoloji profesörü olarak Amerika'da; yine merhum Niyazi Berkes, ondan sonra Pertev Naili Boratav. Şimdi, onların yayınlarına bakacak olursanız, o İkinci Dünya Savaşı'nda yaptıkları yayınlara ve dost düşman herkesin Marxist dediği yayınlara, bunların meselâ "uygarlık şehir uygarlığı demektir", işte "köylünün şehirlileşmesi, Türkiye'nin kentleşmesi ileriliktir" gibisinden, size hiç de sol olarak görülmeyecek fikirler savunduklarını fark edersiniz. Gerçekten Türkiye'de o zaman bu tek parti içinde öylesine kalıplaşmış fikirler var ki! Meselâ bu klişelerden bir tanesi: köylünün hayatı temizdir, köylü saftır, köylü pırıl pırıl ırmakların sularında yıkanır, köyün çeşmelerinden billûr gibi sular akar, çoban kavalını öttürür, zümrüt çayırılar falan... Böyle *idyllic* ve gerçekte alâkası olmayan bir şey. Bunun karşısına çıkıp da, "yahu, bu adamlar orda perişan, köylü şehre geldiği zaman sırtından bir iplik çekseniz kırk tane yama dökülüyor, pis yorganları sırtlayıp geliyorlar" dersiniz... O zaman zaten onların büyük şehirlere girmeleri yasak, polis çevirip köylerine geri gönderir, yani kaçak olarak girerlerdi. Hatta ben daha sonraki gençlik yıllarımdan hatırlıyorum, geldikten sonra hiç olmazsa ana caddelerde gezmesin diye onları yan sokaklara sevk ediyorlardı; Demokrat Parti döneminde demokrasi, ancak o kadar ilerleyebilmişti. Meselâ -Ankara'nın merkezi- Kızılay'da sırtına yorgan vurup gezen köylüleri yine bu uygarlık ve rejim adına engelliyorlardı.

Diyeceğim, 1936-45 döneminde, Türkiye'de 1925-36'ya oranla çok daha farklı bir sol mücadele

görüyorsunuz -eğer buna sol demek caizse. Daha çok demokrasi, barış fikirleri ve anti-faşist birtakım görüşler. Yani kabaca faşizm bir romantiklikse -ki öyledir- o dönemde adı solcuya çıkmış insanların yaptıkları, bu romantik hayallerin yerine daha somut birtakım ekonomik ve toplumsal ilerleme formülleri önermekti. Ve bu dönemde, biliyorsunuz, bir tane de günlük sol gazete var: *Tan* gazetesi. O gazetede çeşitli konularda, savaş en önceli olmak üzere, savaştan sonra kurulacak düzen, bütün dünyada kurulacak düzen hakkında yazılar çıkıyor -çünkü sadece Alman nazizminin, İtalyan faşizminin ve Japon militarizminin yenilmesi değil, bunların temsil ettikleri fikirlerin de, bir daha bunlar bir savaşa yol açmasınlar diye kazınması isteniyor. E, Türkiye'de de ne olacak? Türkiye'de '25 yılından beri devam eden bir tek parti diktatörlüğü var. Bu diktatörlük nasıl kaldırılacak, nasıl çağdaş koşullara göre uyarlanacak? Ve Halk Partisinin tek parti diktatörlüğünün son kabarıışı diyeyim, işte Türkiye'de bu sol fikirleri temsil eden bir iki yayın organı -ki başlıcası, biraz önce söylediğim *Tan* gazetesi- bunların 4 Aralık 1945 tarihinde sözde üniversite öğrencilerinin bir kendiliğinden galeyana gelmesiymiş gibi, aslında İstanbul Halk Partisi örgütünün düzenlemesiyle gidip matbaalarını tahrip etmek, işte yazarlarını da soyup, kırmızı mürekkeple boyayıp, teşhir etmek amacıyla gezdirmek üzere -Allahtan bulamadılar- onların peşine düşmeleri oluyor: 4 Aralık 1945 *Tan* Matbaası olayı. Evet, *Tan*'ın yanı sıra işte bir iki ufak dergi, Fransızca gazete, Sovyet neşriyatı satan bir iki kitap evi falan -çünkü savaş içinde Sovyet neşriyatı, özgürce satılıyordu Türkiye'de, Alman *Signal*, İngiliz *Sphere*, *Illustrated London News* gibi, birtakım Sovyet savaş propaganda malzemesi de Türkiye'de serbestçe satılabiliyordu. 1945'ten sonra 1960 yılına kadar Türkiye, bence üçüncü bir dönem yaşadı. Tabii, 1950 yılının, yani 14 Mayıs 1950 seçimleriyle Türkiye'de Halk Partisi hükümetinin devrilerek Demokrat Parti hükümeti kurulmasının önemini azımsamak istemiyorum. Çünkü demokrasinin, benim katıldığım bir görüşe göre en sağlam ölçütü, baştaki hükümetin seçim mekanizmasıyla değiştirilmesidir; baştaki hükümetin seçimle gelmesi değil, seçimle gitmesi. Bir

yerde baştaki hükümet seçimle gidiyorsa orada demokrasi vardır, diyebilirsiniz. Seçimle geliyorsa belki vardır, belki yoktur -orası çok açık değil. Ve bunu söylerken, bunun sonuçlarını sonuna kadar tartışmaya da hazır olarak söylüyorum. Her neyse, 1950 olayını küçümsemek istemiyorum, ama Türkiye'de sol hareketin -ki 1960 yılına kadar henüz sol hareket hâlâ TKP ile sınırlıdır, onun dışında pek bir fikir yahut örgüt ortaya çıkmamıştır, halbuki '60 sonrasında, bildiğiniz gibi farklı bir manzara var, legal bir parti olabildi '60-'71 arasında, '71-'80 arasında ise legal birçok parti ve üstüne üstlük de fraksiyonlar falan olabildi, bunların birçoğu da TKP'nin otoritesini tanımayan, ona karşı çıkan nitelikteydi. Oysa, '45-'60 arasında Türkiye'de sol fikrin mihevri, bu yeraltı partisi olarak kalmıştı. Sanıyorum, Toktamış'ın rahatsızlığı nedeniyle sesinin çıkmayışından istifade ederek dilediğim gibi konuştum.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Şimdi ben bir soru yöneltmek istiyorum. Ondan sonra birkaç sorum daha var. Şimdi, sevgili Tunçay, Türkiye Komünist Partisinden ve özellikle cumhuriyetin ilk yıllarından söz ederken Türkiye'deki Komünist Partisi üyelerinin de derin bir biçimde milliyetçilik duyguları taşıdığını vurguladınız. Acaba bu milliyetçilik duygusu aynı çağın diğer ülkelerinin komünist partilerinin üyelerinde de görülmüyor mu veya görülüyor mu? Ne dersiniz?

METE TUNÇAY — Vallahi, dünya ölçüsünde mukayeseler yapmak zor, ama sanıyorum bizim ülkemizdeki Komünist Partisi içinde milliyetçi "sapma"-nın ortaya çıkışı birçoklarından öncedir. Hatta, Şevket Süreyya Aydemir ilk olduğunu iddia eder de, bana çok yanlış gibi gelmiyor. Hani milliyetçi komünizm deyince sizlerin aklına Tito falan gelirse, Komintern içinde toplanan çeşitli dünya uluslarının solcularında bu ihtiyacı duyan ilk partilerden biri Türkler çıkarsa ben şaşmam. Ama ötekileri çok iyi bilmiyorum. Bunun için bir sebep de var yalnız, unutmayın. Türk komünist hareketi, eski çarlık Rusya'sı içinde yer alan bizim soydaşlarımızın yahut amca çocuklarımızın, yeğenlerimizin -Başkurtların, Tatarların, Özbeklerin, Türkmenlerin, Azerîlerin- hareketlerinden bağımsız değil. Ve onlar arasında milli-

yetçilik, Büyük Rus şovenizminin ortaya çıkmasına karşı erken bir tarihte görülmeye başlandı. Meselâ, biliyorsunuz, Zeki Velidî Togan, Türkiye’de hani Turancı hareketin elebaşı diye bilinen zat, Başkurdistan Cumhuriyetinin cumhurbaşkanıydı, Lenin döneminde. Fakat daha o dönemde, “yahu, bunlar komünizmden bahsediyorlar, ama aslında çarlığın Büyük Rus şovenizmi politikasını sürdürüyorlar” haklı veya haksız endişesiyle baş kaldıran birçok hareket oldu. Meselâ -son zamanlarda yine moda hâle geliyor galiba Attilâ İlhan’ın gayretiyle- Sultan Galiyev hareketi: eşit ölçüde Bolşevik ve milliyetçi, hatta İslâmcıydı. Böyle bir hareket de, yine bizden önce bugünkü, Sovyetler Birliği dediğimiz ülkenin toprakları içinde ortaya çıktı. Bunların yansımalarının Türk hareketini de milliyetçiliğe tahrik etmiş olmak ihtimali vardır.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Şimdi lâf Sultan Galiyev’e gelince, tabii bu son dedikodular da gündeme geliyor ister istemez. Acaba şu Mustafa Suphi’nin öldürülmesiyle ilgili elimizde ne bilgiler var? Yani acaba bu Kemalizmin bir cinayeti mi oldu? Yoksa acaba Sultan Galiyev’e olan yakınlığından dolayı bir kazaya kurban gitmesi mümkün olabilir mi? Ne dersin?

METE TUNÇAY — Şimdi, efendim, Türkiye’de bu işleri rahmetli Kemal Tahir kurcaladı ve belge ve bilgi bulamadığı yerde hayal gücünü işin içine katarak birtakım fikirler ortaya koydu ki, en son *Kadro* hakkında Merdan Yanardağ diye bir genç arkadaşın tezinde de bu serpintileri görüyoruz. Bunlarda bir hayli fantezi var gibime geliyor. Mustafa Suphi’nin Sultan Galiyev’in özel sekreteri olduğu çok şüpheli. Özel sekreteri olması falan bir yana, birbirlerini tanıdıkları ve aynı örgüt içinde alt-üst ilişkisi hâlinde bulundukları kabul edilebilir. Etkilenmiş midir? Kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Mustafa Suphi bir milliyetçi adam. Unutmayın, Mustafa Suphi mason. Ama masonluğa bir itirazı var: Masonluğu fazla beynelmilel, fazla enternasyonalist buluyor. Bir millî masonluk kurulması fikrinde, Türkiye’den gitmeden önce. Çünkü o 1913 ortasında hani Mahmut Şeyket Paşa suikastı üzerine tek parti diktatörlüğü başladı, dedim ya, o zaman İttihat Terakki bütün muhalifleri toplayıp Sinoba sürdü. Mustafa Suphi de,

oradan birkaç arkadaşıyla beraber kayıkla Rusya’ya kaçtı ve bütün macerası öyle başladı. Fakat oraya gitmeden önce de, Mustafa Suphi, Türkiye fikir hayatında, genç olmakla birlikte çok önemli bir adamdı. Yüksek Öğretmen Okulu ve aynı zamanda Yüksek İktisat ve Ticaret Mektebi -tabii sizin Fakülte çok yeni bir şeydir, ama bu Yüksek Ticaret ve İktisat mektebi asırlık bir müessese- orada hocaydı ve *İfham* gazetesinin başyazanydı, Millî Meşrutiyetperver Fırkası kuruculanındandı, yani Türkiye’de ağırlığı olan bir fikir adamıydı. İşte o döneminde, muhtemelen Paris’te girmiş olduğu mason örgütüne karşı, “yahu, iyi ama bunlar fazla beynelmilelci, bir millî masonluk olsa ne iyi olur” diye düşündüğünü biliyoruz. Komünist olduktan sonra da milliyetçiliğini devam ettirmemiş olmasını düşünmek zor. Zaten 1988’in bilgisi ve ölçüleriyle geçmişi anlamaya çalışmanın birtakım zorlukları vardır. Meselâ bugün milliyetçilikle komünizmin bağdaşmazlığı konusunda biz, çok daha farklı fikirlere sahibiz. Oysa 1918, ’19, ’20 yıllarında bir insan pekâlâ milliyetçi ve o nedenle de Bolşevik olabilir. Türkiye’de sözünü ettiğim birçok yıllar sol literatüründe bu temanın işlendiğini görüyoruz. Yani “Türkiye bir türlü Batılı olamadı. Batılılar bizi ittiler, Müslümanların diye ittiler, bilmem nesin diye ittiler, Türk milliyetinin sürebilmesi, ancak bu yeni fikri benimsemekle mümkün olabilir, komünizm bizi bütün dünya halklarıyla birleştirebilir, şimdiye kadar bir türlü aralarına giremedik”. İttihatçı Türklerin yok mason olması, yok pozitivist olması falan da, sanıyorum geniş ölçüde bu bir türlü dünyayla ilişki kurma yollarını açamamalarıyla ilgilidir. Onun için komünizmin böyle telâkki edilmiş olması, bal gibi mümkün. Rusların da bir miktar, tabiri mazur görün, üç kağıdı var. Komünizm, Rusya’da ilk kurulduğunda din düşmanı bir tavırla ortaya çıktı. Meselâ birçok kiliseyi “ateizm müzesi” yahut “dinle mücadele derneğinin bilmem nesi” yaptılar. Ama Hristiyanlığa karşı böyle davranırken Müslümanlığa âdeta göz kırptılar. Onun için Anadolu’daki komünist akımlar, gerek resmî Komünist Fırkası, gerek Halk İştirakiyun içinde içtenlikle İslâmî Bolşevizm fikri vardı. Yani İslâmiyet zaten sol bir dindir, zekât falan, bunlar komünizmin erken bir tarihte habercisi olan kurumlardır. Bir asrı

saadet kavramı var, yani Hazreti Peygamber ve dört büyük halife, o dönemde bütün İslâm toplumu ortaklaşa yaşıyor diye bir inanış -doğru değil ya! Dolayısıyla Bolşeviklik, aslında çağdaş koşullar altında İslâmiyetin ihyası falan gibi bir şey. Dolayısıyla Mustafa Suphi'nin hem bir ölçüde Türk milliyetçisi, bir hayli geniş ölçüde Türk milliyetçisi olması hem de bunun İslâmiyetle uyuşabilir bir şey olması inancında bulunduğunu ben kabul ederim. Onun yazdıklarından da bunun aksine bir düşünce çıkacağını sanmam. O komplo teorisi, Stalin Sultan Galiyev'i tasfiye ederken Mustafa Suphi'yi de Mustafa Kemal'e, Kemalistlere temizletmek üzere Türkiye'ye gönderdiği, Kemal Tahir'in hayalinden çıkmış bir şeydir, hiçbir ciddî tarafı yoktur. Bir kere, daha Sultan Galiyev hareketi tasfiye edilmemişti, Mustafa Suphi öldürüldüğünde. Bilmem sekiz-on sene sonra Sultan Galiyevizm Sovyetlerde tu kaka olacak, onun için biz önceden davranıp bunun başını ezelim diye düşünmüş olmaları mümkün değil. Mustafa Suphi'lerin cinayetinin Ankara hükûmetine yüklenmesi konusunda da ben öteden beri kuşkuluyum. Biliyorsunuz, Suphi, 1920 Eylülünde Bakû'da doğu halkları kurultayından sonra bir Türkiye Komünist Fırkası kurultayı topladı, yani Türkiye Komünist Partisinin kuruluş kongresini yaptı ve Türkiye'den, İstanbul'dan, Anadolu'dan giden delegelerle birlikte onun ordaki adamları, onun ordaki örgütü birleşerek Parti'yi oluşturdular. Çünkü birkaç tane parti vardı o zamana kadar. Bir tek Türkiye Komünist Partisi kuruldu ve bunlar, Ankara'yla da mektuplaşıp Türkiye'ye faaliyetlerini nakletme kararını aldılar. Parti'nin Merkezî Heyeti Türkiye'ye geldi. Ama o zamanın koşulları altında bu son derece zordu. Ermenistan savaşı daha yeni bitmiş, yani Karabekir, gidip Kars'ı, Ardahan'ı falan yeni almış. Güç belâ geldiler. Benim anladığım -ki anlayışımın çok öznel bir yorum olduğunu sanmıyorum, belgelerden çıkardığım şey- Ankara, önce bunların gelmesini istediği hâlde, sonradan, bunlar gelirlerse işlerin karışabileceğinden endişeye düşüyor. Çünkü o sırada en ciddî mesele olarak, Londra konferansına Türkiye davet ediliyor. Yani, Sevr'in imzalanmasından beri ilk defa olarak Batı, Türkiye için biçtiği kefeni değiştirmeye, bazı tavizler vermeye hazır. Ve

o zamana kadar Ankara'nın tavrı, "bakın, siz bize iyi davranmazsanız biz Bolşevik oluruz, Sovyetlerle birleşiriz", bu tehdidi kullanmak -kastetmeden, ama bir blöf olarak bunu yapmak. Şimdi Londra konferansına Ankara hükûmeti, eli temiz gitmek istiyor. Yani Bolşeviklerle fazla içli dışlı bir durumda olmak istemiyor. Çerkez Ethem tasfiyesinin de bununla bir miktar ilgisi var. Fakat Ankara'nın Suphi'lerle ilgili olarak istediği, sınırlı bir şey: "Bunlar geri gitsinler." ama doğuda Kâzım Karabekir Paşa bir derebeyi durumunda. Ankara'nın o kadar otomatik bir âleti değil. Bugün Üçüncü Ordu komutanı Ankara'da Genelkurmay başkanına ne kadar bağlıysa, 1921 başında Şark Ordusu komutanı Karabekir de Ankara'daki Genelkurmay başkanına o kadar bağlıydı sanmayın. O orada bir hayli bağımsız durumda. Bir bölge yöneticisi gibi, bir kral naibi gibi. Bunu tarif etmek bir hayli zor. Ve Trabzon'da da ünlü bir vali var, mülkiyeli, Deli Hamit Bey. Bu da gayet tutucu ve tutarlı bir adam. Mustafa Suphi'lerin öldürülmesi hikâyesi, bana Şark Ordusu kumandanı Karabekir Paşayla Trabzon Valisi Deli Hamit Bey'in kendi aralarında kararlaştırıp uyguladıkları bir şeymiş gibi geliyor -Ankara'nın emri, hatta bilgisi olmaksızın. Ankara'nın sonradan bilgisi oluyor ama artık yapılacak bir şey yok. Yani oturup da Mustafa Suphi'lerin cinayetini tahkik etmek için Meclis soruşturması açmıyorlar -yahut açıyorlar, ama üstü örtülü bir şekilde açıyorlar. Olaylara biraz daha yakından bakacak olursanız Suphi'yi, Suphi'lerin grubunu öldüren kim? Kayıkçılar kâhyası Yahya Kâhya. O orada bir İttihatçı adam. Yahya Kâhyayı İstiklâl Mahkemesine çekiyorlar. Yahya Kâhya, mahkemede birtakım lâflar ediyor. Ondan sonra Ankara'dan gönderilen Meclis Muhafaza Taburunun müstakbel komutanı, (sonradan General olacak) İsmail Hakkı Tekçe Yahya Kâhyayı öldürüyor. Fakat Kâhya'nın öldürülmesi çok büyük olay oluyor. Meclis, oraya bir soruşturma komisyonu gönderiyor. Kim var o soruşturma komisyonunda? Ali Şükrü Bey var. Bunlar raporlarını hazırlayıp getiriyorlar Ankara'ya -Yahya Kâhyanın öldürülmesi olayını da içine alacak şekilde, bu Vali Deli Hamit Beyin çeşitli eylemleriyle ilgili. Ali Şükrü Beyi bu sefer, Meclis Muhafız Taburu komutanı olan Topal Osman vuruyor. Topal Os-

man'ı da, biliyorsunuz, teslim almayıp müsademeyle, uzaktan çatışarak vuruyorlar. Yani bütün bu cinayetler zincirinin bir mânâsı var gibi geliyor bana. Fakat bu mânâ, Mustafa Kemal Paşanın veya onun hükûmetinin Mustafa Suphi'lerin öldürülmesi emrini verdiği mânâsı değildir. Niye bu kadar güvenle konuşuyorum? Belki hakkım yok bu kadar güvenilecek konuşmaya, ama birtakım telgraflar var. Şimdi, bakın, bu Atatürk'ün söylev, demeç, telgraf, beyan-namelerini falan topladılar ya. Tabii bu haliyle söz konusu yayın yararsız bir iş. Çünkü Atatürk'ün iki satırlık bir telgrafı. Neye karşılık bunu göndermiş, buna ne cevap verilmiş? Onları bulmak mümkün değil. İşte falan tarihli telgrafı: "Bilmem neyi tebrik ederim." Nedir o olay, anlamamız mümkün değil. Suphi'lerin öldürülmesiyle ilgili telgrafları da var. Ama siz ancak onları başka belgelerle yanyana koyarsanız: "falanca tarihli telgrafa cevaptır", Karabekir-de onu bulur, Atatürk'ün *Tamim ve Telgraf ve Beyannameleri*'ndeki o iki satırı bir araya koyarsanız manzara çıkıyor. Meselâ Suphi'lerin öldürülmesinden birkaç gün sonra, "bu adamlar ne oldu?" diye soruyor Mustafa Kemal. Daha önce diyor ki, "geri gönderin, gözlerini korkutun, yani halk bir Bolşevik ihtilâline taraftar değildir mânâsına gelecek nümayişler yaptırın, geri gönderin". Ondan sonra ne oldu, geri gittiler mi? Haberi yok. Şimdi, size Suphi'nin hayatından söz ederken dedim ki, 1913'te, Sinoba sürülmeden önce *İfham* gazetesini çıkartıyordu, başyazarıydı ve Millî Meşrutiyetperver Fırkası'nın kurucu üyelerindendi. O fırkanın reisi ve *İfham*'ın sahibi Ahmet Ferit Tek'tir. Ahmet Ferit Tek, Mustafa Suphi'ler öldürüldüğü zaman Ankara'da Dahiliye Vekiliydi. İhtiyar yaşında Moda'da oturuyordu, ben gidip onu ziyaret ettiğimde sordum: "Efendim, Suphi Beyin -Suphi Bey diye konuşuyordu, aradan yetmiş yıl geçmiş olmasına rağmen gençlik arkadaşı hakkında- öldürülmesi bir kabine kararı hâlinde önünüze geldi mi yahut bu bilgiye önceden sahip miydiniz?" Kesinlikle değil diye yemin etti. Aradan bu kadar zaman geçtikten sonra, bana yalan söylemesi için bir sebep görmüyorum ve benim de aklım kesmiyor -Ankara, neden böyle bir karar versin? Ankara'nın böyle bir karar vermesi için bir sebep yok. Hatta -bazılarını rahatsız edecek bir şey

söyleyeyim- Suphi'ler öldürülmeyip de Ankara'ya gelmiş olsalardı, ben, o on beş kişi olduğu söylenen ekibin içinde aşağı yukarı üç tane bakan görüyorum. Bu, sağcı solcu pek çok kişiyi rahatsız edebilir, ama sanıyorum hem onlar, bakan olmayı kabul ederdi, hem de Ankara onları bakan yapardı. Benim kafamda, bunlar Mustafa Suphi, Ethem Nejat ve Arap İsmail Hakkı'dır. Bunı da nerden çıkartıyorsun, Kemal Tahir'in hayallerine karşılık hayaller mi üretiyorsun diye sorarsanız küçücük bir şey söyleyeyim. Dr. Rıza Nur'u niye bakan yaptılar? Şimdi, genç arkadaşlar çoğunlukta galiba, Rıza Nur Ankara'da İttihatçı olmayan yegâne adamdı.[...]"

Ayrıca Ankara'da o zaman böyle dil bilen, yazışma yapabilen falan insan yoktu. Hava son derece uygun. Bunlar daha fazla söylenebilir, ama dediğim gibi biraz Kemal Tahirciliğin sınırında...

TOKTAMIŞ ATEŞ — Estağfurullah, estağfurullah. Evet, çok teşekkürler. Son bir soru sormak istiyorum. Ondan sonra arkadaşlardan sorular olursa bir süre yanıtlayabiliriz belki. Şimdi, bu Türkiye Komünist Partisi ile ilgili değişik zamanlarda tevkifatlar var. Acaba bu tevkifatlar politika değişikliklerinin de işaretleri mi oluyor? Ne dersin?

METE TUNÇAY — Ben, bu çalışmayı yaparken bir taraftan da, seninkine benzeyen, ama daha spesifik bir hipotezle, Türk-Sovyet dostluğunun gelişmesi ve Türkiye'de sol hareketlere gösterilen hoşgörü veya tutuklamalar üzerinde biraz bilgi toplamaya çalıştım. Özellikle, '60 öncesi ilişkilerin kötü gitmesi ve komünistlerin tevkif edilmesi arasında -münasebetsizliği bağışlayın, İngilizce bir lâf söyleyeceğim- *concomitant variation*, yani birlikte değişme durumu var gibi gelmiyor. Sovyet dostluğu varken, Sovyetlerle aramız iyiyken komünistlere görece iyi davranılıyor, hoşgörü gösteriliyor; Sovyetlerle aramız bozulunca tutuklanıyorlar falan gibi bir otomatik ilişki yok. Çünkü Sovyetlerle aramız gülbeşeker iken büyük tevkifatlar yapıldığını görüyoruz.

BİR DİNLEYİCİ — Sovyetlerle ilişkiyi sıkı tutup bu arada içeride veya doğuda baskılara girmek politika olarak izlendi gibi geldi bana.

METE TUNÇAY — '60 öncesi için ben, böyle bir

karara varamadım, yani kasten hani Sovyetlerle dostluğu yüksek tutarken içeride de muzır unsurları halletmek. Zaten, unutmayın...

BİR DİNLEYİCİ — Halen de yapılan bir olay yalnız o, yani benim gözlemim o. 12 Eylül'den sonra da oldu. Örneğin...

TOKTAMIŞ ATEŞ — Neyse, söz almadan lütfen konuşmayalım. Evet, bu konuyu tamamlayabilirsek...

METE TUNÇAY — Evet, yani burada tahminden öte bir şey söylemem zor. Türkiye'de '60 öncesi büyük tutuklamaların hükûmet çapında büyük siyasetlerin değişmesiyle ilgili olduğu yolunda bir izlenim almadım. Yalnız, '50'li yıllarda şöyle bir şey olduğunun farkındayım. Asıl bahsettiğim tek parti döneminde falan değil, '50'li yıllarda, başlıca derdimiz, daha çok Amerikan yardımı almak. Daha çok Amerikan yardımını hak etmek için Türkiye'de ciddi bir komünizm tehlikesinin olduğunu göstermemiz, kanıtlamamız lâzım. Türkiye'de meselâ '51 tevkifatı -ki biliyorsunuz, 167 kişidir o ilk büyük grup- bu ölçüde bir tevkifat yapılması, Türkiye'de büyük bir komünist örgütü var ve bunlar, bir tehlike teşkil ediyorlar, dolayısıyla siz, bize bu komünistlerin tehlike olmaktan çıkarılacağı iktisadi ve sosyal şartlara erişmemiz için gerekli yardımı yapın mesajı. Bir de ünlü bir olay vardır. Bilmeyenleriniz varsa, burada işitmiş olsunlar. John Foster Dulles geldiği zaman Amerikan sefaretinin bahçesinde bir bomba patlıyor ve Türkler, "hah işte" diyorlar, "komünistler Amerikan sefaretine bomba koydular." Olayın tam tarihini söyleyemeyeceğim ama galiba '56. Yani '50'li yıllarda, ama sanıyorum '56. Sonra FBI'dan uzmanlar gelip bakıyorlar ki bombayı MİT koymuş.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Ordu malı.

METE TUNÇAY — Evet. Yani bunlar Amerikan sefaretinin bahçesine bomba atmaya güçleri yetecek kadar yahut gözleri kesecek kadar sivri intibayı vermek istiyor hükûmet. Ama, burada ne yazık ki tökezliyor.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Evet, çok teşekkür ediyorum. Evet, sorusu olan arkadaşlar varsa bir iki tane soru yanıtlayabiliriz umarım.

BİR DİNLEYİCİ — Yanlış anlamadıysam şöyle bir şey söylediniz. Üçüncü Enternasyonalde alınan bir

karar uyarınca Komünist Partisinin Kemalizme yakın olması, Kemalizmi desteklemesi veya eleştirilerinin ılımlı olması önerildi -eğer yanlış anlamadıysam. *Kadro* hareketinin bu bağlamla bir ilişkisi var mı, efendim? Yani buna paralel olarak yaklaşık olarak aynı dönemlerde bir de *Kadro* hareketi oluyor. O konuda bilgi rica ediyorum.

METE TUNÇAY — Desantralizasyon kararıyla tabii yok. Ama tabii bir ilgisi var. Benim çalışmalarımı genellikle ampirik bulurlar ve bazı insanlar, beni teoriziz tarih yapmakla suçlarlar. Halbuki ben, zaman zaman, pek de kabul edilmeyen teori parçaları ortaya atmaya, savunmaya çalışırım. Onlardan bir tanesi benim yirmi beş yıl önce ortaya koyduğum şu iddiamdır: 1932'de Halk Partisine bir ideoloji imâl etmek iddiasıyla ortaya çıkan *Kadro* hareketi, yani Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev Tökin, Burhan Belge, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, bunların 1932, '33, '34 yıllarında savundukları fikirler, Türkiye Komünist Partisinin 1925'ten önce savunduğu fikirlerin aynıdır. 1925'ten sonra TKP fikrini değiştirmiştir. Yani hep Şevket Süreyya ve arkadaşlarına dönek derler. Hayır, demişimdir ben, dönen, fikrini değiştiren, bu ekip değildir; bunlar, eski görüşlerinde ısrar etmişlerdir; fikirlerini değiştiren, TKP'nin merkezi olmuştur. Ama âdil olmak için şunu da eklemeyi ihmal etmem ki her keresinde, Ankara hükûmeti de, 1925 öncesi ile '25 sonrası arasında mahiyet değiştirmiş olabilir. Yani '25 öncesinde Türk komünistleri, Ankara hükûmetini, mutlaka mücadele edilip yıkılması gereken bir burjuva hükûmeti olarak görmezlerken, ona, yol gösterilebilecek, kapitalist olmayan bir gelişmeye sevk edilebilecek bir rejim diye bakarlarken belki haklıydılar; ama '25'ten sonra artık böyle bir şey mümkün değil, bunlar iyice burjuvalaştı, bunların kapitalist olmayan bir yolda gelişmeleri, yani iki sistem arasında bağımsız kalmaları mümkün değildir, bunlar, doğrudan doğruya batı kapitalizmine yanaşıyorlar, derken yine haklı olabilirler. Oysa bu ikinci bölümü *Kadro*, biliyorsunuz, kabul etmiyor.

BİR DİNLEYİCİ — Ben iki ayrı soru soracağım. Birincisi İzmir İktisat kongresindeki solun tavrı, ikinci olarak da Çerkez Etem ve Yeşil Ordunun sol hareketle ilişkisi.

METE TUNÇAY — Bildiğim kadarıyla İzmir iktisat kongresinde sol önemli olmadı. Zaten İzmir iktisat kongresi, tarihleri gözönüne getirirseniz, Lozan'a göz kırpmak için yapılmış bir şeydi. Lozan Barışı, biliyorsunuz, '23 yazında imzalandı; İzmir iktisat kongresi de '23 başlarındadır. Türkiye'nin bir serbest ticaret sistemi, yani batı kapitalizmiyle bütünleşeceği yolunda batılı devletlere bir güvence vermek için çıkarılmış bir mizansen. Kesinlikle liberalizmin ağır bastığı bir şey. Gazete havadislerinden görüyoruz ki, *Aydınlık* grubunun da içinde yer aldığı işçi temsilcileri gitmiş ve bazı taleplerde bulunmuş. Herkesin aklında kalan en önemli şey bu konuda, "bundan sonra amele denmesin, işçi densin" lâfı. Bu kadar...

TOKTAMIŞ ATEŞ — Bir de 1 Mayısın bayram olması...

METE TUNÇAY — Evet, bu talepler gruplar tarafından hazırlanıyor, sonra daha geniş oturumlar da okunuyor, "ha okundu" deniyor. Bunun kanun gibi bir bağlayıcılığı yok. Diyelim, çiftçiler grubu, işte sanayiciler grubu falan da, amelenin taleplerini dinleyip bunları benimseyerek sonuna kadar kovalıyorlar.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Onu benimsemişler.

METE TUNÇAY — 1 Mayıs'ın amele bayramı olmasını mı?

TOKTAMIŞ ATEŞ — Dört zümre de benimsemiş bunu. Sekiz saatlik iş gününe falan karşı çıkıyorlar ama. Neyse.

METE TUNÇAY — Yani bir pratik sonucu olan bir şey değil. Üstelik bütün iktisat kongresini de çok ciddiye almamak gerekir. Yalnız, bana öyle geliyor ki İzmir iktisat kongresinde, memleketi kurtaranların dile getirdikleri ekonomik görüşler -ki onlar genellikle ekonomik görüşten yoksun kişilerdi- içtenlikli görüşleridir. Türkiye'de devletçilik, hani Halk Partisinin solculuğunun eskiliğine kanıt olarak gösterilen şey, zoraki, şartların zorladığı bir şeydir. Unutmayın ki, Türkiye'de devletçiliğin uygulayıcısı Başbakan İsmet Paşaydı, ama iktisat vekili de Mahmud Celâl Bayar'dı. Yani Türkiye'de İzmir iktisat kongresinde ifade edilen liberal iktisat politikası, sanıyorum cumhuriyetin kurucularının öz görüşleridir.

Bu Çerkez Etem ve Yeşil Ordu hikâyesi çok ge-

niş bir hikâye. Yalnız çok kısa olarak özetlemek gerekirse, Yeşil Ordu diye, sadece millet vekillerinden oluşan bir gizli dernek var. Bu gizli derneğin amacı Bolşeviklikle İslâmiyetin pek âlâ bağdaşabileceğini göstermek. Çünkü o sırada İstanbul'dan bir gerici propaganda yapılıyor, bu Ankara'dakiler Bolşeviktir ve Bolşevik oldukları için de bunlar din düşmanıdır diye. Doğru olan -Ankara'dakilerin Bolşevik olduğu değil, ama Bolşevikliğin din düşmanı olduğu. Aynı silâhla cevap vermek için, işte, Mustafa Kemal'in yakın arkadaşlarının da arasında bulunduğu, hepsi İttihatçı solundan gelme bir dernek kuruluyor: Yeşil Ordu derneği. Bunun adı ordu, ama ordusu mordusu yok. Sonradan Çerkez Etem, biliyorsunuz, Kuvve-i Seyyâre'nin komutanı olarak Kuvâ-yi Milliye döneminde Türkiye'de en önemli kişi, Yozgat isyanını bastırıp da dönerken Ankara'da Yeşil Ordu cemiyetine alınıyor. Ve bilindiği kadarıyla Yeşil Ordu cemiyetine girip de bakan veya millet vekili olmayan yegâne kişi. Çerkez Etem girdikten sonra -bu olay 1920 Haziranıdır- Mustafa Kemal Paşa tedirgin oluyor. Çünkü Yeşil Ordu cemiyeti, sahiden bir orduya sahip Çerkez Etem vasıtasıyla. Bunlara diyor ki, "siz bu derneğinizi kapatın, ondan sonra bir parti kurun, komünist partisini kurun". Yeşil Ordu cemiyetindeki millet vekillerinin çok büyük çoğunluğu söz dinliyorlar, Yeşil Ordu cemiyetini kapatıyorlar ve resmî Komünist Fırkasına geçiyorlar, Çerkez Etem de, resmî Komünist Fırkasına geçiyor. Buraya kadar söylenenler hep doğru da, bundan sonrasını kasten yanlış söylerler. O kadar ki, Etem Bey Eskişehir'de çıkartmakta olduğu İslâm Bolşevik gazetesi *Yeni Dünya*'yı da, resmî Türkiye Komünist Fırkasının naşir-i efkârı olmak üzere tıpkı Yunus Nadi'nin *Anadolu'da Yeni Gün*'ü gibi -çünkü *Anadolu'da Yeni Gün* resmî Türkiye Komünist Fırkasının naşir-i efkârıdır diye çıkıyordu- Ankara'ya gönderiyor matbaasıyla beraber. Tamamen resmî fırkaya giriyor, teslim oluyor. Ancak Yeşil Ordu cemiyetinden birkaç kişi "biz böyle oyuna girmeyiz" diye baş kaldırıp sahici olduklarını iddia ettikleri bir komünist partisi kuruyorlar: Halk İştirakiyun Fırkası. İşte üç tane mebus: Tokat mebusu Nâzım Bey, Afyon mebusu Mehmet Şükrü Bey, Bursa mebusu Şeyh Servet Efendi (bir Nakşibendî şeyhi). Görüyor

musunuz nasıl Bolşevikle İslâmiyet bağdaşabiliyor. Bayağı sarıklı şeyh, Servet Efendi. Ondan sonra bu Çerkez Etem ayaklanması denilen olaylar yaşanırken bu ikinci kurulan partiye, "siz Çerkez Etem'le ortaklaşa hükûmete isyan ettiniz" diyerek bunları tutukluyorlar, tahkikat yapıyorlar ve Tokat mebusu Nâzım Beyi (ki Yeşil Ordu cemiyetinin genel sekreteri oydu, Atatürk *Nutuk*'ta yanılmaktadır, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin genel sekreteri Hakkı Behiç Bey'di, derken. Tabii Atatürk söylediği için o artık tarihin bir parçası oldu, ama yanlış, çünkü Hakkı Behiç resmî Komünist Fırkasının genel sekreteriydi, Yeşil Ordunun sıradan üyesiydi, genel sekreter Nâzım Bey'di, Tokat mebusu Nâzım Bey) mahkûm oluyor Çerkez Etem'le birlikte. Eğer Çerkez Etem'le aynı partiden olan millet vekilleri mahkûm edilmek gerekseydi, o zaman bütün o resmî Komünist Fırkasının mahkûm edilmesi gerekirdi. Halk İştirakiyun'un değil. Bunu kesinlikle söyleyebilirim.

TOKTAMIŞ ATEŞ — Evet, bir soru daha. Buyurun.

BİR DİNLEYİCİ — (Özetle) Üç konu üzerinde duracağım. 1. Marxizmde milliyetçi komünizm sapmasının kökeni; 2. Kemalizmin sınıfsal karakteri; 3. Üçüncü Enternasyonalde sosyal-faşizm teorisi ve bu Enternasyonale karşı tavır. Sosyalizmde milliyetçi sapmanın kökeni II. Enternasyonalde. Bu Enternasyonal içindeki partilerin çoğunluğunun bir talan savaşı olan I. Dünya Savaşında kendi ülkelerinin burjuvazilerini desteklemiş olmalarını Marxizmin ustaları sosyal-şovenizm ve sosyal-emperyalizm olarak nitelendirmişlerdir. Kemalizme gelince, Kemalizmin anti-emperyalist olduğu doğrudur. Bu anti-emperyalizmin temelinde emperyalizme karşı kendi pazarını koruma çabası yatar. Kemalizmin sınıfsal karakteri ise, üretim araçlarının toplumsallaştırılmasına ve her türlü halk hareketine karşı çıkmasında kendini gösterir. (Bu noktada başkan, Kemalizmin sınıfsal karakterinin konuyla ilgisi olmadığı gerekçesiyle ve konuşmacıyı, bu konuda kendisinin yapacağı söyleşiye davet ederek konuşmacının sözünü keser.)

TOKTAMIŞ ATEŞ — Bir soru daha, soru olarak lütfen. Soru varsa... Evet, buyurun.

BİR DİNLEYİCİ — Acaba '38'deki Dersim olayı-

nın Türk solu ile bir ilgisi var mı, Mete Bey? Bu, aynı zamanda o dönemde Mustafa Kemal'in toprak reformunu uygulamaya koyduğu bir döneme denk geliyor. Acaba bir bağlantı söz konusu mu sizce?

METE TUNÇAY — Kabaca bilmiyorum. Ama biraz daha geniş bir perspektifle söylemek gerekirse şunu ifade edebilirim: Türkiye'de komünistler, hatta Sovyetler Birliği, Türkiye'de ortaya çıkan çeşitli Kürt ayaklanmalarını gayet şematik bir biçimde yorumlamışlardır. Türkiye'de Kemalist yönetimin bir burjuvazi hareketi olduğunu, Türkiye'de yaratılan reformların burjuva reformları olduğunu, buna karşı çıkmanın ise gerek dinî, gerek kabilevî feodal, dolayısıyla irtica hareketleri olduğunu söylemişlerdir ki, bu, bana fazla şematik geliyor. Türkiye'de 1925'te Şeyh Sait isyanı dolayısıyla *Aydınlık*'ın ve *Orak Çekiç*'in kapatılması çok abes bir şeydir. Ancak yani o dönemde özgür basını yok etme niyetiyle açıklanabilir. Aksi takdirde *Orak Çekiç*'te meselâ Kürt isyanını son derece takbih eden ve Ankara hükûmetini, "işte bu müfrit burjuvazi, irticanı yakasına yapıştı, aslan kaplan" diye yücelten bir tavır görüyoruz. '38'de de -'38 olayında tabii birtakım farklar var, ama çok farklı bir tavra girdiğini sanmıyorum, o dönemdeki benim dediğime göre geniş ölçüde dağılmış durumda bulunan TKP'nin. Yani bu hareketleri bir hayli şematik olarak yorumladılar.

Bundan önce konuşan arkadaşın sözleri üzerine de bir iki şey söylememe izin verin. Şimdi, Türkiye'de Kemalizm anti-emperyalizm mi falan, bunlara çok şematik olarak yaklaşıyoruz. Böyle Türkiye'de sınıf karakteri gibi şeyler fazla soyut kalıyor diye korkuyorum. Türkiye'de cumhuriyet hareketinin anti-emperyalist olduğu hakkında şimdiye kadar tatmin edici hiçbir argüman görmedim. Merakla da beklerim, böyle argümanların çıkmasını. Toktamış müjdeledi, inşallah İstanbul'da olduğum bir döneme rast gelir de, o fikirleri dinlemek isterim. Sizleri, yani hepinizi, genç arkadaşlarım olduğunuz için biraz daha açık olmaya davet etmek isterim. Meselâ arkadaş dedi ki: "Üçüncü Enternasyonalde çıkan şovenizmden, milliyetçi hareketlerden önce İkinci Enternasyonalde de böyle şeyler çıkmadı mı?" Evet, böyle lâflar çıktı. İşte Marxist yazın. Marxist yazın dediği her hâlde Bolşevik yazın. İkinci Enter-

nasyonal mi daha iyi Marxistti, Üçüncü Enternasyonal mi daha iyi Marxistti sorusuna ben cevap verecek durumda değilim. Emperyalizmin, anti-emperyalist olmanın ne kadar Marxizmin gereği olduğu konusunda derin şüphelerim var. Ama bunları hani itiraf olarak size söylüyorum. Şu noktaya dikkatinizi çekmek isterim: Komünistlerin en çok çıktıkları kimlerdir? Revizyonistlerdir -o zamanın küfürleri: Bernstein, hatta daha sonra da Kautsky. Bu sosyalistlerin şovenlik etmeleri olayı, biliyorsunuz, savaş bütçeleri geldiği zaman millî parlâmentolara çoğu ülkelerde sosyalist millet vekilleri de, savaş nedeniyle ek tahsisat isteyen hükûmet tekliflerine olumlu oy verdiler, olay budur. Ama bazı namuslu sosyalistler ve kendilerini sıkı Marxist olarak gören sosyalistler karşı çıktılar, oy vermediler. Alman parlâmentosunda -ki rivayet edilir ki Lenin, sonuçları işittiği zaman şok geçirmiş- Alman Sosyal Demokrat Partisinin büyük çoğunluğu Kayser hükûmetinin savaş bütçesine oy verdiği zaman, bunu reddeden-

lerin başında Bernstein ve Kautsky geliyordu. Yani biraz daha insaflı bakalım.

BİR DİNLEYİCİ — Değil hocam.

METE TUNÇAY — Nasıl değil? Ben olgu söylüyorum, yorum söylemiyorum.

BİR DİNLEYİCİ — Bir tek Karl Liebknecht. Rosa Luxemburg parlâmentoda değildi. Bu ikisidir. Başka kimse yoktur.

METE TUNÇAY — Peki.*

TOKTAMIŞ ATEŞ — Evet, bunun bizim sol hareketle fazla ilgisi olduğunu da zannetmiyorum, değerli arkadaşlarım. Bu sohbetimizi burada noktalıyoruz. Sayın Mete Tunçay'a gerçekten çok teşekkür ediyoruz. Umarım, çok öğretici, kafamızdaki bazı soruları yanıtlayan ve yeni sorular açan bir konuşma oldu. Sizlere de teşekkür ediyor, iyi akşamlar diliyorum efendim.

* Anlamsız bir tartışmaya girmemek için "Peki" dedim; yoksa değindiğim olgu gerçektir. Genel Ansiklopedilerde, andığım kişilerin biyografilerine bakılabilir. - M.T.

tarih VE toplum

Koleksiyonunuzu

Geç Kalmadan

Tamamlayın!

Az sayıda kalan eski fasikülleri, ciltleri, dizinleri, cilt kapaklarını edinmek için bir mektubunuz yeterlidir.

Fasikül	3.000.-TL.
Cilt	22.500.-TL.
Dizin	500.-TL.
Cilt kapağı	4000.-TL.

İSTEK FORMU

- ☐ Fasikülleri (.....)
☐ Ciltleri (.....)
☐ Cilt dizinleri* (.....)
☐ Cilt kapakları (.....)
edinmek istiyorum.

- ☐ Ödemeyi** "İletişim A.Ş. 255661 No'lu Posta Çeki Hesabı"na yatırdım.
☐ Ödemeyi yaptığımı gösteren posta çeki alındı makbuzunun fotokopisi ilişiktir.

İstek formunu "İLETİŞİM YAYINLARI OKUR İLİŞKİLERİ, KLODFARER CADDESİ, İLETİŞİM HAN, CAĞALOĞLU, 34400, İSTANBUL" adresine gönderiniz.

* 2. cildin dizini tükenmiştir.

** Ödeyeceğiniz miktarı hesaplarken, toplam tutara yurtiçi talepler için % 5, yurtdışı talepler için % 10 tutarında posta ücreti ekleyiniz.

CEVHER JANT

özel alaşımlı alüminyumdan üretilir,

uçak jantları gibi..

HAFİF • DAYANIKLI • GÜVENLİ

Bugün dünya uçak sanayiinde kullanılan bütün jantlar özel alaşımlı alüminyumdan üretilir. Dünyanın bütün tanınmış otomobillerinin jantları gibi.. Tıpkı CEVHER JANT gibi..

Çünkü CEVHER ÖZEL ALAŞIMLI ALÜMİNYUM JANT hafif, dayanıklı ve güvenilir janttır. Ekonomi sağlar. Kilometreler boyu ısı tutmayıp, lastikleri ve balataları aşındırmaz. Balans problemi yaratmaz. Uluslararası yüksek kalite standartlarına sahiptir.

Bugün CEVHER JANT; TOFAŞ, RENAULT, OTOSAN gibi Türkiye'nin bütün otomobil fabrikalarının Doğan, Ford 2000, R 9 Broadway, R 11 Flash gibi seçkin otomobillerine orijinal ekipman olarak güvenle takılan, Türkiye karayollarında başarı ile hizmet gören janttır.

5 YIL GARANTİLİDİR.

TSEK Belgelidir

CEVHER

Özel Alaşımlı Alüminyum Jant

CEVHER MOTOR TİCARET A.Ş.

Halit Ziya Bul. No.74 / (B) 35210 İZMİR

Tel: (51) 25 11 51-25 11 52 Fax: (51) 19 14 97 Tlx: 53 078 cese tr.

İşte CEVHER ÖZEL ALAŞIMLI ALÜMİNYUM JANT'ın kalite ve sağlamlık göstergeleri:

- CEVHER JANT Amerikan Mühendisler Birliği standartlarına uygundur.
- CEVHER JANT Avrupa Lastik ve Teknik Organizasyonu (BELÇİKA) Amerikan Lastik ve Jant Teknik Organizasyonu üyesidir.

CEVHER MOTOR bir CEVHER GRUBU kuruluşudur.

İzmir'i Belki de En Güzel Gören Pencere...

Tarihi zenginlikleri... doğal güzellikleri ve Türkiye ekonomisindeki önemli yeri ile İzmir Ege'nin merkezidir. Belki de İzmir'i en güzel gören pencereye sahip Egebank, şüphesiz Türkiye'nin 60 yıllık geçmişine açılan pencereye de sahiptir.

Nesilden nesile artarak süren dinamizmi ve dış ticarete uzman yapısı ile Egebank geleceği iyi gören bankadır.

YORUM

EGEBANK

“Nesilden Nesile Bankacılık”